

ΘΕΑΤΡΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ
με τεχνικές Θεάτρου Φόρουμ

ΘΕΑΤΡΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ με τεχνικές Θεάτρου Φόρουμ
Διαφυγές ...από κάθε εξάρτηση - Μικρές σκηνές καθημερινής βίας

Νίκος Γκόβας, Χριστίνα Ζώνιου (επιμέλεια)
Αθήνα 2010

© Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση
και Ώσμωση - Κέντρο Τεχνών & Διαπολιτισμικής Αγωγής

ISBN 978-960-98466-9-1 & 978-960-99721-0-9

Εξώφυλλο: Francesco Moretti
Επιμέλεια κειμένων: Γιάννα Παπαδοπούλου
Σελιδοποίηση: Κωνσταντίνος Αλεβίζος

Το παρόν έργο προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου και τις διεθνείς διατάξεις
περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Για κάθε χρήση απαιτείται έγγραφη άδεια από τους επιμελητές της
έκδοσης.

Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση
Ταχ. Δ/ση Γραμματείας: Σαρρή 14, Αθήνα 10553
Τηλ/Φαξ 2106541600
info@theatroedu.gr
www.Theatroedu.gr

Ώσμωση - Κέντρο Τεχνών & Διαπολιτισμικής Αγωγής
Μοσχονοσιώτου 47 Ναύπλιο 21100
Τηλ. 2752025718
www.osmosis-intercultural.gr
Email: info@osmosis-intercultural.gr

ΘΕΑΤΡΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

με τεχνικές Θεάτρου Φόρουμ
για την πρόληψη και την κοινωνική ενσωμάτωση

Διαφυγές ...από κάθε εξάρτηση
Μικρές σκηνές καθημερινής βίας

Νίκος Γκόβας, Χριστίνα Ζώνιου
(επιμέλεια)

Αθήνα 2010

εισαγωγικό σημείωμα

Στο βιβλίο αυτό έγινε προσπάθεια να καταγραφούν δύο θεατροπαιδαγωγικά προγράμματα που χρησιμοποιούν τις διαδραστικές τεχνικές του Θεάτρου Φόρουμ.

Τα προγράμματα αυτά είναι το *Διαφυγές ...από κάθε εξάρτηση* και το *Μικρές σκηνές καθημερινής βίας*. Το πρώτο διαπραγματεύεται θέματα πρόληψης και λήψης αποφάσεων ενώ το δεύτερο θέματα κοινωνικής ενσωμάτωσης και ξενοφοβίας.

Τα προγράμματα σχεδιάστηκαν από το Πανελλήνιο Δίκτυο για το θέατρο στην Εκπαίδευση, την Ώσμωση - Κέντρο Τεχνών & Διαπολιτισμικής Αγωγής και τη Διεθνή Αμνηστία - ελληνικό τμήμα. Στο βιβλίο καταγράφονται όπως εφαρμόστηκαν το φθινόπωρο του 2010 και το χειμώνα του 2011 σε σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της Ανατολικής Αττικής με τη στήριξη της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς.

Στα κεφάλαια που ακολουθούν οι εμπυκωτές, οι θεατροπαιδαγωγοί, οι εθελοντές, οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές που έλαβαν μέρος στα θεατροπαιδαγωγικά προγράμματα ως ενεργοί θεατές-ηθοποιοί-πολίτες («θεα-ποιοί»), σχολιάζουν τη μέθοδο, τις παραστάσεις και την εμπειρία τους, θέτουν ερωτηματικά και δημιουργούν μια παρακαταθήκη για χρήση των τεχνικών από άλλες ομάδες και άτομα που δρουν στο πλαίσιο του σχολείου και όχι μόνο.

Ν.Γ-Χ.Ζ

περιεχόμενα

σελ.

Θεατροπαιδαγωγικά Προγράμματα και τεχνικές Θεάτρου Φόρουμ Νίκος Γκόβας, Χριστίνα Ζώνιου	9
<i>Διαφυγές...από κάθε εξάρτηση</i> Θεατροπαιδαγωγικό πρόγραμμα για την πρόληψη & τη λήψη αποφάσεων Νίκος Γκόβας & Θεατροπαιδαγωγική Ομάδα δρΑΝ	17
<i>Μικρές σκηνές καθημερινής βίας</i> παράσταση Θεάτρου Φόρουμ για τη ξеноφοβία και το ρατσισμό Μελίνα Πλαστή & Ακτιβιστική Ομάδα ΘΤΚ	37
Η εφαρμογή των τεχνικών του Θεάτρου του Καταπιεσμένου (ΘΤΚ) στα Θεατροπαιδαγωγικά Προγράμματα: σημεία προσοχής Χριστίνα Ζώνιου	57
Δραστηριότητες για ενεργούς θεατές Νάγια Μποέμη συνεργασία Νίκος Γκόβας, Χριστίνα Κρίθαρη, Κέλλυ Μπούσια, Αλίνα Σαπρανίδου	62
Πηγές Βιβλία, Άρθρα, Ιστοσελίδες, Περιοδικά	78
Συντελεστές	85

Θεατροπαιδαγωγικά προγράμματα + τεχνικές θεάτρου Φόρουμ

Νίκος Γκόβας, Χριστίνα Ζώνιου

Τι είναι

Με τον όρο **Θεατροπαιδαγωγική**¹ εννοούμε τη διαδικασία παρέμβασης στο σχολείο μιας ομάδας ηθοποιών-παιδαγωγών με βάση ένα καλά οργανωμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα που χρησιμοποιεί το θέατρο ως εργαλείο. Το πρόγραμμα αυτό ονομάζεται **Θεατροπαιδαγωγικό Πρόγραμμα (Θ.Π.)**, οι ηθοποιοί-παιδαγωγοί που παίρνουν μέρος **Θεατροπαιδαγωγοί** και ο θίασος που παρεμβαίνει στο σχολείο **Θεατροπαιδαγωγική Ομάδα (Θ.Ο.)**².

¹ Στα αγγλικά Theatre-in-Education (TiE), TiE Projects, TiE Company. Βλέπε και άρθρο Πιτούλη, Γ. (2000). Θεατροπαιδαγωγικές Ομάδες στην Εκπαίδευση-αναζητώντας έκφραση στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Στο Γκόβας Ν., Κακλαμάνη, Φ. (επιμ.). Αναζητώντας τη θέση του θεάτρου στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης 2000. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το θέατρο στην Εκπαίδευση.

² Οι όροι χρησιμοποιήθηκαν με αυτό τον τρόπο στα ελληνικά για πρώτη φορά το 2000 από τις Γιάννα Πιτούλη, Χριστίνα Μουρατίδου, Μαρία Λούρου και το Νίκο Γκόβα σε πρόγραμμα του Πανελληνίου Δικτύου για το θέατρο στην Εκπαίδευση.

Ένα θεατροπαιδαγωγικό Πρόγραμμα (Θ.Π.) έχει συγκεκριμένους στόχους και θέμα και συνήθως σχεδιάζεται σε συνεργασία με τα σχολεία με βάση τις ανάγκες των αναλυτικών ή άλλων προγραμμάτων τους. Αφετηρία για το σχεδιασμό ενός Θ.Π. μπορεί να είναι ιστορικά, κοινωνικά ή περιβαλλοντικά θέματα, ζητήματα εφηβείας αλλά και γνωστά θεατρικά έργα. Υπάρχει μεγάλη ποικιλία μεθόδων σχεδιασμού και εφαρμογής θεατροπαιδαγωγικών προγραμμάτων, όλα όμως περιλαμβάνουν **βιωματικό εργαστήριο** για μαθητές με χρήση μεγάλης ποικιλίας θεατρικών τεχνικών (εκπαιδευτικού δράματος, Θεάτρου Φόρουμ, επικού θεάτρου κ.α), **παράσταση** (συνήθως αλληλεπιδραστική) και σχετικό **υλικό για τον εκπαιδευτικό**. Ένα θεατροπαιδαγωγικό Πρόγραμμα είναι λοιπόν κάτι πολύ περισσότερο από μια παράσταση για παιδιά ή νέους. Στα θεατροπαιδαγωγικά Προγράμματα οι δραστηριότητες που προηγούνται ή έπονται της παράστασης έχουν μεγαλύτερο βάρος και είναι σχεδιασμένες με τρόπο που να δίνουν την ευκαιρία στους μαθητές να παρεμβαίνουν και να διατυπώνουν απόψεις ή συναισθήματα μέσα στο ασφαλές περιβάλλον της θεατρικής σύμβασης. Τα θεατροπαιδαγωγικά Προγράμματα και ειδικά όσα χρησιμοποιούν τεχνικές Θεάτρου Φόρουμ (βλ αναλυτικά παρακάτω), έχουν έντονα τα χαρακτηριστικά του **αλληλοεπιδραστικού θεάτρου** δηλαδή ενός θεάτρου όπου ο θεατής μπορεί και παρεμβαίνει στη δράση.

Στη θεατροπαιδαγωγική, θέατρο και εκπαίδευση συναντιούνται σε μια προσπάθεια να αναπτύξουν την επικοινωνία και την ενημέρωση των συμμετεχόντων απέναντι σε κρίσιμα κοινωνικά θέματα. Πρόκειται για μια διαδικασία που μετατρέπει το θέατρο σε μέσο μιας εναλλακτικής παιδαγωγικής.

Σχεδιασμός

Η Θ.Ο. μπορεί να έρθει σε επαφή με τον εκπαιδευτικό μιας τάξης ή μιας ειδικής ομάδας (π.χ. αγωγής υγείας, περιβαλλοντικής, θεατρικής, πολιτιστικής κ.ά.) και να συναποφασίσουν το θέμα πάνω στο οποίο η Θ.Ο. θα ετοιμάσει ένα σενάριο και την μικρή παράστασή της π.χ. τα προβλήματα ένταξης και κοινωνικού αποκλεισμού, οι εξαρτήσεις, ο ρατσισμός, αμφιλεγόμενα περιβαλλοντικά, ιστορικά ή κοινωνικά ζητήματα κ.ά. Στη συνέχεια η Θ.Ο., που συνήθως είναι ολιγομελής (3-5 ηθοποιοί-παιδαγωγοί), ερευνά το θέμα, συλλέγει στοιχεία και ετοιμάζει μια παράσταση μικρής διάρκειας. Ταυτόχρονα σχεδιάζει και μια σειρά θεατρικές-εκπαιδευτικές δραστηριότητες για μαθητές με βάση την παράσταση ή το θέμα. Στη φάση της προετοιμασίας ο εκπαιδευτικός έρχεται σε επαφή με τη μέθοδο, τις ασκήσεις και όλο το Πρόγραμμα όπως θα εφαρμοστεί στο σχολείο. Αυτό μπορεί να γίνει είτε μέσα από ειδικά σχεδιασμένες για εκπαιδευτικούς πρόβες ή μέσα από επιμορφωτικού χαρακτήρα εργαστήρια-σεμινάρια.

Η παράσταση που περιλαμβάνεται στο Πρόγραμμα συνήθως γίνεται με απλά μέσα, είναι ευέλικτη, μπορεί να υλοποιηθεί και μέσα στην αίθουσα μιας σχολικής τάξης και βέβαια είναι αισθητικά προσεγμένη. Στα Προγράμματα που αξιοποιούν κυρίως τις τεχνικές του θεάτρου του Καταπιεσμένου (βλ. παρακάτω αναλυτικά) η παράσταση συνήθως παρουσιάζει στους μαθητές ένα κοινωνικό πρόβλημα μέσα από την προσωπική πορεία ενός ήρωα ο οποίος δέχεται μια καταπίεση ή βρίσκεται σε διλήμματα. Ο ήρωας αυτός ονομάζεται «πρωταγωνιστής» και έχει να ξεπεράσει τις δυσκολίες και τα προβλήματα που θα του δημιουργούν οι «ανταγωνιστές».

Σημαντικό στοιχείο της παράστασης είναι ότι **δεν δίνεται η λύση** στο πρόβλημα του «πρωταγωνιστή». Η παράσταση συνήθως σταματάει σε ένα σημείο με υψηλή δραματική ένταση όπου ο ήρωας δεν ξέρει πώς να αντιδράσει στα προβλήματα. Έτσι η παράσταση δίνει την ευκαιρία στους μαθητές να πάρουν μέρος στη δράση, να προτείνουν λύσεις και να δοκιμάσουν ιδέες στην πράξη αντί στα λόγια. Είναι μια μορφή δηλαδή «αλληλεπιδραστικού» θεάτρου με κύριο σκοπό να τεθούν ερωτήματα που σχετίζονται με το θέμα και που μας οδηγούν μπροστά στη δυνατότητα επιλογών που έχουμε όταν χρειαστεί να αποφασίσουμε για τις ζωές μας. Το ζητούμενο δεν είναι οι απαντήσεις άλλα η «διαδρομή» που διανύουμε για να φτάσουμε σε αυτές.

Υλοποίηση

Η Θ.Ο. επισκέπτεται το σχολείο συνήθως για 2-3 ώρες. Το Πρόγραμμα περιλαμβάνει τα εξής μέρη:

α) εισαγωγή-ενεργοποίηση: οι θεατροπαιδαγωγοί έχουν σχεδιάσει και εφαρμόζουν μια σειρά από θεατρικές ασκήσεις και παιχνίδια γνωριμίας, εμπιστοσύνης, επικοινωνίας και σωματικής έκφρασης.

β) δημιουργική εμπλοκή-διερεύνηση: με κάποιο αρχικό ερέθισμα (φωτογραφία, ποίημα, απόσπασμα από εφημερίδα, τραγούδι κ.ά.) οι μαθητές καλούνται να διερευνήσουν ένα θέμα και τις επί μέρους διαστάσεις του. Πρόκειται για το θέμα

που διαπραγματεύεται η παράσταση που θα ακολουθήσει. Αυτό γίνεται με τη βοήθεια καταϊγισμού ιδεών, δυναμικών εικόνων, σύντομων αυτοσχεδιασμών ή παιχνιδιών ρόλων και άλλων τεχνικών του εκπαιδευτικού δράματος (διάδρομος συνείδησης, ανίχνευση σκέψης, παγωμένη εικόνα κ.ά.). Επίσης παρουσιάζεται η τεχνική της «αντικατάστασης» που θα αξιοποιηθούν οι μαθητές αργότερα στο Θέατρο Φόρουμ (βλ. παρακάτω). Σε αυτή τη φάση μπορεί να αξιοποιηθεί και το «πακέτο εξερεύνησης»³ ως τεχνική για τη δημιουργία από τους μαθητές μικρών σκηνών/δρώμενων που τους εισάγουν στην ιστορία που θα παρουσιαστεί στην παράσταση που θα ακολουθήσει. Το «πακέτο εξερεύνησης» συνήθως είναι μια τσάντα ή ένα κουτί με διάφορα προσωπικά αντικείμενα του ήρωα της ιστορίας με τα οποία οι μαθητές προσπαθούν να συνθέσουν πιθανά σενάρια της ζωής του.

γ) η παράσταση: στη συνέχεια η Θ.Ο. θα δώσει τη δική της σύντομη παράσταση. Η παράσταση είναι καλά δομημένη με συγκεκριμένες σκηνές και συγκεκριμένους κρίσιμους διάλογους αλλά διατηρεί έντονα στοιχεία αυτοσχεδιασμού. Η παράσταση τελειώνει χωρίς να δίνει απάντηση-λύση στα κρίσιμα ερωτήματα ή διλήμματα του ήρωα.

δ) εμπάθυση στους χαρακτήρες: στο τέλος της παράστασης οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να «ανακρίνουν» τους χαρακτήρες και να εμβαθύνουν στις καταστάσεις και τις αιτίες που προκαλούν τις συγκεκριμένες συμπεριφορές τους.

ε) Θέατρο Φόρουμ: η παράσταση θα ξαναπαιχτεί αλλά αυτή τη φορά οι μαθητές θα έχουν την ευκαιρία να σταματήσουν τη δράση, να αντικαταστήσουν τον κύριο χαρακτήρα (πρωταγωνιστή) και να προσπαθήσουν να οδηγήσουν την ιστορία σε ένα διαφορετικό τέλος. Έχουν δηλαδή την ευκαιρία να προτείνουν τη δική τους λύση. Σε αυτό το μέρος παρεμβαίνει ο «Διαμεσολαβητής-Εμπυχωτής» (βλ. παρακάτω).

στ) αποφόρτιση-ανατροφοδότηση, υλικό: η Θ.Ο. οδηγεί τους μαθητές με απλά παιχνίδια στην αποφόρτιση, μεθοδεύει την καταγραφή εντυπώσεων και σχολίων των μαθητών και των εκπαιδευτικών για την όλη διαδικασία και το Πρόγραμμα και δίνει το υλικό για τον εκπαιδευτικό με δραστηριότητες που αυτός μπορεί να αξιοποιήσει στη συνέχεια.

Θέατρο Φόρουμ

Ο τρόπος με τον οποίο οι μαθητές θα κληθούν να προτείνουν λύσεις στα αδιέξοδα του ήρωα στηρίζεται κυρίως στις τεχνικές του Θεάτρου Φόρουμ όπως αυτό παρουσιάστηκε από το Βραζιλιάνο Augusto Boal. Το Θέατρο Φόρουμ ανήκει στο επονομαζόμενο **Θέατρο του Καταπιεσμένου (ΘτΚ)**, που κωδικοποίησε και εφάρμοσε ο Augusto Boal από τη δεκαετία του '60, με ευρεία εφαρμογή παγκοσμίως σε κοινωνικές, πολιτικές, εκπαιδευτικές και θεραπευτικές δράσεις.

Το Θέατρο Φόρουμ βασίζεται σε μια σύντομη αυτοσχέδια θεατρική σκηνή, τη «σκηνή

³ «Πακέτο εξερεύνησης» μεταφράστηκε στα ελληνικά ο όρος compound stimulus του John Somers. (βλ. αναλυτικά παρακάτω στο σενάριο *Διαφυγές* καθώς και στο άρθρο Somers, J. [2008]. Αφήγηση, εκπαιδευτικό δράμα και το πακέτο εξερεύνησης. Περιοδικό «Εκπαίδευση & Θέατρο» Τεύχος 9, Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση.

πρότυπο», η οποία συνδέεται με ένα ευρύτερο κοινωνικό πρόβλημα και παριστάνει μια άλυτη σύγκρουση, μια καταπίεση ή ένα αδιέξοδο. Η σκηνή αυτή έχει συνεπώς άσχημο τέλος: ο «πρωταγωνιστής» υπόκειται σε καταπίεση, την οποία θα ήθελε να ανατρέψει, αλλά διαπράττει λάθη και στο τέλος επικρατεί η αδικία. Η ομάδα των ηθοποιών παρουσιάζει τη «σκηνή πρότυπο» στο κοινό και στη συνέχεια η σκηνή επαναλαμβάνεται. Το κοινό όμως αυτή τη φορά μπορεί να επέμβει για να αλλάξει τη ροή της ιστορίας, ανατρέποντας την καταπιεστική πραγματικότητα που παρουσιάζεται. Ο θεατής μπορεί να φωνάξει «στοπ» στο σημείο το οποίο κρίνει ότι ο πρωταγωνιστής διαπράττει ένα σφάλμα, να παγώσει τη δράση και να τον αντικαταστήσει. Κατά τον Boal ο θεατής (spectator) μετατρέπεται έτσι σε έναν ενεργό θεατή-ηθοποιό, τον «θεα-ποιό» (απόδοση του νεολογισμού spect-actor του Boal) και ενεργεί έτσι όπως αυτός θα ήθελε να ενεργήσει στην αντίστοιχη περίπτωση, στις συνθήκες στις οποίες διαδραματίζεται η σκηνή, προτείνοντας έτσι έναν τρόπο αντίδρασης στην καταπίεση. Σκοπός είναι να δοκιμαστούν εμπράκτως όλες οι εναλλακτικές λύσεις μιας καταπιεστικής, άδικης, απαράδεκτης πραγματικότητας. Οι υπόλοιποι ηθοποιοί της σκηνής, που έχουν ρόλους είτε «ανταγωνιστών»-καταπιεστών είτε εν δυνάμει συμμάχων του «πρωταγωνιστή»-καταπιεζόμενου αυτοσχεδιάζουν με συνέπεια προς το χαρακτήρα τον οποίον ενσαρκώνουν.

Τονίζεται ότι αυτές οι τεχνικές δεν αποσκοπούν στο να οδηγήσουν τους μαθητές να πάρουν τελεσίδικη θέση σε αμφιλεγόμενα θέματα όσο στο να αναδείξουν τις πολλές πλευρές με τις οποίες μπορεί να προσεγγιστεί ένα τέτοιο ζήτημα, να μάθουν πώς να αντιμετωπίζουν τις διαφορετικές απόψεις, πώς να συζητάνε και το κυριότερο όλων πώς να διεκδικούν. Σε μια προσομοιωμένη πραγματικότητα διενεργείται μια συζήτηση για το τι είναι δυνατόν να γίνει, πώς μπορεί κανείς πέρα από τα ευχολόγια να επιτύχει την αλλαγή και αυτές οι δυνατότητες αλλαγής της πραγματικότητας παίζονται από την Θ.Ο. με τη συνδρομή των μαθητών. Το θέατρο λοιπόν γίνεται έτσι ένας προστατευμένος χώρος όπου στρατηγικές διαπολιτισμικότητας, ενδυνάμωσης, αποτίναξης της καταπίεσης και της αδικίας και κοινωνικής αλλαγής προβάρονται, για να χρησιμοποιηθούν ενδεχομένως και στην πραγματικότητα.

Θέατρο Εικόνων

Είναι μια τεχνική του Θεάτρου του Καταπιεσμένου (Θ.τ.Κ.) που χρησιμοποιεί τις εικόνες των σωμάτων, τις δυναμικές εικόνες ή tableaux vivants, για να οδηγήσει στην έκφραση συναισθημάτων, εννοιών, θεωρήσεων της πραγματικότητας και να επιτρέψει τη μη λεκτική αντιπαράθεση της ομάδας ως προς τις συγκρούσεις και τις καταπιέσεις που την αφορούν. Οι εικόνες μπορούν να συγκριθούν, να ερμηνευθούν, να ζωντανέψουν, να εμπλουτιστούν με χειρονομίες, αντικείμενα και ήχους. Όπως και στο Θέατρο Φόρουμ, οι «θεα-ποιοί» μπορούν να αντικαταστήσουν κάποιο πρόσωπο της εικόνας ή να αλλάξουν τη στάση του, αλλάζοντας έτσι και τις καταστάσεις που παριστάνονται. Η μέθοδος αυτή επικεντρώνει την προσοχή της στη γλώσσα του σώματος, στις σχέσεις εξουσίας και πως αυτές μεταφράζονται σε στάσεις και θέσεις στο χώρο. Συνήθως σε ένα θεατροπαιδαγωγικό πρόγραμμα οι τεχνικές του Θεάτρου Εικόνων προηγούνται των τεχνικών του Θεάτρου Φόρουμ και βοηθούν να δημιουργηθεί μια «θεατρική κοινότητα» με κοινή «γλώσσα» μεταξύ της Θεατροπαιδαγωγικής Ομάδας και των μαθητών.

Ο «Διαμεσολαβητής-Εμφυχωτής» (Curinga, Joker⁴)

Ο «Διαμεσολαβητής- Εμφυχωτής» είναι ένα μέλος της Θ.Ο. που έχει το σημαντικό ρόλο να συντονίζει το παιχνίδι και την αντικατάσταση των προσώπων, προσπαθώντας να εμβαθύνει τη συζήτηση με κατάλληλες ερωτήσεις, χωρίς να κατευθύνει, χωρίς να ερμηνεύει ή να παίρνει το μέρος της μιας ή της άλλης άποψης. Ο Διαμεσολαβητής-Εμφυχωτής στέκεται, μεσολαβεί, μεταξύ σκηνής και πλατείας και διευκολύνει (facilitates) την αλληλεπίδραση που συντελείται κατά το Θέατρο Φόρουμ. Ο Boal θέτει ορισμένους κανόνες για το Διαμεσολαβητή-Εμφυχωτή⁵: Εν συντομία, οι Διαμεσολαβητές-Εμφυχωτές αν και έχουν μια δυναμική σκηνική παρουσία, αποφεύγουν όλες τις δράσεις που χειραγωγούν ή επηρεάζουν το κοινό. Δεν αποφασίζουν για τίποτα, δεν εξάγουν καταληκτικά συμπεράσματα, αλλά θέτουν όλα τα πιθανά συμπεράσματα υπό συζήτηση και υποβάλουν αμφιβολίες και ερωτηματικά για τις λύσεις που προτείνονται. Υπαγορεύουν τους κανόνες του παιχνιδιού, αλλά είναι επίσης ανοιχτοί στη μετατροπή τους από το κοινό. Επισημαίνουν και αποτρέπουν τις λεγόμενες «μαγικές λύσεις», εκείνες δηλαδή τις παρεμβάσεις από το κοινό που λύνουν ως δια μαγείας το πρόβλημα. Τέλος, χρησιμοποιώντας τη σωκρατική μαιευτική μέθοδο, οδηγούν τα μέλη του κοινού σε κριτική συνειδητοποίηση.

4 Ο όρος Διαμεσολαβητής-Εμφυχωτής αποτελεί απόδοση στα ελληνικά του νοήματος των λέξεων Curinga (μπαλαντέρ) από τα πορτογαλικά και Joker (μπαλαντέρ και διασκεδαστής) από τα αγγλικά, μεταφορικούς όρους που έχει χρησιμοποιήσει ο Boal για να δηλώσει την ευέλικτη στάση του μεταξύ σκηνής και πλατείας. Ο ίδιος τον ονομάζει επίσης αντί για διευκολυντή (facilitator), δυσκολευτή (difficultator), γιατί ο ρόλος του είναι να θέτει δύσκολα ερωτήματα.

5 Βλ. αναλυτικά τους κανόνες του Boal για τον Joker στο Boal, A. (1992). Games for Actors and Non-Actors, London: Routledge, σ. 232 -234.

Θα προσθέταμε επιπλέον ότι ο Διαμεσολαβητής–Εμπυκωτής στο πλαίσιο ενός θεατροπαιδαγωγικού προγράμματος θα πρέπει να:

- > Γνωρίζει πολύ καλά τις θεατροπαιδαγωγικές τεχνικές, τη θεωρία και τις εφαρμογές του Θεάτρου του Καταπιεσμένου και τους κανόνες του Θεάτρου Φόρουμ.
- > Κατέχει μια διττή δεξιότητα τόσο στο χώρο του θεάτρου όσο και στον κοινωνιο-παιδαγωγικό χώρο.
- > Έχει μια μη κριτική στάση απέναντι στους συμμετέχοντες. Χρησιμοποιεί τις τεχνικές της ενεργούς ακρόασης, της «άνευ όρων αποδοχής» (C. Rogers), της ενσυναίσθησης.
- > Δρα ως διαπολιτισμικός διαμεσολαβητής (cultural mediator) και γνωρίζει τεχνικές διαχείρισης των συγκρούσεων. Δεν κουκουλώνει τις διαφορές ή τις δυσκολίες που προκύπτουν, αλλά τις αναδεικνύει και ευνοεί την κριτική εξερεύνησή τους.
- > Γνωρίζει τα κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά, τα σύμβολα, τις αρχές του κοινωνικού χώρου στον οποίο δρα και των κοινωνικών ομάδων στις οποίες απευθύνεται.
- > Δεν εστιάζει την προσοχή του στα «ταλέντα», αλλά στο εν δυνάμει ταλέντο, στη θεατρικότητα που ο καθένας κρύβει μέσα του.
- > Δεν επιβάλλει τη δική του αισθητική άποψη, αλλά βρίσκεται στην απόλυτη υπηρεσία της ομάδας και προσφέρει ερεθίσματα για την ανάπτυξη της φαντασίας και της δημιουργικότητας των συμμετεχόντων.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Boal, A. (1992). Games for Actors and Non-Actors. London: Routledge

Boal, A. (1979). Theatre of the Oppressed. London: Pluto Press

Γκόβας, Ν., Κακλαμάνη, Φ. (επιμ.) (2002). Αναζητώντας τη θέση του θεάτρου στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης 2000. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το θέατρο στην Εκπαίδευση, Β' εκδ.

Somers, J. (2008). Αφήγηση, εκπαιδευτικό δράμα και το πακέτο εξερεύνησης. Περιοδικό «Εκπαίδευση & θέατρο» Τεύχος 9, Πανελλήνιο Δίκτυο για το θέατρο στην Εκπαίδευση.

Ζώνιου, Χ. (2003). Το θέατρο του Καταπιεσμένου. Περιοδικό «Εκπαίδευση & θέατρο» Τεύχος 4, Πανελλήνιο Δίκτυο για το θέατρο στην Εκπαίδευση.

διαφυγές...

από κάθε εξάρτηση

Θεατροπαιδαγωγικό πρόγραμμα για την πρόληψη & τη λήψη αποφάσεων
με τις τεχνικές Θεάτρου Φόρουμ

***

Οι συντελεστές, η εφαρμογή στα σχολεία, η παράσταση, τα σχόλια

***

Νίκος Γκόβας
& Θεατροπαιδαγωγική Ομάδα δρΑΝ

► Εισαγωγή

Το Θεατροπαιδαγωγικό Πρόγραμμα *Διαφυγές ...από κάθε εξάρτηση* οργανώθηκε από το Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση και εφαρμόστηκε πρώτη φορά από τη Θεατροπαιδαγωγική Ομάδα ΑΤΡΥΤΟΝ σε σχολεία της Ανατ. Αττικής το 2000-2001. Το 2010-2011 επανασχεδιάστηκε και υλοποιείται σε Γυμνάσια & Λύκεια από τη Θεατροπαιδαγωγική Ομάδα δρΑΝ.

Παρακάτω παρουσιάζονται οι συντελεστές, οι βασικοί στόχοι του προγράμματος, περιγράφονται αναλυτικά τα διάφορα μέρη της εφαρμογής του στα σχολεία, το σενάριο της παράστασης και τα σχόλια των θεατροπαιδαγωγών, των μαθητών και των εκπαιδευτικών από την εφαρμογή σε σχολεία της Ανατ. Αττικής κατά το σχολικό έτος 2010-2011.

α Οι συντελεστές

Αρχικός σχεδιασμός 2000-2001:

Θεατροπαιδαγωγική Ομάδα ΑΤΡΥΤΟΝ:
Χριστίνα Μουρατίδου, Γιάννα Πιτούλη, Μαρία Λούρου

Προσαρμογή-Υλοποίηση 2010-2011:

Θεατροπαιδαγωγική Ομάδα δρΑΝ:
Χριστίνα Κρίθαρη, Αλίνα Σαπρανίδου, Χάρης Χιώτης

Διδασκαλία-Εμψύχωση: Νίκος Γκόβας

Τεχνική υποστήριξη: Γιάννα Παπαδοπούλου

Επιστημονικοί σύμβουλοι προγράμματος 2010:

Χριστίνα Ζώνιου ΕΕΔΙΠ Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, Νίκος Γκόβας παιδαγωγός θεάτρου, υπεύθυνος Πολιτιστικών Θεμάτων ΔΔΕ Ανατ.Αττικής, Μαρία Λούρου θεατροπαιδαγωγός, Αργυρώ Κευγά ψυχολόγος, Μελίνα Ελευθεριάδη κοινωνιολόγος.

Συνεργαζόμενοι φορείς 2010-2011: Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση, Ώσμωση – Κέντρο Τεχνών και Διαπολιτισμικής Αγωγής, Κέντρο Πρόληψης Διέξοδος, Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Ανατολικής Αττικής-Πολιτιστικά Θέματα.

β Θέμα-σκοπός του προγράμματος

Σκοπός του Θεατροπαιδαγωγικού Προγράμματος *Δι-αφυγές ...από κάθε εξάρτηση* είναι να θέσει ερωτήματα που σχετίζονται με το θέμα της **πρόληψης** και της **λήψης αποφάσεων** στους εφήβους. Ερωτήματα που τους οδηγούν μπροστά στη δυνατότητα επιλογών που όλοι μας έχουμε όταν χρειαστεί να αποφασίσουμε για τις ζωές μας. Το ζητούμενο δεν είναι οι απαντήσεις αλλά η «διαδρομή» που διανύουμε για να φτάσουμε σε αυτές. Μια διαδρομή-αναζήτηση που μας φέρνει απέναντι σε προσωπικές και κοινωνικές στάσεις, ιδανικά, επιθυμίες και ευθύνες.

Κύριος στόχος είναι η ευαισθητοποίηση των νέων στα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα όπως η αντιμετώπιση της διαφορετικότητας και του κοινωνικού αποκλεισμού καθώς και στις καταστάσεις που οδηγούν σε κάθε μορφής εξαρτήσεις και στερεότυπα.

Πρόκειται για ένα καλά οργανωμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα που χρησιμοποιεί το θέατρο ως εργαλείο και που υλοποιείται με παρέμβαση στο σχολείο από μια ομάδα ηθοποιών-παιδαγωγών (Θεατροπαιδαγωγική Ομάδα Θ.Ο). Με τη βοήθεια **τεχνικών διαδραστικού θεάτρου, εκπαιδευτικού δράματος και Θεάτρου Φόρουμ** (Augusto Boal) διερευνούνται διλήμματα που αντιμετωπίζουν οι έφηβοι καθώς και οι **διαδικασίες** μέσα από τις οποίες **παίρνονται οι αποφάσεις**.

γ Η παρέμβαση στα σχολεία

Η θεατροπαιδαγωγική Ομάδα έχει σχεδιάσει μια σειρά από θεατρικές δραστηριότητες και **μια παράσταση μικρής διάρκειας** όπου παρακολουθούμε τα διλήμματα μιας νεαρής έφηβης-μαθήτριας που πιεζόμενη από συμμαθητές, φίλους, οικογένεια και κοινωνικό περίγυρο καλείται να πάρει κρίσιμες αποφάσεις στην προσπάθειά της να βοηθήσει ένα φίλο. Το τέλος της ιστορίας βρίσκει την ηρωίδα να μην ξέρει τι να κάνει και να ζητά βοήθεια.

Η εφαρμογή στο σχολείο διαρκεί περίπου 2,5-3 ώρες και περιλαμβάνει τα εξής επτά μέρη: **α) εισαγωγή-ενεργοποίηση, β) δημιουργική εμπλοκή, γ) διερεύνηση με το «πακέτο εξερεύνησης», δ) παράσταση Διαφυγές, ε) εμβάθυνση στους χαρακτήρες και στις καταστάσεις, στ) θέατρο Φόρουμ, ζ) αποφόρτιση - συζήτηση**

> ΜΕΡΟΣ Α: Εισαγωγή-ενεργοποίηση:

Ασκήσεις προετοιμασίας.

Η θεατροπαιδαγωγική Ομάδα (Θ.Ο.) οργανώνει μερικές ασκήσεις για σωματικό ζέσταμα (π.χ. τρόποι κίνησης στο χώρο κ.ά.), ασκήσεις ρυθμού και γνωριμίας, παιχνίδια συνεργασίας, συντονισμού και επικοινωνίας.

> ΜΕΡΟΣ Β: Δημιουργική εμπλοκή:
Με χρήση τεχνικών εκπαιδευτικού δράματος
και θεάτρου εικόνων.

Η Θ.Ο. ζητάει από τα παιδιά, ατομικά ή σε ζεύγη, να εκφράσουν με την τεχνική των «δυναμικών εικόνων» ή με την τεχνική «γλύπτης-γλυπτό» διάφορες λέξεις - έννοιες π.χ. ποτάμι, πόλη, σχολείο κ.ά. Κατόπιν προτείνει στους μαθητές να σχηματίσουν με τα σώματά τους ομαδικά «γλυπτά» (Θέατρο Εικόνων) με θέμα ένα ευρύτερο ζήτημα π.χ. «το εκπαιδευτικό μας σύστημα όπως είναι σήμερα». Η τεχνική της «ανίχνευσης σκέψης» χρησιμοποιείται για να ακούσουν όλοι είτε συναισθήματα των χαρακτήρων που προκύπτουν, είτε λεπτομέρειες για τον τόπο/χρόνο ή τη δράση. Κατόπιν οι μαθητές προτρέπονται να παρέμβουν στο γλυπτό και να το τροποποιήσουν ώστε να εκφράσουν την προσωπική τους άποψη για «το εκπαιδευτικό σύστημα όπως θα ήθελαν να είναι». Σε αυτό το σημείο εξηγείται στους μαθητές η τεχνική «αντικατάστασης ρόλων» που θα χρησιμοποιηθεί αργότερα στο Θέατρο Φόρουμ.

> ΜΕΡΟΣ Γ: Διερεύνηση με το «πακέτο
εξερεύνησης».

α) Η παρουσίαση του «πακέτου»: Στοιχεία του σεναρίου της παράστασης που θα επακολουθήσει έχουν ενσωματωθεί στα αντικείμενα ενός πακέτου που εδώ παίρνει τη μορφή μίας τσάντας. Συγκεκριμένα, ο εκπαιδευτικός της τάξης παρουσιάζει ένα μέλος της Θ. Ο. στο ρόλο του κ. Γεωργιάδη, πατέρα της νεαρής Χριστίνας, πρωταγωνίστριας της ιστορίας που θα ακολουθήσει.

«Εξαιρετικό πρόγραμμα! Με ταξίδεψε σε έναν άλλο κόσμο που δεν είχα συνειδητοποιήσει το μέγεθος του, στον κόσμο των προβλημάτων που συστηματικά αποφεύγω. Με ταξίδεψε χωρίς πόνο, μέσα από τον κόσμο της υποκριτικής και του θεάτρου. Με έκανε να προβληματιστώ αρκετά, σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουν οι νέοι τα προβλήματα τους (γλείνονται στον εαυτό τους, νιώθουν ότι δεν τους καταλαβαίνει κανένας, ότι δεν έχουν άτομα να τους στηρίζουν στα προβλήματα τους...) κι όμως τα πράγματα δεν είναι όπως φαίνονται... Το θεωρώ λοιπόν πρωτότυπο πρόγραμμα και σίγουρα πρέπει να συνεχιστεί!»
(μαθήτρια Λυκείου, Γέρακας)

Ο κ. Γεωργιάδης εξηγεί στα παιδιά ότι η κόρη του Χριστίνα εξαφανίστηκε από το σπίτι μετά από έναν καβγά με τη μητέρα της, αφήνοντας πίσω μια τσάντα που, ενδεχομένως, να εμπεριέχει κάποια στοιχεία που θα ρίξουν φως στην υπόθεση.

Επικαλείται τη βοήθεια των παιδιών προκειμένου να φωτιστούν κάποιες πτυχές της υπόθεσης και να δει τα πράγματα με τα μάτια των συνομήλικων της κόρης του. Ο κ. Γεωργιάδης-πατέρας παρουσιάζει τα αντικείμενα της τσάντας της κόρης του που είναι:

i) Ένα απόκομμα εφημερίδας που ανάμεσα στα άλλα γράφει:

Νεαρός στο Ιπποκράτειο σε κώμα.

Ξημερώματα Σαββάτου νεαρός βρέθηκε σε μπαρ σε κωματώδη κατάσταση, λόγω χρήσης τοξικών ουσιών και αλκοόλ. Νοσηλεύεται στην εντατική μονάδα του Ιπποκράτειου νοσοκομείου.

ii) Απόδειξη ανάληψης από τράπεζα που αναφέρει πρόσφατη ανάληψη 150,00 Ε.

iii) Μια φωτογραφία ενός νέου.

iv) Ένα φυλλάδιο με πληροφορίες για εκδρομές (π.χ. στα Καλάβρυτα) στο περιθώριο του οποίου είναι σημειωμένα με μολύβι ονόματα (Κώστας, Κατερίνα, Χριστίνα, Μαρία, Απόστολος κ.ά.) Όλα τα ονόματα εκτός του Χριστίνα έχουν ένα ΟΚ γραμμένο δίπλα τους.

v) Ένα βιβλίο ποιημάτων (π.χ. Λειβαδίτης).

vi) Το τηλέφωνο ενός δωματίου και τις ώρες επισκεπτηρίου.

vii) Αποσπάσματα από ένα προσωπικό ημερολόγιο (της Χριστίνας).

viii) Έντυπα για γονείς από ένα Κέντρο Συμβουλευτικής για έφηβους.

β) Τα παιδιά δημιουργούν-προτείνουν: Οι μαθητές περιεργάζονται τα αντικείμενα της τσάντας απευθύνοντας παράλληλα ερωτήσεις στον κ. Γεωργιάδη. Κατόπιν χωρίζονται σε ομάδες προκειμένου να καταλήξουν σε μια υπόθεση, σε ένα σενάριο, για τα γεγονότα που έλαβαν χώρα στη ζωή της πρωταγωνίστριας Χριστίνας. Σε ομάδες τα παιδιά έχουν 15 λεπτά περίπου για να επιλέξουν 2-3 σκηνές και με αυτοσχεδιασμό ή δυναμικές εικόνες να τις παρουσιάσουν στον κ Γεωργιάδη.

> ΜΕΡΟΣ Δ: Η παράσταση *Διαφυγές* – το σενάριο

Πρόκειται για μια δομημένη αλλά με αρκετά στοιχεία αυτοσχεδιασμού εικοσάλεπτη παράσταση που η Θ. Ο. έχει προετοιμάσει και παρουσιάζει σε 10 σύντομες σκηνές. Η παράσταση δείχνει την πορεία της έφηβης Χριστίνας με το περίγυρο της, τις εντάσεις, τα αδιέξοδα και τις σχέσεις καταπίεσης που δημιουργούνται.

Τα πρόσωπα:

Η **Χριστίνα** είναι μαθήτρια 17 ετών. Ο μπαμπάς δουλεύει πολύ και δεν τον βλέπει αρκετά. Έχει συχνές συγκρούσεις με τη μητέρα της. Γνώρισε πριν λίγους μήνες το Νίκο γύρω στα 21 (δεν εμφανίζεται στο έργο) και τον αγαπάει. Μέχρι πρόσφατα δεν ήξερε ότι παίρνει ουσίες. Προσπαθεί να τον βοηθήσει αλλά δεν ξέρει τι να κάνει.

Οι συμμαθητές και «κολλητοί» Κώστας και Κατερίνα. Η Κατερίνα έχει χαρίσει στη Χριστίνα την αγαπημένη της γλάστρα με τη μικρή ελιά.

Ο εκφωνητής της τηλεόρασης.

Ο υπάλληλος στο Κέντρο Πρόληψης

Ο προμηθευτής Στηβ.

Η μητέρα της Χριστίνας.

Όλοι οι ρόλοι εκτός της Χριστίνας παίζονται από δύο ηθοποιούς-θεατροπαιδαγωγούς οι οποίοι αλλάζουν ρούχα και αντικείμενα φανερά.

«Το καλύτερο μάθημα της ζωής. Μακάρι να γνώταν κάθε μέρα έστω και για μια ώρα.»

(μαθητής Λυκείου, Αχαρνές)

«Η σημερινή ημέρα με έκανε να συνειδητοποιήσω και να σκεφτώ πως η ζωή είναι γεμάτη χαρές, λύπες και δυσκολίες. Χάρη σε εσάς κατάλαβα πως έχω τη δύναμη να τις αντιμετωπίσω. Θα ήθελα και άλλα τέτοια προγράμματα. Μπράβο σας!»

(μαθήτρια Λυκείου, Αρτέμιδα)

*«...Το πρόγραμμα ήταν διασκεδαστικό και εκπαιδευτικό...
Μας έδωσε τη δυνατότητα να εκφράσουμε σκέψεις, απόψεις ακόμα και συναισθήματα μέσα στο σχολείο.»
(μαθήτρια Γυμνασίου, Αχαρνές)*

*«Θα ήθελα να ξαναδοκιμάσουμε κάτι παρόμοιο... με ενθουσίασε και μου έμαθε πως για όλα υπάρχει λύση, αρκεί εμείς να θέλουμε να βρεθεί.»
(μαθήτρια Γυμνασίου, Αχαρνές)*

Οι σκηνές:

Σκηνή 1: Στο παγκάκι του πάρκου. Μουσική.

Η Χριστίνα καθισμένη σε ένα πάρκο. Έχει δίπλα της τσάντες και αγκαλιάζει την αγαπημένη της γλάστρα με την ελιά. Πίσω της στέκονται οι 2 φίλοι/συμμαθητές της σιωπηλοί. Σηκώνει το κεφάλι και κοιτάζει ερωτηματικά το κοινό. Μουσική.

Σκηνή 2: Η παρέα στο «στέκι» ή στην αυλή σχολείου.

Ο Κώστας και η Κατερίνα, οι δύο φίλοι/συμμαθητές της Χριστίνας, ρυθμίζουν με ενθουσιασμό τις τελευταίες λεπτομέρειες της περίφημης εκδρομής για σκι. Η Χριστίνα διστακτικά προσπαθεί να πει ότι δεν μπορεί να έρθει. Το τελευταίο που απασχολεί τους συμμαθητές της είναι οι περιπέτειές της με τον καινούργιο της φίλο, τον Νίκο, και τις παράξενες παρέες του. *«Πως έχεις καταντήσει έτσι ρε Χριστίνα; σα φάντασμα είσαι. Όλο πάρτι και ξενύχτια και τώρα μας κλαίγεις. Βαρεθήκαμε...»*. Ο ενθουσιασμός και η αδημονία τους δυσκολεύει τη Χριστίνα να εξηγήσει και τελικά μένει μόνη στη σκηνή. Η απουσία των φίλων επιτείνει το εσωτερικό της κενό και τη μοναξιά. Το μόνο που της μένει είναι η κραυγή: *«το μόνο που ήθελα να σας πω είναι πως ο Νίκος είναι στην εντατική»*.

Σκηνή 3: Στην εντατική. Μουσική.

Η Χριστίνα μονολογεί στην εντατική με ακροατή τον, σε κωματώδη κατάσταση, φίλο της Νίκο. Ένας εκφωνητής διαβάζει για το έκτακτο περιστατικό κατά το οποίο ένας νέος βρέθηκε σε κωματώδη κατάσταση μετά από χρήση ουσιών με αλκοόλ (από το απόκομμα εφημερίδας που είχε εμφανιστεί πιο πριν στο «πακέτο εξερεύνησης»).

Σκηνή 4: Ημερολόγιο Ι. Στο δωμάτιο της Χριστίνας. Μουσική.

Η Χριστίνα στο δωμάτιό της γράφει στο ημερολόγιο της (κολάζ στίχων από ποιήματα των Λειβαδίτη, Αγγελάκα, προσωπικά κ.ά.) έχοντας δίπλα της την αγαπημένη της γλάστρα.

Τρίτη, Νοέμβριος 2010

Αγία Παρασκευή... Όχι, όχι, πιο μακριά, Γιάννενα ή Θεσσαλονίκη, δεν θα μας βρει κανείς εκεί.

Πρέπει να περιμένω λίγο ακόμα. Δεκέμβριος 1993. Δεκέμβριος 2011. Δηλαδή ακόμα 12 μήνες και γίνομαι 18. 12x100 μας κάνει 1200. Φτάνουν για την προκαταβολή. Και μετά δουλειά όπου βρω. Θα τα καταφέρουμε.

Θα είναι πολύ ωραία. Θα βρούμε κι ένα σπιτάκι κοντά στη θάλασσα, μ' έναν όμορφο κήπο ή μια βεράντα. Θα πάρω μαζί μου και την ελιά. Το δώρο της Κατερίνας. Εσύ όμως δεν θα είσαι μαζί μου. Αλλά θα την ποτιζω στο υπόσχομαι. Και μόλις την ξαναδείς θα προσπαθεί ν' αγγίξει τον ουρανό γεμάτη ζωή.

Του μπαμπά θα του το πω;

Σκηνή 5: Στο Κέντρο Πρόληψης.

Η Χριστίνα ζητάει βοήθεια. «Δεν πρόκειται για εμένα, αλλά ο φίλος μου ...ξέρετε...πείτε μου τι να κάνω;». Ο υπάλληλος διαθέτει πέντε μόνο λεπτά, «πρέπει να έρθει ο ίδιος», «να κλείσω ένα ραντεβού να δεις έναν θεραπευτή;» Τη φορτώνει με φυλλάδια. Η Χριστίνα ξεσπά «μα, τι είναι όλα αυτά; αύριο το πρωί μπορεί να είναι ΠΟΛΥ ΑΡΓΑ». Φεύγει.

Σκηνή 6: Ημερολόγιο II. Στο δωμάτιο της Χριστίνας. Μουσική.

Τετάρτη, Νοέμβριος 2010

Ηλίθιε, δεν καταλαβαίνεις πως η αγάπη έχει τη δύναμη να ξεπερνάει όλα τα προβλήματα; Εμένα ο Νίκος θα μ' άκουγε. Μου το 'χει πει: «Μόνο εσένα έχω. Μόνο εσύ με νοιάζεσαι». Απλά δεν ξέρω... ούτε τι να πω, ούτε τι να κάνω. Βλαμμένη. Αυτό ήθελα να μου πεις... τι πρέπει να κάνω.

Μου 'χει πει: « Δεν πρέπει να φοβάσαι μωρό μου. Δεν είναι και τόσο τραγικό. Είναι ωραία, πολύ ωραία».

Φοβάμαι. Όχι, όχι. Δεν φοβάμαι.

Σκηνή 7: Συνάντηση με τον «προμηθευτή».

Αποφασιστικός και σκληρός. «Πες στο δικό σου ότι κάτι μου χρωστάει». Ανταπαντά κυνικά σε κάθε επίκληση της Χριστίνας. «Κοίτα, μη με πρήξεις με

«Πριν από το δρώμενο η γνώμη μου για αυτά τα θέματα ήταν ότι απλά είναι ένα πρόβλημα που συμβαίνει σε κάποιον και εγώ δε μπορώ ή δε με νοιάζει να τον βοηθήσω. Όμως μετά από αυτό κατάλαβα ότι είναι σωστό να βασιζόμαστε στους άλλους και να ζητάμε βοήθεια.»

(μαθήτρια Γυμνασίου, Αχαρνές)

«...Εικόνες από τη ζωή, αληθινές, που δείχνουν πόσο σημαντική είναι η οικογένεια στο να παρθούν αποφάσεις και να υπάρξει στήριξη στους εφήβους. Ευχαριστούμε και συνεχίστε έτσι την καλή δουλειά. Να σας ξαναδούμε!»

(μαθήτρια Λυκείου, Λαγονήσι)

«Μακάρι και τα μαθήματα να ήταν τόσο ενδιαφέροντα όσο και αυτό που παρακολουθήσαμε σήμερα. Συνεχίστε την καλή δουλειά!»

(μαθήτρια Λυκείου, Καλύβια Αττικής)

*«Μια υπέροχη προσπάθεια για να δούμε όλοι εμείς μια διαφορετική όψη της ζωής και τον τρόπο που μπορούμε να την αντιμετωπίσουμε»
(μαθήτρια Λυκείου, Λαύριο)*

*«...Πολύ σημαντικό ήταν το ότι αποδείχθηκε πως είναι προτιμότερο να μιλάς στους φίλους-συγγενείς σου για συμβουλές και βοήθεια. Είναι καλύτερο να έχεις κάποιον μαζί σου στα δύσκολα παρά να είσαι μόνος σου...»
(μαθήτρια Λυκείου, Παλλήνη)*

τις ιστορίες σου, αν θες κάτι από μένα πρέπει να πληρώσεις, όλα είναι δική σου επιλογή, διαλέγεις και παίρνεις. Ωραία;». «Πες του Νίκου ότι ο Στηβ τον ψάχνει».

Σκηνή 8: Η παρέα αναχωρεί.

Η ώρα της εκδρομής έφτασε. Η παρέα (Κώστας και Κατερίνα) περιμένει τη Χριστίνα για λίγο αλλά τελικά φεύγει, *«πάλι κάπου θα έμπλεξε»*.

Σκηνή 9: Καβγάς με τη μητέρα.

Η Χριστίνα στο δωμάτιό της ετοιμάζει τσάντες. Καυγαδίζει με τη μητέρα της για τα ψέματα της εκδρομής, για τα λεφτά που εξαφανίζονται ως δια μαγείας (της δείχνει το απόκομμα από την Τράπεζα), για την κατάσταση στο σχολείο (συχνές απουσίες), για τη κατάσταση γενικότερα που δε πάει άλλο. Ένας καβγάς που κορυφώνει το θυμό της Χριστίνας και διοχετεύεται σε φυγή (με τα αγαπημένα της αντικείμενα).

Σκηνή 10: Στο παγκάκι του πάρκου (όπως και στη Σκηνή 1).

Η Χριστίνα καθισμένη σε ένα πάρκο. Έχει δίπλα της τσάντες και αγκαλιάζει την αγαπημένη της γλάστρα με την ελιά. Μονολογεί και αναμετράται με τους «άλλους», τις ουσίες, τον εαυτό της. Ακούγονται, σαν εσωτερικές σκέψεις, κολάζ από ατάκες που άκουσε στις προηγούμενες σκηνές. Η εικόνα κλείνει με το *«Δεν ξέρω τι να κάνω... Ας μου πει κάποιος τι πρέπει να κάνω»*. Μουσική.

> ΜΕΡΟΣ Ε: Εμβάθυνση στους χαρακτήρες και στις καταστάσεις

Μετά την παράσταση της Θ.Ο. τα παιδιά έχουν την ευκαιρία με τη τεχνική της *«ανακριτικής καρέκλας»* να θέσουν ερωτήσεις, να *«ανακρίνουν»*, όσους χαρακτήρες επιθυμούν προκειμένου να κατανοήσουν πληρέστερα τα κίνητρα που τους οδήγησαν στις συγκεκριμένες συμπεριφορές. Μέσα από αυτή τη διαδικασία έρχονται σε επαφή με διαφορετικές οπτικές και την πίστη (του ανακρινόμενου) *«ότι η δική μου άποψη είναι σωστή άρα και δίκαιη»*. Η *ανακριτική καρέκλα* έχει ως αποτέλεσμα την ενεργοποίηση του προβληματισμού των μαθητών για τους ενδεχόμενους εναλλακτικούς τρόπους συμπεριφοράς των

χαρακτήρων. Τη διαδικασία συντονίζει ο Διαμεσολαβητής-Εμπυκωτής της Θ.Ο.

> ΜΕΡΟΣ ΣΤ: Θέατρο Φόρουμ

Ο Διαμεσολαβητής-Εμπυκωτής ρωτάει τους μαθητές ποιος θεωρούν ότι είναι ο «πρωταγωνιστής-καταπιεζόμενος» και αν αναγνώρισαν στο έργο πραγματικές καταστάσεις. Μετά τους λέει ότι η παράσταση θα ξαναπαιχτεί και ότι θα έχουν τη δυνατότητα να παρέμβουν, να αντικαταστήσουν τον πρωταγωνιστή και να δώσουν τη δική τους λύση στα διλήμματά του. Εξηγεί ότι θα επαναληφθούν όλες οι σκηνές και οι μαθητές φωνάζοντας ΣΤΟΠ θα σταματούν τη δράση όταν θεωρούν ότι υπάρχει δυνατότητα διαφορετικής αντίδρασης της πρωταγωνίστριας. Θα πάρουν τη θέση του «πρωταγωνιστή» (Χριστίνα) και θα παίξουν οι ίδιοι την πρότασή τους προσπαθώντας να οδηγήσουν τη σκηνή σε διαφορετικό, πιο ικανοποιητικό τέλος. Η τεχνική επαναλαμβάνεται όσες φορές θέλουν οι μαθητές και σε όποιες σκηνές επιλέξουν. Ενδιαμέσως ο Διαμεσολαβητής-Εμπυκωτής ρωτάει «τι στόχο είχε ο μαθητής όταν ανέλαβε να οδηγήσει τη δράση κάπου αλλού» και «αν νομίζουμε ότι το πέτυχε;». Όποτε δίνεται ευκαιρία γίνεται αναφορά και συζήτηση για τη «μαγική λύση» δηλ. στη λύση που δεν είναι καθόλου ρεαλιστικό να συμβεί από το δεδομένο ήρωα στις δεδομένες καταστάσεις. Ο διαμεσολαβητής επίσης υπενθυμίζει ότι «αν κανείς δεν κάνει ή προτείνει κάτι, τα πράγματα θα οδηγηθούν πάλι στο ίδιο άσχημο τέλος».

> ΜΕΡΟΣ Ζ: Αποφόρτιση-συζήτηση

Η Θ.Ο. προτείνει δραστηριότητες-παιχνίδια αποφόρτισης. Στη συνέχεια οι μαθητές καλούνται, εκτός θεατρικής σύμβασης, να σχολιάσουν την εμπειρία, να μιλήσουν για θέματα σχετικά με την παράσταση, τις δυσκολίες στη λήψη αποφάσεων κλπ. Σύντομο ερωτηματολόγιο για την καταγραφή των σκέψεων αλλά και των συναισθημάτων συμπληρώνεται. Καταγράφονται επίσης όλες οι προτάσεις που δοκιμάστηκαν από τους μαθητές κατά τη διαδικασία του Φόρουμ.

Η θεατροπαιδαγωγική Ομάδα εφοδιάζει τον εκπαιδευτικό με υλικό και προτάσεις για δραστηριότητες που μπορεί να κάνει στην τάξη.

*«... Μας δόθηκε η ευκαιρία να καταθέσουμε τις δικές μας ιδέες και απόψεις και να πάρουμε εμείς τη θέση κάποιου που βιώνει το πρόβλημα.»
(μαθητής Λυκείου, Παλλήνη)*

*«Ο,τι δίνουμε σ' αυτά τα παιδιά είναι λίγο, ευχαριστούμε που ήρθατε, είστε πάντα ευπρόσδεκτοι και για άλλα παρόμοια πράγματα.»
(διευθυντής Λυκείου, Αχαρνές)*

«Είδα ένα δρώμενο με κέφι, δροσιά, φρεσκάδα, κίνηση, είδα ζωντάνια. Είδα μια μεγάλη ομάδα μαθητών να εμπλέκονται, είδα συμμετοχή, προβληματισμό, αναζήτηση, είδα ενδιαφέρον. Είδα μια ομάδα εμπυχωτών με καλή χημεία μεταξύ τους, με εμπειρία, με εύστοχες παρεμβάσεις, με ικανότητα να 'κρατήσει' εφήβους, να τονώσει το ενδιαφέρον τους, να αγκαλιάσει και να τις συμπεριλάβει. Είδα μία εξέλιξη που συμπεριέλαβε τις προτάσεις της ομάδας, που εκμεταλλεύτηκε το τυχαίο, που αγκάλιασε το αυθόρμητο. Είδα μια δουλειά ώριμη και μεστή που στήθηκε με πολύ φροντίδα και μαστοριά, μια δουλειά ψαγμένη. Και είδα να φτάνει στο «δια ταύτα» χωρίς να καθοδηγεί, επιτρέποντας σε όλους όσους μετέχουν να δουν πολύ ξεκάθαρα ότι λύση έτοιμη δεν υπάρχει, ότι, παρά την χειραγώγηση της εποχής, ο καθένας βρίσκει και προτείνει στον εαυτό του τη δική του λύση, αναλαμβάνοντας ευθύνη για τον εαυτό του. Και όσο πιο συνειδητή είναι η λήψη απόφασης, τόσο πιο αποτελεσματική και η λύση. Η συνειδητότητα είναι η λύση!»
(εκπαιδευτικός, Υπεύθυνη Συμβουλευτικού Σταθμού Νέων)

δ Το πρόγραμμα μέσα από τα μάτια της Θεατροπαιδαγωγικής Ομάδας δρAN

Χριστίνα Κρίθαρη, Αλίνα Σαπρανίδου, Χάρης Χιώτης

Το πιο γνώριμο είδος θεάτρου είναι οι παραστάσεις όπου οι ηθοποιοί παίζουν και οι θεατές βλέπουν. Οι στόχοι ενός τέτοιου δρώμενου μπορεί να είναι πολλοί. Να συγκινήσει, να διδάξει, να διασκεδάσει. Ο βασικός στόχος όμως του θεατροπαιδαγωγικού προγράμματος *Διαφυγές* ουσιαστικά είναι άλλος. Ξεκινώντας από μια σειρά θεατροπαιδαγωγικών δραστηριοτήτων, εξασκείται ο κοινός μας θεατρικός κώδικας, ο οποίος για δυο με τρεις ώρες θα είναι η κοινή μας γλώσσα. Μέσω αυτής της μη λεκτικής επικοινωνίας, που υποστηρίζει την λεκτική, όλοι μαζί, θεατροπαιδαγωγοί, μαθητές και καθηγητές στοχεύουμε στη μάθηση. Στη μάθηση όπου όλοι μας μέσω των εμπειριών μας μπορούμε να είμαστε φορείς γνώσης. Αυτή η μάθηση ανταλλάσσεται μέσω των τεχνικών του θεάτρου του Καταπιεσμένου που δίνει φωνή, όχι μόνο μέσω του λόγου, αλλά μέσω όλων των αισθήσεων. Το σώμα μου σε σχέση με τα άλλα σώματα, η φωνή μου σε σχέση με τις άλλες φωνές, οι εμπειρίες μου σε σχέση με τις άλλες εμπειρίες, και όλα αυτά τα σημεία επαφής πραγματοποιούνται με μια διάθεση παιχνιδιού -σοβαρού παιχνιδιού- σαν μια σοβαρή πρόβα -πρόβα ζωής.

Τα μέλη της Θεατροπαιδαγωγικής Ομάδας δρAN εκτός από ηθοποιοί και θεατροπαιδαγωγοί, είναι και πολίτες που έχουν την επιθυμία και την ανάγκη να αλλάξουν καταστάσεις που έχουν συμβεί είτε στην προσωπική τους ζωή, είτε στον κοινωνικό περίγυρο και βιώνονται σαν καταπιεστικές, σαν συγκρούσεις που οδηγούν σε αδιέξοδα. Ακριβώς μια σύνθεση τέτοιων συμβάντων παρουσιάζεται μέσα από την παράσταση *Διαφυγές* όπου για να δοθούν λύσεις στα διάφορα αδιέξοδα είναι απαραίτητη η ενεργή συμμετοχή του κοινού. Δεν πρόκειται για κάποιου είδους διδασχά ή υπόδειξη. Το κοινό έχει την ευκαιρία να

δοκιμάσει, αυτοσχεδιάζοντας, τις ιδέες του πάνω σε σχέσεις και συγκρούσεις που παρουσιάζονται. Με αυτό τον τρόπο οδηγούμαστε σε διαφορετικές λύσεις, οι οποίες μπορούν να επηρεάσουν θετικά την ιστορία μας. Μέσω αυτής της διαδικασίας μπορούν ακόμα και να αναδυθούν πιθανές λύσεις και για άλλα ζητήματα που μπορεί να μας απασχολούν. Το μόνο που έχει να κάνει το κοινό είναι να σκωθεί και να μοιραστεί τις σκέψεις του.

> Η διάδραση με τους μαθητές

Το ζέσταμα: Η διαδικασία της ενεργοποίησης δίνει πρώτα απ' όλα την ευκαιρία στην θεατροπαιδαγωγική Ομάδα να ενωθεί με την ομάδα των παιδιών ώστε να λειτουργήσουν όλοι μαζί ως σύνολο. Ο κύριος στόχος όμως είναι να εισάγει τους μαθητές στους κώδικες του θεάτρου Φόρουμ. Το πρώτο μέρος λοιπόν έχει σχεδιαστεί έτσι ώστε οι μαθητές να ξεκινήσουν ένα ταξίδι από το κύτταρο του θεάτρου που είναι η εικόνα, εξασκώντας την ενεργητική τους φαντασία με τελικό προορισμό μια παράσταση θεάτρου Φόρουμ. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από ασκήσεις στις οποίες δημιουργούμε φαντασικές συμβάσεις, εικόνες εμπνευσμένες από συναισθήματα και καταστάσεις αρκετά γενικές. Στη συνέχεια πειραματιζόμαστε με κάποιες τεχνικές του θεάτρου του Καταπιεσμένου όπως τη δημιουργία γλυπτών με το σώμα, την αντικατάσταση των σωμάτων - γλυπτών μέσα σε γενικότερες εικόνες με στόχο την αλλαγή του νοήματος. Επίσης δίνοντας λόγο στα γλυπτά μέσα από τη θεατρική φόρμα στην οποία βρίσκονται και κάνοντας ερωτήσεις, ανατροφοδοτούνται συνεχώς οι δραστηριότητές μας με σκέψεις.

Το πακέτο εξερεύνησης: Έχοντας βάλει τις βάσεις της κοινής μας θεατρικής γλώσσας ο Χάρης από θεατροπαιδαγωγός μεταμορφώνεται σε ηθοποιός, διακόπτει τη δράση των ασκήσεων πηγαίνοντάς μας στην επόμενη φάση της διαδικασίας: «Γεια σας, ονομάζομαι Γιώργος Γεωργιάδης και έχω ένα σοβαρό πρόβλημα. Η κόρη μου που είναι στην ηλικία σας λείπει εδώ και δύο μέρες από το σπίτι. Στο δωμάτιο της βρήκαμε αυτή την τσάντα. Μήπως θα μπορούσατε να με βοηθήσετε; Που μπορεί να πήγε; Τι της συμβαίνει;» Τα παιδιά μετά από αυτή την παρέμβαση έχουν την ευκαιρία να έρθουν σε επαφή με διάφορα στοιχεία που συνδέονται με την ιστορία. Με αυτό

«Το θεατροπαιδαγωγικό πρόγραμμα Διαφυγές μπορεί να χαρακτηριστεί ως μια ανεπανάληπτη εκπαιδευτική καινοτομία... Αυτό που το κάνει ιδιαίτερα επιτυχημένο είναι η δυνατότητα που έχει με τη δύναμη της θεατρικής διάδρασης να προσφέρει λύσεις με τη μορφή εναλλακτικών συμπεριφορών, οι οποίες ανοίγουν ορίζοντες στα προβληματισμένα μάτια των μαθητών μας και τους προετοιμάζει για την αντιμετώπιση αληθινών «σκληρών» καταστάσεων.»
(εκπαιδευτικός, Υπεύθυνη Γραφείου Επαγγελματικού Προσανατολισμού)

«Ένα μεγάλο αληθινό ευχαριστώ από μένα και τα παιδιά για την εξαιρετική εμπειρία που προσφέρατε και σε όλους μαθητές και σε μένα τη χαρά να ακούω και να βλέπω τα παιδιά δημιουργικά και χαρούμενα... Με το πρόγραμμα Διαφυγές, τα παιδιά σήμερα κέρδισαν πάρα πολλά με βιωματικό τρόπο που θα τους μείνουν αξέχαστα. ...»
(εκπαιδευτικός Γυμνασίου, Αχαρνές)

«Ευχαριστούμε γιατί είδαμε ότι με προσεκτικά βήματα μπορούμε να βρούμε τα δικά μας μονοπάτια που θα μας οδηγήσουν μακριά από αδιέξοδα. Μέσα από την παρατήρηση, τη διερεύνηση, την αναπαράσταση βιωμάτων και εμπειριών, στάθηκε δυνατό να φανταστούμε και να προβάλλουμε επιθυμίες και όνειρα για ένα εκπαιδευτικό σύστημα ανεξαρτημένο από στερεότυπα που οδηγούν στην ανία και την παραίτηση από κάθε δημιουργική προσπάθεια για γόνιμες αναζητήσεις.»
(εκπαιδευτικός Γυμνασίου, Αχαρνές)

τον τρόπο οι συμμετέχοντες ανακαλώντας ιστορίες είτε που έχουν ακούσει, είτε που έχουν δει, είτε που έχουν βιώσει, συνδέουν τα στοιχεία και φτιάχνουν μια δική τους εκδοχή της ιστορίας της πρωταγωνίστριάς μας, της Χριστίνας. Μιας και οι μαθητές έχουν ήδη εξοικειωθεί με τις απαραίτητες θεατρικές τεχνικές καλούνται όχι να μας πουν αυτά που έχουν σκεφτεί αλλά να τα παίξουν. Μετά από τους αυτοσχεδιασμούς των παιδιών και έπειτα από τη διακίνηση των διαφόρων ιδεών και την κινητοποίηση της περιέργειάς τους, η παράσταση *Διαφυγές* παρουσιάζει την ιστορία της Χριστίνας.

Η παράσταση: Η παράσταση *Διαφυγές* βασίζεται σ' ένα σενάριο το οποίο μέσα από αυτοσχεδιασμούς, ντύθηκε με προσωπικά βιώματα, γεγονότα και συγκρούσεις των συντελεστών. Τα θέματα που παρουσιάζονται αφορούν πτυχές της καθημερινότητας, όπως φιλικές σχέσεις, σχέσεις γονιών και παιδιού, ερωτικές σχέσεις. Το δρώμενο παρουσιάζει πλευρές του θέματος των εξαρτήσεων και της λήψης αποφάσεων μέσα από μια καθημερινή ιστορία μιας έφηβης. Το πρόβλημα των εξαρτήσεων δεν αφορά άμεσα την πρωταγωνίστρια αλλά την επηρεάζει έντονα (συνεξάρτηση), λόγω της εμπλοκής του φίλου της. Η Χριστίνα, πρωταγωνίστρια του έργου, φαίνεται να έχει αποξενωθεί από φίλους και οικογένεια και να έχει προσκολληθεί στο φίλο της που έχει μπλεξίματα. Έχοντας φύγει από το σπίτι, μόνη σε μια πλατεία, τα τελευταία της λόγια είναι: «*Δεν ξέρω τι να κάνω, ας μου πει κάποιος τι πρέπει να κάνω*». Τι θα μπορούσε να κάνει η Χριστίνα για να μη βρεθεί σ' αυτό το αδιέξοδο; Πώς θα μπορούσε να αποκαταστήσει τις γέφυρες επικοινωνίας με τους οικείους της;

Το Φόρουμ: Το κοινό μετά το τέλος της παράστασης έχει την ευκαιρία να δοκιμάσει τρόπους ώστε η Χριστίνα να μη φτάσει μόνη μακριά από το σπίτι της. Ακριβώς σ' αυτό το σημείο είναι και η ουσία της μάθησης. Το σημαντικό με αυτή τη διαδικασία είναι πως δεν υπάρχει μια απάντηση, δεν είναι μια μαθηματική εξίσωση με μια μόνο λύση. Και όσο περισσότερες φορές παρουσιάζεται η παράσταση και γίνεται Φόρουμ με τα παιδιά, τόσο πιο πολύπλευρο γίνεται το ζήτημα. Συνεχώς φωτίζονται πτυχές του θέματος που δεν είχαν προβλεφθεί, οι οποίες τίθενται με τη μορφή ερωτήσεων. Καμιά φορά αυτό μπορεί να απογοητεύει. Ακούσαμε παιδιά να μας λένε: «θέλουμε να δούμε το τέλος» ή «μα καλά! δεν υπάρχει μια λύση

σ' αυτό το πρόβλημα». Όμως ο στόχος της δράσης του Φόρουμ είναι να εξοικειωνόμαστε με ένα άλλου είδους τρόπο με τον οποίο βλέπουμε τη ζωή. Μερικά βασικά ζητήματα που αγγίζονται είναι η πολυφωνία, η ελευθερία στη συνειδητοποιημένη επιλογή, η διακίνηση απόψεων και ο προβληματισμός που οδηγεί στη συνεχώς εξελισσόμενη ταυτότητα. Το Φόρουμ πάνω στην παράσταση *Διαφυγές* τελειώνει πάντα με ερωτήματα. Πρέπει η Χριστίνα να βοηθήσει τον φίλο της ή πρέπει να κοιτάξει τον εαυτό της; Τι σημαίνει βοήθεια στις περιπτώσεις εξαρτήσεων; Είναι τελικά μονόδρομος η Χριστίνα να φύγει από το σπίτι; Καθένας που είχε επαφή με το δρώμενο έχει και μια διαφορετική απάντηση στα παραπάνω ερωτήματα. Ή μπορεί και να μην έχει. Το σημαντικό για όλους μας όμως είναι πως μπαίνουμε στη διαδικασία να τα σκεφτούμε. Και το σημαντικότερο είναι πως γινόμαστε πλουσιότεροι με τις σκέψεις, τις ιδέες, τις μεθόδους, τις τεχνικές επικοινωνίας, τις λύσεις και τις προσεγγίσεις που δοκιμάζουν τα παιδιά επί σκηνής.

Οι παρεμβάσεις των μαθητών: Το θέατρο είναι ο κόσμος μας. Σ' αυτόν τον κόσμο μπορούμε να γίνουμε και να κάνουμε ότι θέλουμε. Γι' αυτό και κάθε παράσταση για εμάς είναι μια έκπληξη. Το κοινό στο Φόρουμ μπορεί να δοκιμάσει μεθόδους που θεωρούνται ορθόδοξες ή ανορθόδοξες, να εμπλουτίσει το δρώμενο με άλλους χαρακτήρες που εμείς ίσως να μην έχουμε σκεφτεί ή δεν εμφανίζουμε, να ζητήσει βοήθεια απ' όπου θέλει. Έτσι λοιπόν, τίποτα δεν είναι αναμενόμενο. Για να ανταποκρίνεται όμως αυτή η δράση στην πραγματικότητα, ώστε να αποτελέσει ένα βιωματικό εργαλείο που να είναι χρήσιμο στην αληθινή ζωή, εστιάζουμε στις λύσεις που δεν είναι μαγικές, δηλαδή που θα μπορούσαν πραγματικά να συμβούν από αντίστοιχους χαρακτήρες σε αντίστοιχες καταστάσεις. Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια, υπήρξαν στιγμές που μας ξάφνιασαν, στιγμές που μας προβλημάτισαν και κάποιες που έστρεψαν το βλέμμα μας προς το φως μιας πιθανής διεξόδου. Κάθε παρέμβαση πηγαίνει ένα βήμα παρακάτω την ιστορία μας, αποκαλύπτει πλευρές χαρακτήρων και καταστάσεων που ίσως να μην είχαν προβλεφθεί:

Προσεγγίζοντας τους φίλους: Στην πρώτη σκηνή η Χριστίνα συναντιέται με τους φίλους της, κάτι θέλει να τους πει αλλά δεν το κάνει, έχει ορκιστεί. Είχε κανονίσει να πάει μαζί τους στη σχολική εκδρομή αλλά ο Νίκος, το αγόρι της, είναι στην εντατική. Σ' αυτή τη

«Άξιζε η «θυσία» του Σαββάτου. Το πρόγραμμα προβληματίζει, ευαισθητοποιεί, σε βοηθάει να πάρεις θέση στο πρόβλημα με το οποίο ασχολείται. Καταπληκτική η συνεργασία ανάμεσα στα άτομα (μαθητές – καθηγητές) που συμμετείχαν. Θα πρέπει να συνεχιστεί και να θίξει και άλλα κοινωνικά προβλήματα.»
(εκπαιδευτικός Λυκείου, Γέρακας)

«... Τα παιδιά το απόλασαν πραγματικά. Τα πρόσωπά τους ήταν κολλημένα σε κάθε σκηνή, σε κάθε κίνηση των ηθοποιών. Τα σχόλιά τους είναι παραπάνω από θετικά. Η αμεσότητα της ομάδας δίνει αμέσως ανθρώπους που δεν έχουν ιδιαίτερες σχέσεις. Συνεργάζονται αρμονικά και νοιώθουν άνετα να εκτεθούν στους παρευρισκόμενους. Μακάρι να υπάρχουν περισσότερες τέτοιες δραστηριότητες, ώστε τα παιδιά να δημιουργούν και να εκπονώνονται. Χαίρονται ιδιαίτερα τα θετικά σχόλια, νοιώθουν ότι είναι αποδεκτοί, και ανοίγονται δρόμοι που δεν είχαν σκεφτεί. Ίσως να μην είναι καλοί μαθητές αλλά υπάρχουν άλλοι χώροι στους οποίους νοιώθουν ότι αριστεύουν. Το γεγονός αυτό τα δίνει με το σχολείο, το οποίο πια αποτελεί χώρο δημιουργίας και όχι σειράς μάθησης. Σας ευχαριστούμε πάρα πολύ για την παρουσία σας και ελπίζουμε σε στενότερη και συχνότερη συνεργασία.»

*(εκπαιδευτικός Λυκείου,
Ολυμπιακό Χωριό)*

σκηνή στις περισσότερες παρεμβάσεις, όσοι αυτο-σχεδιάζουν στο ρόλο της Χριστίνας, μιλάνε στους φίλους για το τι συμβαίνει, κάποιες φορές οι φίλοι την ακούν και τελικά η Χριστίνα τους νιώθει δίπλα της, αλλά κάποιες φορές δεν τα καταφέρνει. Αυτό έχει να κάνει συνήθως με το αν λέγεται όλη η αλήθεια, με τη μέθοδο προσέγγισης που χρησιμοποιείται, αλλά και με τις προοπτικές που θέτει η πρωταγωνίστρια για τον εαυτό της, π.χ. στις παρεμβάσεις όπου δεν λεγόταν ότι ο Νίκος είναι στην εντατική, αλλά απλά ότι ο Νίκος έχει μπλεξίματα οι φίλοι συνήθως έφευγαν. Ακόμα όμως και όταν οι φίλοι έμεναν και συνέχιζαν να συζητούν με τη Χριστίνα αυτό δεν σήμαινε ότι προθυμοποιούνταν να βοηθήσουν. Σε μια παρέμβαση όμως η Χριστίνα είπε: *«Σας παρακαλώ χρειάζομαι βοήθεια, θέλω να του δώσω μια τελευταία ευκαιρία, κι αν συνεχίσει θα χωρίσω»*. Οι φίλοι αυτό το θεώρησαν λογικό και άφησαν την εκδρομή που τόσο καιρό σχεδίαζαν για να μείνουν και να υποστηρίξουν τη φίλη τους. Αλλά ακόμα και όταν η Χριστίνα δεν φαίνεται να ξέρει τι θέλει να κάνει και λέει: *«Δεν μπορώ να πάω εκδρομή όταν ο άνθρωπος που αγαπάω κινδυνεύει να πεθάνει, σας χρειάζομαι δίπλα μου»*, οι φίλοι απαντούν: *«Ε, τώρα ούτε εγώ μπορώ να φύγω!»*.

Ζητώντας Βοήθεια: Στην επόμενη σκηνή η Χριστίνα χτυπάει την πόρτα ενός κέντρου πρόληψης. Την υποδέχεται ο γραμματέας. Ζητάει βοήθεια για το φίλο της, ο οποίος όμως δεν μπορεί να πάει αυτοπροσώπως. *«Πρέπει ο ίδιος να κλείσει ένα ραντεβού»*, *«θα ήθελες εσύ να μιλήσεις με κάποιο θεραπευτή αύριο»*; Η Χριστίνα φεύγοντας μονολογεί *«αύριο μπορεί να είναι πολύ αργά»*. Μέσα από τις παρεμβάσεις των παιδιών σ' αυτή τη σκηνή ανακαλύψαμε πως ο γραμματέας δεν μπορεί να βοηθήσει και πολύ. Η διέξοδος άρχισε να φαίνεται όταν κάποιος φώναξε αυτόν τον περιφνημο θεραπευτή στη σκηνή. Είναι αξιοσημείωτο πως τα παιδιά αρχικά δεν διεκδίκησαν σε καμιά παρέμβαση το «θεραπευτή» έως ότου αρχίσαμε ως ομάδα να το τονίζουμε πιο καθαρά. Όταν άρχισε να συμβαίνει αυτό ήταν μία από τις πιο αποκαλυπτικές στιγμές. Ο «θεραπευτής» στη συζήτηση του με τη Χριστίνα άρχισε να τη βοηθάει να σκεφτεί θέματα για τον εαυτό της όπως, τι ζητάει από μια τέτοια σχέση η οποία την κάνει μονίμως να πονάει και να φοβάται; Μήπως πρέπει πρώτα να ενδυναμώσει τον εαυτό της, να αναπροσδιορίσει τους στόχους της και μετά να

δει αν μπορεί να βοηθήσει ένα άτομο με τόσο σοβαρά προβλήματα; Γιατί έχει απομακρυνθεί από τους άλλους ανθρώπους που την αγαπάνε και τους αγαπάει; Γιατί φοβάται να τους πει την αλήθεια; Μήπως δεν θέλει να ακούσει κάποια πράγματα που ξέρεi ότι είναι αλήθειες; Τι σημαίνει βοήθεια σε έναν εξαρτημένο; Λειτουργώντας ως σωτήρες με αυτά τα άτομα, τα βοηθάμε ή τα υποστηρίζουμε να συνεχίσουν τη ζωή τους ως χρήστες; Όλα αυτά τα ζητήματα, έχουμε αποφασίσει να τα θέτουμε με μορφή ερωτήσεων από το «θεραπευτή», με τη μέθοδο της μη παρεμβατικής ψυχολογικής υποστήριξης, λόγω της φύσης του θεάτρου που πρεσβεύουμε το οποίο δεν είναι παρεμβατικό, αλλά απλά δίνει τροφή για σκέψη. Επίσης λόγω του ότι δεν έχουμε την αρμοδιότητα να δώσουμε αυτές τις απαντήσεις.

Αντιμετωπίζοντας εκβιασμούς: «Πού πας μπουμπούκα;» λέει ο Στηβ σταματώντας τη Χριστίνα. «Πού είναι ο δικός σου... μου χρωστάει λεφτά.... Ένα πουλάκι μου είπε πως έχεις μαζέψει λεφτά για την εκδρομή του σχολείου.. τι κρίμα που δεν θα πάς... Α! και πες του Νίκου πως ο Στηβ τον ψάχνει». Πώς μπορεί η Χριστίνα να αντιμετωπίσει τους εκβιασμούς, και να μην εμπλακεί στα παράνομα πάρε-δώσε του φίλου της; Σ' αυτή τη σκηνή έχουμε δει μερικές από τις πιο ευρηματικές και αστείες παρεμβάσεις, όπως τη Χριστίνα να λέει πως δεν είναι αυτή πια η κοπέλα του Νίκου αλλά μια Τζένη με αριθμό τηλεφώνου τάδε, ή εκεί που ο Στηβ αρχίζει να την εκφοβίζει η Χριστίνα απλά κάνει μια γρήγορη στροφή και εξαφανίζεται. Μια πιο σύνθετη παρέμβαση ήταν όταν η πρωταγωνίστρια πήρε τους φίλους της και πήγε στο «Στέκι» του Στηβ λέγοντάς του να μην την ξαναενοχλήσει. Είδαμε επίσης τη Χριστίνα να απειλεί ότι θα φωνάξει την αστυνομία, να επιτίθεται αλλά και να εξαγοράζει την εξαφάνιση του Στηβ από τη ζωή του φίλου της. Ο στόχος σε αυτές τις παρεμβάσεις είναι να βρεθούν οι τρόποι με τους οποίους η Χριστίνα θα παραμείνει ασφαλής χωρίς όμως να υποκύψει στους εκφοβισμούς.

Ανοίγοντας κανάλια επικοινωνίας: Η Χριστίνα στο δωμάτιο της μαζεύει βιαστικά μερικά πράγματα και ετοιμάζεται να φύγει από το σπίτι. Ξαφνικά εμφανίζεται η μητέρα της. «Χριστίνα! Πού πας; Πού έχεις εξαφανιστεί;» Το δύσκολο με τις σχέσεις και ιδιαίτερα με τις σχέσεις γονιών παιδιού είναι πως οι λύσεις συνήθως εμφανίζονται μετά από προσπάθειες σε βάθος

«Τελικά... ίσως από εμάς εξαρτάται η εξέλιξη των πραγμάτων. Οι επιλογές μας είναι αυτές που τις καθορίζουν. Ευχαριστούμε για την υπενθύμιση»
(εκπαιδευτικός Λυκείου, Λαγονήσι)

«... Οι τεχνικές θεάτρου που χρησιμοποιήθηκαν φάνηκε ότι είχαν ιδιαίτερη απήχηση και ενίσχυναν τη συμμετοχή και το ενδιαφέρον των συμμετεχόντων. Επιπλέον, άγγιζαν το θέμα από μια σφαιρική οπτική (οικογένεια, φίλοι, χρήση, υπηρεσίες/πηγές βοήθειας) η οποία ήταν πολύ χρήσιμη για να βιώσουν οι συμμετέχοντες με έναν πολύπλευρο τρόπο αυτό που εκτυλισσόταν στην ιστορία. Πολύ σημαντική και εύστοχη επίσης, ήταν και η αναπλαισίωση-συζήτηση στο τέλος κάθε δραστηριότητας που αποσαφήνιζε αρκετά πράγματα αλλά και έβαζε τους συμμετέχοντες σε διαδικασία περαιτέρω συμμετοχής και προβληματισμού...Πιστεύουμε ότι θα ήταν πολύ χρήσιμη η αξιοποίηση αυτού του εργαλείου και στη δουλειά μας, ειδικά στο ΚΕΘΕΑ - Εξάντας που απευθύνεται κυρίως σε εφήβους, οι οποίοι έχουν ανάγκη από πιο εναλλακτικές προσεγγίσεις.»
(στελέχη της Συμβουλευτικής Μονάδας Άμεσης Πρόσβασης και του ΚΕΘΕΑ - Εξάντας)

«Το Διαφυγές είναι ένα παιχνίδι ελεύθερης έκφρασης, που απελευθερώνει τη φαντασία και αυξάνει τη δημιουργικότητα. Βοηθά τα παιδιά να αναπτύξουν πρωτοβουλίες, προάγει τη σωματική έκφραση, τον αυτοσχεδιασμό, αξιοποιεί τυχαίες εκδηλώσεις των μαθητών, καθώς επίσης και το κωμικό στοιχείο. Τους δόθηκε η δυνατότητα να ασκήσουν κριτική σε πρόσωπα και καταστάσεις, να λάβουν αποφάσεις, να επέμβουν και να τροποποιήσουν την πορεία των γεγονότων. Το δρώμενο έδωσε σε εμάς τους εκπαιδευτικούς τη δυνατότητα να έρθουμε σε επαφή με μία εναλλακτική διαδικασία, πιο ευχάριστη και πιο αποτελεσματική, καθώς οι μαθητές συμμετείχαν ενεργά σε αυτή και έδειχναν να διασκεδάζουν. Ευχαριστούμε θερμά για την εμπειρία αυτή!»
(εκπαιδευτικοί Λυκείου, Λαύριο)

χρόνου. Σ' αυτή τη σκηνή λοιπόν όσοι επιχειρούν να βρουν μια διέξοδο αυτοσχεδιάζοντας έρχονται αντιμέτωποι με μια παγωμένη νοσηρή κατάσταση που έχει επίσης χτιστεί σε βάθος χρόνου. Μπορεί η Χριστίνα, όταν ήδη έχει φτάσει στο σημείο να το σκάσει από το σπίτι, να αντιστρέψει την κατάσταση και τη μητέρα από καταπιεστή της να την κερδίσει ως σύμμαχό της; Όλες οι παρεμβάσεις που έγιναν πάνω στον καυγά μητέρας – κόρης είχαν τον ίδιο στόχο: να μπορέσει η μητέρα να ακούσει τη Χριστίνα. Όλες οι προσπάθειες όμως, έρχονταν αντιμέτωπες με τα φοβικά κοινωνικά στερεότυπα, όπως είναι διαμορφωμένα στη συνείδηση της μητέρας. Υπήρξαν όμως κάποιες παρεμβάσεις που μια λέξη ή μια κίνηση κατάφεραν να αποδομήσουν τον ανυπερβλητο, όπως φαινόταν, χαρακτήρα της μητέρας, και ν' αγγίξουν κάτι πιο δυνατό, το μητρικό ένστικτο. Με φράσεις όπως «δεν μ' εμπιστεύεσαι;», «ζητάω την βοήθειά σου», ή με κινήσεις όπως μια αγκαλιά η Χριστίνα κατάφερε να προσεγγίσει τη μητέρα της και αμέσως να τη βγάλει από την προδιάθεση της επίθεσης. Αυτή η σκηνή αν και η πιο δύσκολη, είναι αυτή που ανταποκρίνεται περισσότερο στην καθημερινότητα του μαθητικού κοινού. Ο καυγάς με τους γονείς και το συναίσθημα πως αυτοί δεν μας καταλαβαίνουν ως παιδιά, αγγίζει κάθε έφηβο, άρα και η χρησιμότητα της σκηνής αυτής είναι μεγάλη. Οι στιγμές λοιπόν στις οποίες ζωγραφίστηκαν χαμόγελα στα πρόσωπά μας ήταν αυτές που παρά το χάσμα που είχε δημιουργηθεί, είδαμε τη μητέρα να λυγίζει, να σκύβει και να ακούει την κόρη της, και αυτό μέσα από πρωτοβουλίες και τρόπους των ίδιων των εφήβων.

> Σχεδιάζοντας για το μέλλον

Πριν από 10 χρόνια μια ομάδα θεατροπαιδαγωγών είχε πραγματοποιήσει το πρόγραμμα *Διαφυγές* σε σχολεία για μια σχολική χρονιά. Φέτος μια καινούρια ομάδα βρέθηκε και ξαναπαρουσίασε το πρόγραμμα στα σχολεία. Οι αντιδράσεις και τα σχόλια μαθητών και καθηγητών για τη συγκεκριμένη δράση καθιστά σαφές πως προσπαθεί να καλύψει ένα τεράστιο κενό στη σημερινή εκπαιδευτική πραγματικότητα.

«Πιστεύω ότι είναι ο καλύτερος τρόπος έκφρασης συναισθημάτων και εκτόνωσης. Πέρασα πολύ καλύτερα απ' ότι μέσα στην τάξη, έμαθα πράγματα. Θεωρώ ότι είναι ο πιο ποιοτικός χρόνος που έχω περάσει εδώ και πολύ καιρό.» (Μαθήτρια Λυκείου)

«Ό,τι καλύτερο έχει συμβεί σ' αυτά τα παιδιά σ' όλη τους τη σχολική ζωή!» (καθηγήτρια Λυκείου)

«Ήταν ένα μάθημα ζωής. Μπορεί να ξέρουμε ότι συμβαίνει γύρω μας αλλά ποτέ κανένας δε σκέφτηκε πως είναι να βρίσκεσαι σε αυτή τη θέση. Συγκινήθηκα αρκετά, ένιωσα πολλά συναισθήματα.» (Μαθήτρια Λυκείου)

Σύμφωνα με τους συμμετέχοντες, η συγκεκριμένη εμπειρία ήταν αρκετά έως πολύ χρήσιμη στην καθημερινή τους ζωή και τα συναισθήματα που κυρίως τους ανακίνησε ήταν προβληματισμός και συγκίνηση. Εμείς ως ομάδα νιώθουμε πως δρούμε και εξελισσόμαστε σε ένα κομμάτι που εκφράζεται από μαθητές και εκπαιδευτικούς ως αληθινή και επείγουσα ανάγκη. Και αυτό είναι το κομμάτι της μάθησης το οποίο ανταποκρίνεται στην καθημερινή ζωή και στα προβλήματα που καλείται ο έφηβος να αντιμετωπίσει, των οποίων η λύση κατά μεγάλο βαθμό επηρεάζει την ποιότητα ζωής στο παρόν και στο μέλλον. Οι έφηβοι έχουν ανάγκη να μοιραστούν, να εκφραστούν, να προβληματιστούν, χωρίς τη λογοκρισία της εγκλωβισμένης σε κοινωνικές συμβάσεις ενήλικη σκέψη, αλλά να βρουν απτές λύσεις που να ανταποκρίνονται στα δικά τους όνειρα. Για αυτού του είδους την επικοινωνία προσπαθούμε να θέσουμε τις βάσεις μέσα από ένα μη διδακτικό θεατροπαιδαγωγικό πρόγραμμα και να δημιουργήσουμε ένα χώρο όπου η φωνή του μαθητή να ακούγεται. Και απ' ό,τι φαίνεται οι σημερινοί έφηβοι έχουν πολύ περισσότερα να πουν απ' ό,τι εμείς φανταζόμαστε.

Φέτος είχαμε τη δυνατότητα να κάνουμε μια συνάντηση με κάθε σχολείο. Η δυνατότητά μας περιοριζόταν σε λίγες μόνο συναντήσεις. Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια λειτουργήσαμε ως ένα πυροτέχνημα που έσκασε στην καθημερινότητα κάποιων λίγων σχολείων αλλά γρήγορα έσβησε. Μέσα από αυτή την εμπειρία λοιπόν, ιδανικά θα θέλαμε να είχαμε περισσότερες συναντήσεις με τα παιδιά, οι οποίες όμως να εντάσσονται σε ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα με εκπαιδευτικούς και κοινωνικούς φορείς που θα υποστηρίζουν τη θεατροπαιδαγωγική δράση επιστημονικά, παιδαγωγικά και ενημερωτικά, ώστε να μπορούμε να διαχειριστούμε θέματα που αφορούν τους ίδιους τους εφήβους, μερικά από τα οποία, όπως προέκυψε μέσα από τον διάλογο, είναι η εγκυμοσύνη, ο ρατσισμός, τα ναρκωτικά, παραβατικές συμπεριφορές, η βία στο σχολείο, στην οικογένεια και σε οποιαδήποτε μορφή, ερωτικές σχέσεις, οικογενειακές σχέσεις, ειδικές ανάγκες και περιθωριοποίηση.

«Το θεατρικό παιχνίδι μέσα από το οποίο οι μαθητές βιώνουν σύγχρονα προβλήματα δίνει μια άλλη πλευρά του σχολείου: Ένα όνειρο που θα μπορούσε να είναι καθημερινή πράξη στο χώρο του. Μαθητές που είναι έτοιμοι με τη συμμετοχή τους να ντυθούν ρόλους, να λύσουν προβλήματα, να τιωρήσουν παραβατικές συμπεριφορές, να αισθανθούν, να θυμώσουν, να προτείνουν. Η πράξη, το βίωμα, η εμπειρία, που σιγά σιγά καταγράφει ο έφηβος λυτρώνει την προσωπικότητά του από την απόγνωση. Θεομά συγχαρητήρια!» (εκπαιδευτικός Λυκείου, Ολυμπιακό Χωριό)

μικρές σκηνές καθημερινής βίας

Παράσταση Θεάτρου Φόρουμ για τη ξενοφοβία και το ρατσισμό

***

Οι συντελεστές, η παράσταση, τα σχόλια

***

Μελίνα Πλαστή
& Ακτιβιστική Ομάδα ΘΤΚ

*«Το θέατρο δεν είναι απλώς ένα
συμβάν, είναι τρόπος ζωής!
Είμαστε όλοι ηθοποιοί:
το να είσαι πολίτης δεν σημαίνει ότι
ζεις σε μια κοινωνία,
σημαίνει ότι την αλλάζεις».*
Augusto Boal, (2009)¹

α Η Ακτιβιστική Ομάδα Θεάτρου του Καταπιεσμένου (ΘτΚ)

της Διεθνούς Αμνηστίας και της Ώσμωσης

Η Ακτιβιστική Ομάδα Θεάτρου του Καταπιεσμένου της Διεθνούς Αμνηστίας και της Ώσμωσης, δημιουργήθηκε το Μάιο του 2010 με τη σύγκληση των δύο φορέων για πρώτη φορά στην Ελλάδα.

Η **Διεθνής Αμνηστία** είναι μια οργάνωση δράσης, ένα παγκόσμιο κίνημα εθελοντών, που βασίζεται στη δύναμη της πίεσης που ασκεί η κοινή γνώμη, ώστε να επιτευχθούν αλλαγές. Οραματίζεται ένα δίκαιο κόσμο. Έναν κόσμο όπου όλοι οι άνθρωποι θα απολαμβάνουν όλα τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα. Τα μέλη και οι υποστηρικτές της Διεθνούς Αμνηστίας παίζουν το σημαντικότερο ρόλο προκειμένου να επιτευχθεί αυτό. Είτε αναλαμβάνουν δράση μόνοι τους, είτε σε ομάδες. Καθένας τους έχει τη δύναμη να αλλάξει τα πράγματα. Όλοι μαζί όμως μπορούν να φέρουν σημαντικές αλλαγές. Φανταστείτε έναν κόσμο όπου καθένας από εμάς υπερασπίζεται τα ανθρώπινα δικαιώματα, με όποιο τρόπο μπορεί. Διαμαρτυρόμαστε όταν ακούμε ρατσιστικές επιθέσεις. Προσπαθούμε να αντιληφθούμε τις ανάγκες των προσφύγων και τις φρικτές συνθήκες που οδηγούν τους ανθρώπους να εγκαταλείψουν τις εστίες τους. Υποστηρίζουμε το δικαίωμα όλων των ανθρώπων να εκφράζουν την άποψή τους, ακόμα και όταν διαφωνούμε με αυτούς. Αναγνωρίζουμε ότι όλοι έχουν δικαίωμα στα βασικά αγαθά που είναι απαραίτητα για τη ζωή, όπως είναι η επαρκής σίτιση και στέγαση, η ύδρευση, η πρόσβαση στην υγεία και την παιδεία. Για τη Διεθνή Αμνηστία, η προώθηση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σημαίνει μια διαδικασία μεταμόρφωσης και αλλαγής. Θέλουμε να αμφισβητήσουμε τη νοοτροπία και τη συμπεριφορά μας – τόσο τη δική μας όσο και των άλλων. Επιθυμούμε να γίνει ο κόσμος πολύ διαφορετικός – ένας πραγματικά δίκαιος κόσμος όπου όλοι οι άνθρωποι θα είναι ασφαλείς και η αξιοπρέπειά τους θα είναι σεβαστή.

¹ Μήνυμα για την Παγκόσμια Ημέρα Θεάτρου, 27-3-2009. Μετάφραση: Βίκυ Μαντέλη, Νεόφυτος Παναγιώτου

Η **Ώσμωση** σκοπό έχει την ευαισθητοποίηση και ενεργοποίηση των πολιτών ενάντια στα στερεότυπα

και τις προκαταλήψεις για την ετερότητα και την προώθηση των αξιών της διαφορετικότητας και των ανθρωπινων δικαιωμάτων μέσα από την πολιτιστική δημιουργία. Η διαπολιτισμική αγωγή συνιστά πολιτική και κοινωνική πρόταση στα πλαίσια μίας πολυπολιτισμικής κοινωνίας που ενθαρρύνει το σεβασμό στο διαφορετικό και προστατεύει το δικαίωμα του αυτοπροσδιορισμού. Το έργο της βασίζεται σε μία ευρεία προσέγγιση της έννοιας του πολιτισμού, ως κατασκευασμένης και δυναμικής σύνθεσης αντιλήψεων, γνώσεων, αξιών, συμπεριφορών και τεχνημάτων, και δεν εξαντλείται στο επίπεδο της διεθνικής / διεθνοτικής σχέσης. Για την Ώσμωση κάθε εκπαιδευτική πράξη οφείλει να σέβεται την ατομικότητα, να αξιοποιεί την ετερότητα και να ενθαρρύνει τη διάδραση μεταξύ ατόμων και συλλογικότητων.

Μία τέτοιου είδους κοινωνική και εκπαιδευτική προσέγγιση απορρίπτει την επιλογή της παραδοσιακής διδασκαλίας και την ηθικολογία και προτείνει εναλλακτικές βιωματικές μεθόδους που:

- > Ενθαρρύνουν την προσωπική και συλλογική έκφραση βιωμάτων και δημιουργούν ασφαλή πλαίσια ανταλλαγής και επεξεργασίας εμπειριών.
- > Φέρνουν σε επαφή τον Εαυτό με τον Άλλο, ενθαρρύνουν την προβολή διαφορετικότητας και ομοιοτήτων, προτείνουν την κριτική αναθεώρηση παγιωμένων γνώσεων και προκαταλήψεων και την επαναπροσέγγιση.
- > Προωθούν όλους τους τύπους έκφρασης και μάθησης (οπτικός, ακουστικός, κιναισθητικός) και υποστηρίζουν την ανάπτυξη των ατομικών ικανοτήτων αναιρώντας κάθε εμπόδιο κοινωνικού και εκπαιδευτικού αποκλεισμού.
- > Βασίζονται στη συμμετοχική διαδικασία και τη συνεργασία και προωθούν τη δημιουργικότητα.

Η ομάδα του **ΘτΚ** σκοπό έχει να συγκεράσει και να ζυμώσει τις παραπάνω αξίες κάνοντας θέατρο. Βασικό άξονα και οδηγό αποτελεί το θέατρο του Καταπιεσμένου του Augusto Boal και τα εργαλεία του. Για το δημιουργό του δεν υπάρχουν θεατές και ηθοποιοί. Κανένας δεν είναι το ένα ή το άλλο, αλλά όλοι είναι και τα δύο μια δεδομένη χρονική στιγμή. Βλέπεις, αλλά συγχρόνως παίζεις γιατί δεν υπάρχει ηθοποιός χωρίς θεατή αφού ο τελευταίος καλείται

«Έχω γίνει μάρτυρας ανάλογοι περιστατικού. Έμουν φίλη μετανάστη, εννοείται πως τον υπερασπίστηκα και εγώ και η μητέρα μου.»
(μαθήτρια Γυμνασίου, Αχαρνές)

να γίνει ένα δρων άτομο στη σκηνή². Η συγκεκριμένη ομάδα έκανε την πρώτη της εμφάνιση τον Ιούνιο του 2010 στο Fringe Festival στην Αθήνα (προηγήθηκε ανοιχτή γενική δοκιμή στο πάρκο Α. Τρίτη στο πλαίσιο εκπαιδευτικού προγράμματος της Διεθνούς Αμνηστίας). Η σύστασή της προέκυψε μετά από ένα εντατικό εργαστήριο 30 ωρών με εκπαιδύτρια τη θεατρολόγο και εμπυκώτρια θεάτρου Χριστίνα Ζώνιου, όπου συμμετείχαν ακτιβιστές της Διεθνούς Αμνηστίας, ενεργά μέλη της Ώσμωσης και φοιτητές του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου στο Ναύπλιο. Το εργαστήριο κατέληξε στη δραματοποίηση αληθινών ιστοριών των συμμετεχόντων, που αφορούν στο ρατσισμό και τη ξενοφοβία από τη μία πλευρά και τη στάση των ενεργών πολιτών από την άλλη. Πώς, με ποιους τρόπους, με τι υλικά και εργαλεία οι νέοι άνθρωποι μπορούν επί της ουσίας να διαμαρτυρηθούν για τις παγιωμένες αντιλήψεις στην καθημερινή ζωή; Η έκφραση κάποιων απόψεων διαφορετικών από τις συνηθισμένες και η υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τι χρειάζονται σε επίπεδο ερεθισμάτων και επιχειρημάτων για να εξωτερικευτούν; Τέτοια θέματα δουλεύθηκαν επίμονα και κοπιαστικά τόσο με τη χρήση των αυτοσχεδιασμών όσο και με το συνδυασμό θεατρικών μεθόδων και θεατρικών ειδών όπως το θέατρο του Καταπιεσμένου, επινοητικό θέατρο (devised theatre), εκπαιδευτικό δράμα (Drama-in-Education), ρεαλιστικό, ψυχολογικό, σωματικό, κοινωνικό θέατρο. Στη συνέχεια η ομάδα εργάστηκε εντατικά πάνω στους χαρακτήρες του αρχικού καμβά του σεναρίου, με σκοπό τη δραματουργική και σκηνική τους παρουσία και ενδυνάμωση (ποιοι είναι, που βρίσκονται στη δεδομένη στιγμή και γιατί, τι έχει προηγηθεί, πότε και πώς συμβαίνει η δράση). Δημιούργησε δηλαδή ένα δυναμικό θεατρικό παίξιμο σε συνδυασμό με τον ακτιβισμό που αποτελεί ένα διαρκές ζητούμενο -τόσο για τους φορείς όσο και για τους συμμετέχοντες- πάνω σε κυρίαρχα θέματα που απασχολούν όλους μας (διακρίσεις, αποκλεισμός, καταπάτηση ατομικών ελευθεριών, παρεμπόδιση της ελευθερίας της έκφρασης, διαμόρφωση της κοινής γνώμης από τα ΜΜΕ, ξενοφοβία, ομοφοβία, ρατσισμός). Η αντίρρηση που στην πραγματική ζωή επιδιώκουμε να γίνει πράξη, μετουσιώνεται σε

² «Δεν Υπάρχει Ηθοποιός Χωρίς Το Θεατή», μια συνέντευξη του Ariane Della Dea στους Solange Castro Belcher και Claude Potts

σκηνική πραγματικότητα με σκοπό την ευαισθητοποίηση, τη συνειδητοποίηση και την αντίδραση του κοινού (βλ. π.χ. Γαλανοπούλου, 2011)³. Το σενάριο της παράστασης εξελίσσεται και βελτιώνεται διαρκώς, προσαρμοσμένο κάθε φορά στις συνθήκες παρουσίασης του έργου. Οι ρόλοι εναλλάσσονται και αναπροσαρμόζονται κατά περίπτωση μεταξύ των συμμετεχόντων στην ομάδα (η δεύτερη παρουσίαση πραγματοποιήθηκε τον Ιούλιο του 2010 στο πλαίσιο του 15ου Αντιρατσιστικού Φεστιβάλ και ακολούθησαν παραστάσεις σε Γυμνάσια και Λύκεια, στο ΚΕ-ΘΕΑ Νόστος, στο 4ο Bazaar της Ένωσης Αφρικανών Γυναικών). Στο μεταξύ η ομάδα εντάσσει στη δράση της νέα εκπαιδευτικά εργαστήρια στη διάρκεια των οποίων ενσωματώνονται σε αυτήν νέα μέλη, καθώς και εργαστήρια με καλεσμένους ειδικούς εκπαιδευτές, όπου δουλεύονται νέοι θεματικοί άξονες (όπως το εργαστήριο με θέμα τις συγκρούσεις που πρόσφερε η θεατρολόγος Μαρίνα Μέργου). Η συνεχιζόμενη και διαρκής εκπαίδευση αποσκοπεί στη δημιουργία, επεξεργασία και παρουσίαση νέων σεναρίων με στόχο τη δημιουργία ρεπερτορίου, και σκοπό την κοινωνική παρέμβαση.

Πηγές

www.amnesty.org.gr

www.osmosis-intercultural.gr

www.theaterinfo.gr

β Η παράσταση *Μικρές σκηνές καθημερινής βίας*

Επινόηση-Δημιουργία: Όλη η ομάδα

Μελίνα Πλαστή: Διοργάνωση – Δραματουργία

Χριστίνα Ζώνιου: Εμπύχωση – Σκηνοθεσία

Νάγια Μποέμη: Εμπύχωση

Δήμητρα Πασχαλίδου: Υπεύθυνη διοργάνωσης

Γιάνα Παπαδοπούλου: Ήχος - διοργάνωση

Φραντζέσκο Μορέτι: Σκηνικά

Νικόλας Κομίνης: φωτογραφίες

Οι ηθοποιοί της Ακτιβιστικής Ομάδας ΘτΚ (αλφάβητική σειρά): Νατάσα Αβρά, Αλέξανδρος Γκόμεζ,

*«Στη ζωή προσπάθησα να υπερασπιστώ τους μετανάστες ..παίζοντας το ρόλο της «Γιάνας»»
(μαθήτρια Γυμνασίου, Αχαρνές)*

³ Γαλανοπούλου, Έ. (2011). Θέατρο είναι το δικίο του μετανάστη. Ελευθεροτυπία, 5/3/2011.

Βασίλης Κατσανάκης, Κατερίνα Καλογερά, Μαρία - Άρτεμις Κολλιτιάτη, Σέργιος Κομπόγιωργας, Βασίλης Κορολής, Μαρία Μάμαλη, Πέπη Μαργιόλη, Γιάννα Παπαδοπούλου, Δήμητρα Ρωμανού, Αλίνα Σαπρανίδου, Σοφία Τσαγδή, Ναντίνα Τσέκερη.

> Στοιχεία της παράστασης⁴

Ο τόπος: Αθήνα. Η δράση εκτυλίσσεται σε 3 διαφορετικά διαμερίσματα σε 3 διαφορετικούς ορόφους της ίδιας πολυκατοικίας κάπου στην Άνω Κυψέλη. Σε κάθε διαμέρισμα (ρετιρέ – ενδιάμεσος όροφος – υπόγειο) ζει και μια από τις 3 οικογένειες της ιστορίας.

Ο χρόνος: 2010, η ώρα είναι γύρω στις 6 με 7 το απόγευμα.

Τα πρόσωπα:

1ο ζευγάρι: Μάνα - Κόρη (ρετιρέ)

Μάνα-Ελενα: Γυναίκα γύρω στα 40, κατάγεται από τη Ζαχάρω Ηλείας. Χαμηλού μορφωτικού επιπέδου. Παντρεύτηκε πολύ μικρή. Δεν εργάζεται. Έχει μία κόρη τη Ρία και ένα γιο. Ο σύζυγος (που δεν βλέπουμε ποτέ όπως και τον γιο) ονόματι «Μπάμπης» έχει μαγαζί στη γειτονιά με ανταλλακτικά αυτοκινήτων. Είναι και αυτός, όπως και η σύζυγος του και τα παιδιά τους λαϊκοί τύποι.

Κόρη-Ρία: Νέο κορίτσι, μαθήτρια Λυκείου 15-16 ετών. Έχει ένα μηχανάκι τύπου «vespa». Πηγαίνει στο ίδιο σχολείο με τη Γιάννα του κάτω ορόφου. Το χρόνο που δεν είναι στο σχολείο διαρκώς ψωνίζει ρούχα και καλλυντικά και πηγαίνει για καφέδες και ποτά με τις παρέες της.

2ο ζευγάρι: Μάνα-Κόρη (ενδιάμεσος όροφος)

Μάνα-Δέσποινα: Γυναίκα γύρω στα 50, διαχειρίστρια της πολυκατοικίας. Απόφοιτος λυκείου, εργάζεται από τότε ως υπάλληλος σε υπηρεσία του ΙΚΑ. Έχει μια μοναχοκόρη τη Γιάννα, ο σύζυγός της είναι λογιστής και εργάζεται το πρωί σε εταιρεία και το απόγευμα ιδιωτικά. Είναι σοβαρή, αξιοπρεπής, δεν κουτοσμπολεύει και προσπαθεί με κάθε τρόπο να

«Μου αρέσει που παίρνω μέρος στην παράσταση γιατί θα δώσω τη δική μου πρόταση στην ιστορία!»
(μαθητής Γυμνασίου, Αχαρνές)

⁴ Διατηρείται εδώ η καθομιλουμένη και άμεση γλώσσα από τις σημειώσεις των αυτοσχεδιασμών της ομάδας, για να παραπέμπει στις πραγματικές εμπειρίες των συμμετεχόντων στις οποίες βασίζεται η ιστορία *Μικρές σκηνές καθημερινής βίας*.

αποφεύγει και τα κουτσομπολιά των γειτόνων και κυρίως της Έλενας. Από το μεσημέρι και μετά που δεν εργάζεται ασχολείται επισταμένως με τα οικιακά και βλέπει μανιωδώς σήριαλ και ειδήσεις στην τηλεόραση.

Κόρη-Γιάννα: Νεαρή μαθήτρια Λυκείου, επίσης 15-16 ετών. Βρίσκεται σε περίοδο εξετάσεων. Είναι μετρίως ευαίσθητοποιημένη σε κοινωνικά και ανθρωπιστικά ζητήματα. Μέσω του σχολείου και ίσως από κάποιες παρέες με μεγαλύτερους φοιτητές έχει έρθει σε επαφή με διάφορες οργανώσεις υπεράσπισης ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Βλέπει την κοινωνική αδικία και τις διακρίσεις γύρω της, ενοχλείται πολύ και εξεγείρεται εσωτερικά, αλλά δεν έχει ακόμα τα εφόδια και τα εργαλεία να τα εκφράσει όλα αυτά με επιχειρήματα. Το ψάχνει όμως και μέσα από τις παρέες της, ενημερώνεται γύρω από διάφορα ζητήματα του σχολείου απ' όπου παίρνει και πολλά ερεθίσματα. Εκτός των άλλων δεν έχει ακόμα «φάει» και πολλές ρατσιστικές κατραπακιές.

3ο ζευγάρι: Μάνα-Γιός (υπόγειο)

Μάνα-Αΐσα: Μητέρα μετανάστρια 50 χρονών.

Γιός-Μουχτάρ: 18 χρονών.

Μετανάστες Πακιστανοί. Ο άντρας και ο ένας ακόμα μεγαλύτερος γιος δουλεύουν μεροκάματα όπου βρουν και εκτός Αθηνών. Σήμερα θα επιστρέψουν από την Καλαμάτα όπου είχαν πάει για 2 μέρες (πρέπει να φανεί ξεκάθαρα αυτό γιατί έτσι γίνεται σαφές ότι δεν υπάρχει περίπτωση να έχουν σχέση με την κλοπή της βέσπας). Η μάνα έχει κάνει θυσία να είναι σε ένα ξένο τόπο για την οικογένειά της. Δεν εργάζεται. Μένει σπίτι και φροντίζει την οικογένεια. Ο γιός πάει σχολείο ακόμα γιατί έχει χάσει τάξεις λόγω προσαρμογής και διαφοράς γλώσσας και έχει διαφορά στην ηλικία με τους συμμαθητές του. Προσπαθεί να προσαρμοστεί. Είναι ο μεγαλύτερος στο σχολείο και τον κοροϊδεύουν για αυτό.

Πρόσωπα που δεν εμφανίζονται επί σκηνής αλλά γίνεται λόγος γι αυτά: ο Πατέρας Αχμέτ και ο Γιός Χασάν. Στο σπίτι μιλάνε Ουρντού.

Ο Διαμεσολαβητής-Εμφυχωτής εξηγεί στο κοινό τη σύμβαση της γλώσσας που θα χρησιμοποιηθεί.

Τα σκηνικά αντικείμενα: Για το σκηνικό χρησιμοποιούνται 3 φωτογραφίες που η μία δείχνει ένα διαμέρι-

«Σε παρόμοιο περιστατικό έχω παρέμβει γιατί δεν είχαν δικαίωμα για τη θέση του μετανάστη και προσπάθησα να βρω μια άκρη. Την καλύτερη λύση.»

(μαθήτριά Γυμνασίου, Αχαρνές)

«Θεωρώ ότι αυτό που είδα σήμερα ήταν ο πιο ισχυρός τρόπος για να μας μάθει πως πρέπει να «φωνάζεις» τη γνώμη σου.»
(μαθήτρια Γυμνασίου, Γέρακας)

σμα ρετιρέ με φόντο κεραίες – ταρατσές σπιτιών και στο βάθος την Ακρόπολη ή το Λυκαβηττό. Η δεύτερη δείχνει μπαλκόνι πολυκατοικίας και η τρίτη ισόγειο ή υπόγειο πολυκατοικίας.

> Το σενάριο

Το παρακάτω σενάριο αποτελεί την εκδοχή της παράστασης Θεάτρου Φόρουμ *Μικρές σκηνές καθημερινής βίας*, όπως διασκευάστηκε από την ομάδα ειδικά για τα σχολεία το Φθινόπωρο 2010. Το σενάριο αποτελεί έναν καμβά, βρίσκεται σε συνεχή επεξεργασία και προσαρμόζεται ανάλογα με τις περιστάσεις και το κοινό.

Εισαγωγή

Φώτα. Μουσική. Ξεκινάμε με παγωμένες εικόνες. Πρώτη σειρά παγωμένων εικόνων: όλοι μαζί. Στη συνέχεια ακολουθούν παγωμένες εικόνες που γίνονται εναλλάξ από μάνες και κόρες με την εξής σειρά: μόνο οι μάνες, μόνο οι κόρες και ο γιός, μόνο οι μάνες, μόνο οι κόρες και ο γιός. Στην τελευταία παγωμένη εικόνα δυναμώνει η μουσική και μετά σταματάει με fade out. Ακολουθεί η πρώτη σκηνή που διαδραματίζεται στο διαμέρισμα της Δέσποινας και της Γιάννας.

Σκηνή 1η

Δύο ορόφους κάτω από το ρετιρέ, στο διαμέρισμα της Δέσποινας και της Γιάννας.

Η Δέσποινα και η Γιάννα είναι καθισμένες στον καναπέ του σαλονιού τους. Η Γιάννα κάθεται πολύ άνετα, ίσως στο πάτωμα και όχι στον καναπέ. Η Δέσποινα κρατά το τηλεκοντρόλ στο χέρι και κάνει ζάπινγκ και η Γιάννα κρατά στο χέρι ένα περιοδικό ή μια εφημερίδα και διαβάζει ένα άρθρο για τα προβλήματα των μειονοτήτων.

Ο διάλογος ξεκινάει με τη Δέσποινα που –με το τηλεκοντρόλ στο χέρι– δείχνει την αγανάκτηση της (κάνοντας τσουκ, τσουκ) για το «τι συμβαίνει στον κόσμο» σύμφωνα με όσα δείχνει στην τηλεόραση.

Φράσεις που εντάσσονται στον αυτοσχεδιαστικό διάλογο:

Κόρη-Γιάννα: Μαμά μη βλέπεις συνέχεια τηλεόραση.

Μάνα-Δέσποινα: Τι διαβάζεις εκεί; είναι για το σχολείο αυτό που διαβάζεις; Και εκεί στα Εξάρχεια που πας, όλο κλέβουν και όλο προβλήματα έχουν με τους μετανάστες, να πάλι γι' αυτά λέει η τηλεόραση.

Κόρη-Γιάννα: Όχι (γι' αυτό που διαβάζει), διαβάζω ένα πολύ ενδιαφέρον άρθρο για τα προβλήματα των μειονοτήτων, θέλεις να σου πω περί τίνος πρόκειται;

Μάνα-Δέσποινα: Εγώ δεν τα ξέρω αυτά... για το σχολείο να μου πεις.... πως πας με τα μαθήματα, διαβάζεις; ... να κοιτάς το σχολείο σου κλπ.

Κόρη-Γιάννα (εκνευρίζεται):... πάω να σου μιλήσω για κάτι άλλο ..., έκατσα λίγο να σε δω, το χαβά σου εσύ και κολλημένη στην τηλεόραση! (Σηκώνεται να φύγει από τον καναπέ)

Μάνα-Δέσποινα: Κάτσε... δεν σου είπα και τίποτα.

Κόρη-Γιάννα: Ε, χαμήλωστο τότε λίγο

Φράση κλειδί για να περάσουμε στην επόμενη σκηνή: «καλά διάβαζε».

«Με βάση αυτά που παρακολουθήσαμε και τις αλλαγές που κάναμε ως θεατές, έχοντας ένα συναίσθημα αδικίας πιστεύω πως φτάσαμε στο εξής συμπέρασμα: ίσως να μην μπορούμε να αλλάξουμε το σκεπτικό και τις ιδέες των άλλων (και ιδιαίτερα των φανατισμένων) αλλά μπορούμε να τους κάνουμε να αμφιβάλλουν.»
(μαθήτρια Γυμνασίου, Γέφυρας)

Σκηνή 2η

Στο διαμέρισμα της Έλενας και της Ρίας, ρετιρέ.

Δοκιμάζουν καινούργια κραγιόν, συζητούν περί αυτών και αλληλοθαυμάζονται.

Φράσεις που εντάσσονται στον αυτοσχεδιαστικό διάλογο:

Μάνα-Έλενα: Κούκλα είσαι, μπράβο αγάπη μου, για δοκίμασε και αυτό το κραγιόν, τέλεια σου πάει! (Παρεμπιπτόντως συζητούν και για τους μετανάστες του ισογείου)... δεν τους αντέχω... να σηκωθούν να φύγουν...

Κόρη-Ρία: ...ο γιος τους κοίταζε το μηχανάκι μου

Επίσης κουτσομπολεύουν τις αποκάτω και κυρίως τη Γιάννα

Μάνα-Έλενα: ...κάπου έχει μπλέξει αυτή... σε τίποτα αιρέσεις, κάνει περιέργειες παρέες...όλο κάτι μουσάτοι μαλλιάδες μπαينوβγαίνουν στο σπίτι...

Κόρη-Ρία: .... πώς είναι έτσι, χάλια ντύνεται, ούτε να βαφτεί δεν ξέρει. Δεν την ενδιαφέρει το ντύσιμο, αφού είναι «μυαλό» το κορίτσι, και στο σχολείο «φυτό».

«Αυτό που είδα σήμερα πραγματικά με έκανε να σκεφτώ και να καταλάβω για ποιο λόγο ο ρατσισμός είναι ό,τι χειρότερο μπορεί να αντέξει ένας πολιτισμός, είναι ό,τι χειρότερο μπορεί να υπάρξει το οποίο μπορεί να σταματήσει να μας καθιστά ανθρώπους.»
(μαθητής Γυμνασίου, Γέροκας)

Η Ρία σηκώνεται, φτιάχνεται και λέει πως φεύγει, έχει ραντεβού με τις φίλες της για καφέ και έχει αργήσει.

Φιλιούνται σταυρωτά.

Μάνα-Έλενα: ....στο καλό αγάπη μου και να προσέχεις...και να φοράς το κράνος σου... μου το υπόσχεσαι...

Παρατήρηση: Η Ρία δεν πρέπει να βγει εντελώς «ξανθιά». Της βγαίνει περισσότερο ζήλια και ένα αίσθημα κατωτερότητας που η Γιάννα είναι καλή μαθήτρια.

Σκηνή 3η

Υπόγειο της ίδιας πολυκατοικίας.

Η μάνα φοράει μαντίλα, είναι όρθια και κάνει δουλειές, μαγειρεύει και ετοιμάζει τραπέζι. Ο γιός βλέπει τηλεόραση.

Φράσεις που εντάσσονται στον αυτοσχεδιαστικό διάλογο:

Μάνα – Άϊσα: Έλα, βοήθησε λίγο... θα έρθει ο πατέρας σου και ο αδερφός σου κουρασμένοι να φάνε, λείπουν τόσες μέρες... όλο τηλεόραση βλέπεις. Να μάθεις γράμματα όχι τηλεόραση... (του λέει να την κλείσει και να βοηθήσει στις δουλειές και να διαβάσει).

Γιός – Μουχτάρ: Άσε με... όλοι οι συμμαθητές μου βλέπουν αυτό το σήριαλ στην τηλεόραση... μιλάνε γι' αυτό και εγώ δεν έχω τι να πω.

Μάνα – Άϊσα: Δεν είσαι σαν τα άλλα παιδιά... είσαι από αλλού.

Ο γιός επιμένει πως δεν θέλει να διαφέρει από τα άλλα παιδιά.

Μάνα – Άϊσα: Δεν βλέπεις που δεν έρχεται κανείς στο σπίτι;

Γιός – Μουχτάρ: Θέλω να είμαι σαν τους άλλους.

Ο Μουχτάρ σβήνει την τηλεόραση και σηκώνεται να βοηθήσει. Ενώ βοηθάει την μητέρα του να στρώσει το τραπέζι ξανά ανοίγει την τηλεόραση. Η Άϊσα αγανακτεί και ξαναλέει για το διάβασμα.

Φράση κλειδί για να περάσουμε στην επόμενη σκηνή.

νή: «*Inch'Allah Μουχτάρ , Inch'Allah...*»

Μουσική (ή ηχοτοπίο πόλης)

Σκηνή 4η

Πάλι στο ρετιρέ της Έλενας και της Ρίας.

Η Έλενα καθισμένη, βλέπει τηλεόραση, μπαίνει η Ρία φουριόζα (και σταματάει η μουσική με fade out), φοβερά αναστατωμένη και σε κατάσταση υστερίας αρχίζει να τσιρίζει πως της έκλεψαν το μηχανάκι της αυτοί οι ξένοι!

Η Έλενα αναστατώνεται εξίσου.

Μάνα - Έλενα: ...τι λες παιδί μου ... τώρα θα δούνε

Η Ρία εξακολουθεί να τσιρίζει. Η Έλενα προσπαθεί να καταλάβει τι έγινε.

Μάνα - Έλενα: Να περιμένουμε τον πατέρα σου .....

Κόρη - Ρία: ...όχι θέλω το μηχανάκι μου τώρα...

Μάνα - Έλενα: ...θα πάρω τηλέφωνο τη Δέσποινα.

Το κάνει εν μέσω φωνών της Ρίας.

Φώτα συγχρόνως στο διαμέρισμα της Δέσποινας που βρίσκεται στην ίδια στάση που την αφήσαμε (στον καναπέ με τη Γιάννα, το τηλεκοντρόλ στο χέρι και η Γιάννα να διαβάζει το περιοδικό).

Χτυπά το τηλέφωνο, σηκώνεται η Δέσποινα αφού ρίχνει εκνευριστική ματιά προς τη Γιάννα που δεν αντιδρά στον ήχο του τηλεφώνου και μουρμουρίζει περί αυτού.

Παράλληλη σκηνή και στα 2 διαμερίσματα, ενώ εξακολουθούν να είναι σκηνικά παρούσες και οι μετανάστες στο διαμέρισμα τους και να συνεχίζουν τις ίδιες κινήσεις.

Διάλογος Έλενας – Δέσποινας στο τηλέφωνο: Η Δέσποινα προσπαθεί να καταλάβει τι έχει γίνει. «*Έκλεψαν το μηχανάκι της κόρης μου αυτοί οι ξένοι*» λέει η Έλενα. Ακούγεται η Ρία να κλαίει, να ωρύεται και να τσιρίζει και τέλος «*ελάτε κάτω να δούμε τι θα κάνουμε*» λέει η Δέσποινα, «*ερχόμαστε αμέσως*» λέει η Έλενα και κλείνουν το τηλέφωνο.

«Ας μην κλείσουμε τα αυτιά και τα μάτια μας. Πρέπει να αντιμετωπίσουμε το πρόβλημα, είναι θέμα όλων μας!»
(μαθητριά Γυμνασίου, Γέρας)

*«Αυτό που βιώσαμε σήμερα ήταν
μια κλασική αντιμετώπιση απέναντι
στους αλλοθθνους λαούς, δηλαδή ο
ρατσισμός και
η περιθωριοποίηση τους.»
(μαθητής Γυμνασίου, Γέροκας)*

Σκηνή 5η

Στο διαμέρισμα της Δέσποινας. Η Έλενα και η Ρία έρχονται από μπροστά και κτυπούν το κουδούνι. Ανοίγει η Δέσποινα, ...μπαινουν. Μιλά κυρίως η Έλενα που ισχυρίζεται πως αυτοί οι ξένοι έκλεψαν το μηχανάκι της κόρης της. Η Ρία κλαίει και τσιρίζει. Η Δέσποινα προσπαθεί να καταλάβει τι έγινε ψύχραιμα. Παρεμβαίνει η Γιάννα και έκπληκτη ρωτά πως ξέρουν πως το πήραν οι μετανάστες.

Γιάννα: ...τους είδατε να το κλέβουν;

Ρία: ...αυτοί το πήραν ...το μηχανάκι μου, το μηχανάκι μου!

Η Έλενα επαναλαμβάνει διαρκώς πως η ίδια στη συνέντευξη έλεγε να μην τους δώσουν κλειδιά του γκαράζ. Η Γιάννα επέμενε να πάρουν και αυτοί κλειδιά και λέει στη Δέσποινα πως έχει ευθύνη ως διαχειρίστρια. Η Γιάννα λέει πως δεν είναι δυνατόν να κατηγορούν τους ανθρώπους χωρίς να τους έχουν δει.

Η Έλενα λέει πως δεν μπορεί να είναι άλλοι, διότι «ποιος να είναι;...ο κύριος Παπαδόπουλος ο γιατρός; .....καθώς πρέπει κύριος... με το κοστούμι του», «...εξάίρετος κύριος» συμπληρώνει η Δέσποινα. «Τι θα γίνει πια με αυτούς τους ξένους», συνεχίζει η Έλενα, «πρώτα μας κλέβουν το μηχανάκι, μετά θα μας βιάσουν και θα μας σκοτώσουν!» Απευθύνεται και προσωπικά στη Γιάννα, «σε ξέρω από μικρό κοριτσάκι» της λέει, «πού έχεις μπλέξει παιδί μου, βλέπω εγώ τους μαλλιάδες που μπαινοβγαίνουνε!» Επειδή τα πνεύματα οξύνονται πολύ με τη Γιάννα, η μαμά της τη στέλνει επιτακτικά στην κουζίνα να φέρει νερό να πιούν οι επισκέπτριες. Η Γιάννα αντιδρά, δεν θέλει να πάει στην κουζίνα, λόγω επιμονής της μαμάς της πάει τελικά και την βλέπουμε από εκεί σε δεύτερο πλάνο να ακούει όσα λέγονται στο σαλόνι και να αντιδρά με έντονες γκριμάτσες αγανάκτησης. Μέσα στον πανικό αποφασίζουν να πάνε στο διαμέρισμα των μεταναστών, επιστρέφει συγχρόνως και η Γιάννα στο σαλόνι με δύο νερά, «πάμε τώρα κάτω» λέει η Έλενα, «πάμε» λέει η Δέσποινα, «το μηχανάκι μου, το μηχανάκι μου» η Ρία, έκπληκτη η Γιάννα με τη στάση της μαμάς της, «βρε μαμά είναι δυνατόν!» και τελειώνει η σκηνή.

Σκηνή 6η

Στο διαμέρισμα των μεταναστών, η μάνα και ο γιός στην ίδια κατάσταση που παρακολουθούμε από πριν. Η Έλενα χτυπά επιτακτικά την πόρτα.

Ανοίγει ο Μουχτάρ, μπουκάρει η Έλενα (με δυο μεγάλες δρασκελιές) πίσω η κόρη της που την τραβά από το χέρι και τελευταία η Δέσποινα. Οι μετανάστες σαστίζουν μην περιμένοντας αυτή την επίθεση και κάνουν ένα-δυο βήματα πίσω, αρκετά τρομαγμένοι από αυτή την αναπάντεχη επίσκεψη.

Έλενα: (επιτίθεται λεκτικά και στους δύο). Ο άλλος γιος σου έκλεψε το μηχανάκι της κόρης μου...να μας το φέρετε πίσω τώρα..... που είναι το μηχανάκι!

Ρία: Θέλω το μηχανάκι μου.... αυτός το πήρε.....τον είχα δει που το κοίταζε (τσιρίζει κλαίγοντας)

Οι μετανάστες έκπληκτοι σχεδόν δεν προλαβαίνουν να αρθρώσουν λέξη. Το μόνο που καταφέρνει να φελλίσει η μάνα είναι πως ο άλλος γιός της λείπει στην Καλαμάτα για δουλειά και ο Μουχτάρ καταφέρνει να πει «*μα έχει δικό του μηχανάκι, τι να το κάνει*»;

Ρία: Να το πουλήσει! (τσιρίζει)

Έλενα: Αν δεν μας το δώσετε πίσω θα καλέσουμε την αστυνομία.

Η Άϊσα προσπαθώντας να κάνει την Έλενα να τις ακούσει χρησιμοποιεί τα χέρια της (καθόλου επιθετικά όμως).

Έλενα: ...καλά θα με χτυπήσεις κι από πάνω; (Εξοργίζεται ακόμα πιο πολύ και λέει στη Δέσποινα) Πάμε τώρα να πάρουμε την αστυνομία, δεν βγάζουμε άκρη μ' αυτούς, έχεις ευθύνη σαν διαχειρίστρια!

Βγαίνουν κακήν κακώς από το διαμέρισμα χωρίς καμία τυπικότητα και καμία ευγένεια και μεταφέρονται ξανά στο διαμέρισμα της Δέσποινας.

Σκηνή 7η:

Η Γιάννα είναι ακόμα στο διαμέρισμά της. Κάνει βόλτες στο σαλόνι, σκεπτική, αγανακτισμένη και χτυπά στο χέρι της το περιοδικό, πιθανόν να μιλά και στο κινητό με φίλους της, χωρίς να ακούμε τι λέει, αλλά να καταλαβαίνουμε σαφώς ότι αναφέρεται στο περιστατικό.

*«Δεν πρέπει να είμαστε ρατσιστές!
Και να κρίνουμε τους ανθρώπους από
την εμφάνιση τους!»
(μαθητής Γυμνασίου, Γέροκας)*

Δέσποινα: (χωρίς να μιλήσει στη Γιάννα σηκώνει το τηλέφωνο καλεί ένα αριθμό) Αστυνομία εκεί; (το περνά κατευθείαν στην Έλενα)

Έλενα: Μας κλέψανε...κάτι αλλοδαποί ...το μηχανάκι.

Γιάννα (σοκάρεται και μην ξέροντας τι να κάνει): Ρε μαμά!

Η Δέσποινα απαντά με ένα «Σσσσσούτ!»

Μουσική. Παγώνει η σκηνή και τα πρόσωπα.

Σκηνή 8η

Στα διαμερίσματα της Έλενας και της Δέσποινας οι δύο μάνες και οι δύο κόρες καθισμένες στον καναπέ παρακολουθούν τηλεόραση, την οποία αναπαριστούν κάνοντας με τα χέρια τους ένα τετραγωνικό σχήμα που κλείνει μέσα το κεφάλι τους.

Στη σκηνή αυτή η Άϊσα και ο Μουχτάρ δεν φαίνονται ή έχουν αποχωρήσει εντελώς από τη σκηνή.

Δελτίο Ειδήσεων των οκτώ ιδιωτικού καναλιού, παρουσίαστής ή παρουσιάστρια live (τον παίζει κάποιος από την ομάδα): «*Εξαρθρώθηκε σπείρα λαθρομεταναστών που έκλεβε μηχανάκια από γκαράζ και πιλοτές πολυκατοικιών στην άνω Κυψέλη. Οι δράστες κατόπιν καταγγελίας θυμάτων - κατοίκων της περιοχής, συνελήφθησαν σχεδόν επ' αυτοφώρω!*»

Πέφτει το περιοδικό από τα χέρια της Γιάννας.

Συνεχίζεται η μουσική για λίγο.

Φώτα – τέλος!

*«Όλοι οι ηθοποιοί ήταν αρκετά πειστικοί και υποστήριζαν το ρόλο τους. Έτσι βέβαια είναι και στην καθημερινότητα. Πολλές φορές εγώ η ίδια έρχομαι στη θέση της ρατσίστριας, αλλά από σήμερα που κατάλαβα πως νιώθουν οι άλλοι θα προσπαθήσω να αλλάξω. Καλή μου τύχη λοιπόν!»
(μαθήτριά Γυμνασίου, Γέροκας)*

γ Το πρόγραμμα με τα μάτια της Αντιβιστιικής Ομάδας ΘτΚ

Μια ιστορία με αρχή και δίχως τέλος...

Η ιστορία που κάθε φορά επιλέγουμε να αναπαρασταθεί επί σκηνής, παρουσιάζεται από τους ηθοποιούς της ομάδας ως ένα σημείο. Προηγουμένως το κοινό έχει «ζεσταθεί» με θεατρικά παιχνίδια από το Διαμεσολαβητή-Εμφυχωτή στα οποία συμμετέχουν ενεργά οι θεατές.

Στόχος των παιχνιδιών είναι το «ξεκούμπωμα» των θεατών και η προετοιμασία τους για θεατρική δράση.

Αμέσως μετά το πέρας της αναπαριστώμενης ιστορίας και τη διαμεσολάβηση του Διαμεσολαβητή-Εμπυκωτή το λόγο έχουν οι θεα-ποιοί και η δραματοποίηση της λύσης που προτείνουν επί σκηνής και όχι «από πλατεί-ας». Οι ηθοποιοί παραμένουν στις θέσεις τους, η παράσταση ξεκινάει να ξανα-παρουσιάζεται από την αρχή και ο Διαμεσολαβητής-Εμπυκωτής τη διακόπτει στο σημείο που κάποιος θεατής ζητά να παρέμβει και να δοκιμάσει θεατρικά τη λύση που προτείνει. Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι, οποιαδήποτε τροπή και αν παίρνει η δράση με την παρέμβαση και τη συμμετοχή του κοινού, οι ηθοποιοί οφείλουν πάντα να υπηρετούν το χαρακτήρα του ρόλου, έτσι όπως αυτός έχει αρχικά προσδιοριστεί και ενδυναμωθεί.

Το σενάριο της παράστασης εξελίσσεται και βελτιώνεται διαρκώς, προσαρμοσμένο κάθε φορά στις συνθήκες παρουσίασης του έργου. Οι ρόλοι εναλλάσσονται και αναπροσαρμόζονται κατά περίπτωση μεταξύ των συμμετεχόντων στην ομάδα.

Η σύνθεση του κοινού λαμβάνεται πάντα υπόψη. Οι νέοι αυτοσχεδιασμοί που αυθόρμητα χρησιμοποιούνται επί τόπου στις παραστάσεις από τους ηθοποιούς, οδηγούν την ομάδα σε νέο προβληματισμό και έρευνα καθώς και σε εξαιρετικώς ενδιαφέροντα συμπεράσματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού αποτέλεσε η παρουσίαση στο ΚΕ.Θ.Ε.Α. Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων - Πρόγραμμα «Νόστος» στη Σαλαμίνα το Δεκέμβριο 2010, όπου η συμμετοχή των μελών της Κοινότητας ως κοινού, διεύρυνε το θέμα των μεταναστών και της ξενοφοβίας, εντάσσοντάς το στο ευρύτερο πλαίσιο του ρατσισμού και του αποκλεισμού από την κοινωνία των ατόμων με ιδιαιτερότητες και κατ' επέκταση των μειονοτήτων. Ολόκληρη η ομάδα συναισθάνθηκε μαζί με το κοινό - μέλη της Κοινότητας τη δυναμική και την αξία του ΘΤΚ, που άψογα συνοψίζει ο δημιουργός του λέγοντας:

« (...)Όλες οι ανθρώπινες κοινωνίες είναι εντυπωσιακές στην καθημερινότητά τους και δημιουργούν παραστάσεις για κάποιες ειδικές περιστάσεις (...). Ακόμα κι αν το αγνοείτε, οι ανθρώπινες σχέσεις ακολουθούν μια θεατρική δομή: η χρήση του χώρου, η γλώσσα του σώματος, η επιλογή των λέξεων και ο χρωματισμός της φωνής, η σύγκρουση ιδεών και συναισθημάτων, ό,τι παρουσιάζουμε επί σκηνής και ό,τι ζούμε στη ζωή. Είμαστε φτιαγμένοι

*«Εγώ δεν θα άφηνα σε καμία περίπτωση να συμβεί αυτό που συνέβη σ' αυτή την παράσταση. Έχω έντονο το αίσθημα του μη-ρατσισμού. Δε μ' αρέσει καθόλου αυτό το πράγμα! Αυτοί οι άνθρωποι είναι μόνοι και χρειάζονται συμπαράσταση!»
(μαθήτρια Γυμνασίου, Γέρακας)*

«Η παράσταση και το πρόγραμμα μου άρεσαν πολύ. Μου άρεσε που βλέπαμε κάτι και μετά μπορούσαμε να συμμετέχουμε κι εμείς! Να εκφράσουμε τη σκέψη μας, κτλ. Κι όχι μόνο να πούμε αλλά να κάνουμε κιόλας!»
(μαθήτρια Γυμνασίου, Γέρακας)

από θέατρο! (...)Κάνοντας θέατρο μαθαίνουμε να βλέπουμε αυτό που είναι προφανές αλλά που συνήθως δεν μπορούμε να δούμε επειδή δεν έχουμε συνηθίσει να το παρατηρούμε. Αυτό που μας είναι οικείο γίνεται αόρατο: κάνοντας θέατρο φωτίζουμε τη σκηνή της καθημερινής ζωής». Augusto Boal⁵ (2009)

Μελίνα Πλαστή, θεατρολόγος, δραματουργία – οργάνωση Ακτιβιστικής Ομάδας ΘΤΚ.

Δεν ήρθαμε να σας δείξουμε τι είναι σωστό

Η Ακτιβιστική Ομάδα Θεάτρου του Καταπιεσμένου θα συμμετάσχει σε θεατροπαιδαγωγικό πρόγραμμα! Όταν δεχτήκαμε να συμμετάσχουμε στο πρόγραμμα αρχίσαμε να προβληματιζόμαστε για το αν οι *Μικρές σκηνές καθημερινής βίας* είναι μια ιστορία κατάλληλη για μαθητές γυμνασίου και λυκείου, αν θα έπρεπε να προσαρμόσουμε τους χαρακτήρες και άλλα στοιχεία της παράστασης στις ηλικίες των μαθητών.

Από το πρώτο κιόλας σχολείο που επισκεφτήκαμε διαπιστώσαμε πως η φιλοσοφία του ΘΤΚ μπορεί να δραστηριοποιήσει και τους εφήβους. Η ιστορία που παρουσιάσαμε στους μαθητές –μια απλή και καθημερινή ιστορία που θα μπορούσε ανά πάσα ώρα να συμβεί και στους ίδιους- τους θύμωσε, τους προβλημάτισε και τους έκανε να αφήσουν στην άκρη αναστολές και ενδιαασμούς και να παίξουν στο θέατρο Φόρουμ.

Μαθητές ακόμα, δέχονται επιρροές και παγιωμένες αντιλήψεις από την οικογένεια, τα ΜΜΕ, από καθηγητές και φίλους. Παρόλα αυτά κατάφεραν να αποτινάξουν τις όποιες προκαταλήψεις τους και μέσα από τη βιωματική διαδικασία του θεάτρου φόρουμ μας καθήλωσαν προτείνοντας λύσεις που δεν είχαμε δει έως τότε.

Σε αυτό βοήθησε η προσέγγιση μας που απείχε πολύ από οποιαδήποτε μορφή διδακτισμού και αυτό έγινε αντιληπτό από την αρχή. Δεν ήρθαμε να σας δείξουμε τι είναι σωστό ούτε να διαμορφώσουμε τη στάση σας απέναντι στα πράγματα. Ήρθαμε να σας θέσουμε τους προβληματισμούς μας και να βρούμε μαζί λύσεις. Και βρήκαμε!

Γιάννα Παπαδοπούλου, διαπολιτισμική εκπαιδεύτρια

⁵ Μήνυμα για την Παγκόσμια Ημέρα Θεάτρου, 27-3-2009. Μετάφραση: Βίκυ Μαντέλη, Νεόφυτος Παναγιώτου

Μήπως σου θυμίζει κάτι αυτό;

Έχουμε μάθει να κοιτάζουμε, αλλά όχι να παρατηρούμε. Μια φαινομενικά ασήμαντη κίνηση, φράση, λέξη, ματιά μήπως κάποιες φορές μαρτυρά μια ολόκληρη ιστορία; Όμως πόσες φορές είμαστε έτοιμοι να αποκωδικοποιήσουμε αυτές τις κινήσεις; Πόσες στιγμές μπορούμε να διαβάσουμε στο βλέμμα κάποιου μια παράκληση που μπορεί να μας απευθύνει ζητώντας μας βοήθεια; Και εν τέλει αναρωτιέμαι. Σε αυτήν τη σχέση ποιος παίζει τον ρόλο του καταπιεστή και ποιος του καταπιεσμένου; Εκείνος που δεν μπορεί να δει, εκείνος που δεν καταφέρνει να αφουγκραστεί; Ή εκείνος που με μια μεγάλη κραυγή αγωνίας ζητά σιωπηλά βοήθεια όμως δεν έχει μάθει να τον ακούει κανείς;

Όταν ετοιμάζαμε την παράστασή μας, στο επίκεντρο του προβληματισμού μας τέθηκε το ζήτημα των διακρίσεων και πιο συγκεκριμένα των διακρίσεων σε βάρος των μεταναστών. Όσοι πήραμε μέρος στην παράσταση είχαμε υποστεί μια αντίστοιχη καταπίεση. Όμως αφού δεν ήμασταν μετανάστες εμείς οι ίδιοι, πως είναι δυνατόν να είχαμε βιώσει μια καταπίεση στο όνομα των μεταναστών; Και όμως, ήταν δυνατόν, διότι ήμασταν εκείνοι που κοιτάζαν αλλά δεν παρατηρούσαν. Ή, ήμασταν οι ακτιβιστές (!) που παρατηρούσαν, που μιλούσαν όταν βρισκόνταν καλυμμένοι πίσω από τους κόλπους της οργάνωσης, αλλά που όταν καλούμασταν να πράξουμε αντίστοιχα στα δικά μας κοινωνικά δίκτυα, στον μικρόκοσμό μας, δεν βρίσκαμε το θάρρος.

Όταν η παράσταση θα πήγαινε στα σχολεία, αναρωτηθήκαμε και πάλι. Αφορά τους μαθητές αυτή η ιστορία; Είναι σε θέση να τους προβληματίσει, να τους ενεργοποιήσει, αναγνωρίζοντας μια προσωπική καταπίεση;

Ήταν στο Γυμνάσιο στο Ολυμπιακό Χωριό όταν κατά τη διάρκεια της παράστασης ένας μαθητής που καθόταν με τη μητέρα του πολύ κοντά στη σκηνή, της απευθύνεται γεμάτος αγωνία: «*Μαμά, μήπως σου θυμίζει κάτι αυτό;*».

Εκείνη ακριβώς τη στιγμή σκέφτηκα, ότι «*Ναι αυτό είναι!*». Ο μικρός, μέσα από το ΘΤΚ την ώρα της αναπαράστασης, δεν κατάφερε μόνο να αναγνωρίσει μια καταπίεση που βιώνει ο ίδιος, αλλά πολύ περισσότερο εκείνη ακριβώς τη στιγμή μπόρεσε να επικοινωνήσει με τη μητέρα του και να της εκφράσει το δικό του μικρό μεγάλο παράπονο. Στη συνέχεια, ο μικρός μας φίλος ανέβηκε στη σκηνή και έδωσε τη δική του εκδοχή στην ιστορία μας. Ο καταπιεσμένος της παράστασης, μέσα από τη λύση που έδωσε ο καινούργιος πρωταγωνιστής μας-μαθητής, αφουγκράστηκε, παρατήρησε, έδρασε!

«Ήταν μια καταπληκτική αναπαράσταση της καθημερινότητας μας. Με εξέπληξε το πόσο καλά αποτυπώθηκε το ζήτημα του ρατσισμού. Σας ευχαριστώ πάρα πολύ για την καταπληκτική εμπειρία που μου χαρίσατε.»
(εκπαιδευτικός, Γέρακας)

*«Πολλά παιδιά που συμμετείχαν σήμερα είναι παιδιά μεταναστών. Από συζητήσεις που κάναμε μας είπαν πως έχουν υποστεί μεγάλο ρατσισμό. Παρόλα αυτά αναγνώρισαν την ηρωίδα «Γιάννα» ως καταπιεσμένη κι όχι μόνο τους μετανάστες, άρα λειτουργήσε καλά.»
(εκπαιδευτικός, Γέρονας)*

*«Συμμετέχω ενεργά σε συλλογικότητες αλληλεγγύης προς τους μετανάστες και ταυτόχρονα προσπαθώ με το λόγο μου να αποκαλύπτω ρατσιστικές απόψεις.»
(γονιός, Αχαρνές)*

Το εγχείρημα πέτυχε; Ο μικρός μας φίλος θα δράσει στην ζωή, θα δώσει το τέλος της ιστορίας του σπάζοντας τις αλυσίδες της καταπίεσής του; Αυτό δεν θα το μάθουμε ποτέ. Όμως θα το ξέρει εκείνος. Και αυτό είναι το σημαντικό.

Μαρία-Άρτεμις Κολλιτιάτη, ηθοποιός, πολιτικός επιστήμονας

Η τεχνική του ΘτΚ αναλαμβάνει δράση!

Οι Μικρές σκηνές καθημερινής βίας του ΘτΚ της Διεθνούς Αμνηστίας και της Ώσωσης, δε σε «ταξιδεύουν» ακριβώς. Σε φέρνουν αντιμέτωπο με τη σκληρή πραγματικότητα των ημερών. Έτσι έγινε και με τους μαθητές που επισκέφτηκε η ομάδα μας. Τα παιδιά αρχικά δεν μπορούσαν να διακρίνουν αν τα όσα παρακολουθούσαν αφορούσαν απλά μια θεατρική υπερβολή ή μια πραγματική ιστορία. Όταν τους αποκαλύφθηκε ότι οι «σκηνές» προέρχονται από πραγματικές εμπειρίες του θιάσου, σα να σοκαρίστηκαν και να βρέθηκαν πάλι με ανάμεικτα συναισθήματα. Πώς αντιδράμε σε κάτι τέτοιο; Μήπως είναι υπερβολή; Μήπως θέλουν απλά να μας προκαλέσουν; Στο σημείο αυτό είναι που η τεχνική του ΘτΚ αναλαμβάνει «δράση»: εκεί που ο θεατής παύει να είναι θεατής και γίνεται ηθοποιός και ο ηθοποιός γίνεται θεατής και μάλιστα έρχεται αντιμέτωπος με τις πιο απίθανες ιδέες, με λύσεις που ποτέ δεν είχε ο ίδιος σκεφτεί! Αυτό συνέβη και με τους μαθητές που επισκεφτήκαμε. Μας εντυπωσίασαν με τη φαντασία, το δυναμισμό, τη θέλησή τους να βρουν μία λύση, έτσι ώστε να αλλάξει η πορεία του έργου και κατ' επέκταση το τέλος να μην είναι απαισιόδοξο. Όμως πραγματική λύση δεν υπάρχει, υπάρχει μόνο προσπάθεια να αλλάξουμε κάτι που μας καταπιέζει σε αυτό τον κόσμο, και όταν τα παιδιά το διαπιστώνουν αυτό, τότε πάλι τα συναισθήματα αλλάζουν, γίνονται θυμός, αγανάκτηση, απελπισία, απογοήτευση. Και μετά πάλι κυριαρχεί το πείσμα και η νεανική αγωνιστικότητα, η θέληση για αλλαγή και τα παιδιά προσπαθούν επίμονα να βρουν και άλλες λύσεις στο πρόβλημα, μέχρι που καταλήγαμε πάντα στο ίδιο συμπέρασμα: οι ώρες που είχαμε διαθέσιμες ποτέ δεν θα ήταν αρκετές, γιατί οι μαθητές δεν το βάζουν κάτω, δεν δέχονται το ρόλο του καταπιεσμένου, αλλά αυτόν του αγωνιστή!

Δήμητρα Ρωμανού, ασκούμενη δικηγόρος

η εφαρμογή των τεχνικών του Θεάτρου (ΘτΚ) του Καταπιεσμένου

στα Θεατροπαιδαγωγικά Προγράμματα: σημεία προσοχής

Παραδείγματα από τα προγράμματα

Μικρές σκηνές καθημερινής βίας
&

Διαφυγές ... από κάθε εξάρτηση

Χριστίνα Ζώνιου

Τα ζητήματα που τίγονται στο κείμενο αυτό βρίσκονται σε διαρκή συζήτηση από τη διεθνή κοινότητα των εμπυκωτών του ΘτΚ, υπάρχουν μάλιστα διαφορετικές προσεγγίσεις πάνω σε αυτά. Οι θεατροπαιδαγωγικές ομάδες των προγραμμάτων *Μικρές σκηνές καθημερινής βίας* και *Διαφυγές ... από κάθε εξάρτηση* επανήλθαν συχνά στα ζητήματα αυτά κατά τους αναστοχασμούς τους έπειτα από την επαφή τους με το κοινό. Απευθυνόμενη λοιπόν σε εμπυκωτές και θεατροπαιδαγωγικές ομάδες που θέλουν να βαδίσουν σε παρόμοια μονοπάτια, καταθέτω αυτούς του προβληματισμούς γιατί πιστεύω ότι η εφαρμογή των τεχνικών του ΘτΚ προσφέρει μεν αξέχαστες στιγμές συγκίνησης, αισθητικής απόλαυσης, αισιοδοξίας, κριτικής σκέψης, ατομικής και συλλογικής ενδυνάμωσης, αλλά από την άλλη μπορεί να αποτελέσει ένα επικίνδυνο ναρκοπέδιο με δυσάρεστες εκπλήξεις, εάν δεν τηρηθεί η δέουσα προσοχή.

Θα ήθελα όμως να τονίσω ότι τα σημεία προσοχής στα οποία αναφέρομαι αποτελούν μεν σύνθεση των όσων ζητημάτων ανέκυψαν στις ομάδες, αλλά είναι και η δική μου θέση¹ στη συζήτηση για το ΘτΚ γενικά και πιο ειδικά για την εφαρμογή του στα θεατροπαιδαγωγικά προγράμματα. Δεν είναι απαραίτητο ότι τις απόψεις αυτές τις συμμερίζονται όλοι οι θεατροπαιδαγωγοί. Το ΘτΚ άλλωστε είναι εξελισσόμενη μέθοδος, με έντονα χαρακτηριστικά εντοπιότητας, και είναι σημαντικό πιστεύω να διαμορφώνει κανείς το δικό του στυλ εμπύκωσης με σεβασμό στις αρχές και τη φιλοσοφία του ΘτΚ, το οποίο πέρα από ιδανική μέθοδο για τη θεατροπαιδαγωγική, αποτελεί πριν και πάνω από όλα πολιτική δράση με σκοπό την κριτική συνειδητοποίηση, τη χειραφέτηση και την ανατροπή των καταπιεστικών δομών.

¹ Οι απόψεις προκύπτουν από τη δική μου ερμηνεία των κειμένων του Augusto Boal, από την παρακολούθηση σεμιναρίων με έμπειρους εμπυκωτές του ΘτΚ όπως Julian Boal, Barbara Santos, Adrian Jackson, Paolo Senor, Roberto Mazzini, την παρατήρηση της δράσης άλλων εμπυκωτών και από την προσωπική εμπειρία μου ως εμπυκώτριας του ΘτΚ.

1. Η παρουσιαζόμενη σκηνή αφορά την ομάδα που την παρουσιάζει.

Η ομάδα των ηθοποιών/θεατροπαιδαγωγών του ΘτΚ δεν είναι απλά ερμηνευτές κάποιων ρόλων αλλά ενεργοί πολίτες, ακτιβιστές, «καταπιεσμένοι» οι ίδιοι, οι οποίοι θέλουν και έχουν ανάγκη να αλλάξουν μια δεδομένη κατάσταση που θεωρούν άδικη και καταπιεστική² (Santos, 2009). Το θέατρο Φόρουμ -που είναι η επικρατέστερη τεχνική του ΘτΚ- θίγει ζητήματα τα οποία έχουν το χαρακτήρα του επειγόντος για την ομάδα. Συχνά μάλιστα παρουσιάζει μια σκηνή η οποία εκκινεί από μια προσωπική και πραγματική ιστορία καταπίεσης που συνέβη σε ένα μέλος της ομάδας των ηθοποιών ή στο οικείο τους περιβάλλον ή στην οποία υπάρχουν αναλογίες με τα βιώματα των μελών της ομάδας. Σε άλλες περιπτώσεις η ομάδα των ηθοποιών επιλέγει μια θεματική την οποία θεωρούν σημαντική για μια κατηγορία καταπιεζόμενων συμπολιτών τους με την οποία αισθάνονται αλληλεγγύη. Σε καμία περίπτωση το ΘτΚ δεν έχει διδακτικό χαρακτήρα από μια ομάδα επαϊόντων προς μια ομάδα που θεωρείται αδύναμη, υποδεέστερη και χρειαζόμενη καθοδήγησης, αλλά απευθύνει - σε μια σχέση ισοτιμίας μεταξύ σκηνής και πλατείας - ένα πραγματικό ερώτημα που όντως απασχολεί την ομάδα των ηθοποιών. Το θέατρο του Καταπιεσμένου δεν γίνεται για τους καταπιεσμένους, με μια φιλανθρωπική λογική βοήθειας των αδύναμων θυμάτων, αλλά από τους καταπιεσμένους για τους καταπιεσμένους, με μια λογική αλληλεγγύης και οριζόντιου ακτιβισμού.

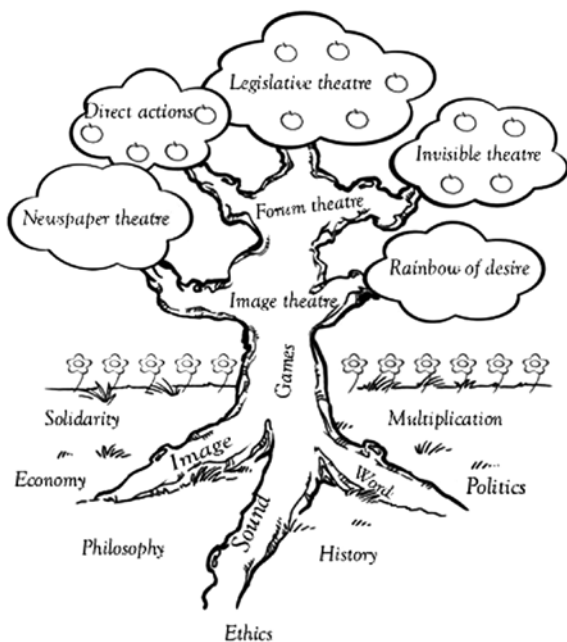
Στο πλαίσιο ενός θεατροπαιδαγωγικού προγράμματος είναι σημαντικό τα ερωτήματα που τίθενται από την Θ. Ο. προς τους μαθητές να μην είναι ρητορικά, αλλά αληθινά, έτσι ώστε να αποφεύγεται ο πατερναλισμός, τον οποίον οι ευαίσθητες κεραίες των εφήβων αντιλαμβάνονται αμέσως. Είναι σημαντικό λοιπόν στην προετοιμασία τους τα μέλη της Θ. Ο. να δίνουν σημασία στην ενημέρωση και στην προσωπική εμπλοκή με το ζήτημα που θίγεται αλλά και στη δυνατότητα αναθεώρησης των απόψεών τους.

2. Η σκηνή που παρουσιάζεται πρέπει να αφορά το κοινό στο οποίο παρουσιάζεται.

Η «σκηνή - πρότυπο» πρέπει να εμπεριέχει μια σύγκρουση, μια καταπίεση, ένα πρόβλημα, που να είναι ορατό και αναγνωρίσιμο από το κοινό, έτσι ώστε αυτό να κινητοποιηθεί για να προτείνει λύσεις. Δυστυχώς το κοινό πρέπει να ταυτίζεται με τον πρωταγωνιστή-καταπιεσμένο: ηλικιακά, κοινωνικά, ιδεολογικά, κ.ο.κ.

² Βλ. Barbara Santos, συνέντευξη στη Χ. Ζ., Νοέμβριος 2009, στο Ζώνιου, Χρ. (2010), «Augusto Boal, 1931-2009», περιοδικό Θέατρο & Εκπαίδευση, τ. 11.

Tree of the Theatre of the Oppressed

Σε κάθε περίπτωση η αρχική ιστορία διασκευάζεται και εμπλουτίζεται ή απλουστεύεται αναλόγως, ώστε να ανταποκρίνεται στο κοινό στο οποίο κάθε φορά παρουσιάζεται. Μόνο εάν το κοινό νιώσει ότι το ζήτημα το αφορά θα νιώσει έντονη την ανάγκη να σηκωθεί από τη θέση του παθητικού θεατή και να διασχίσει τη διαχωριστική γραμμή πλατείας και σκηνής για να γίνει ενεργός «θεα-ποιός» (spect-actor). Αυτό εν μέρει επιτυγχάνεται εάν η αρχική προσωπική ιστορία καταπίεσης των μελών της ομάδας κατά την επεξεργασία της απεκδύεται των πολύ προσωπικών στοιχείων και αποκτά σταδιακά κοινωνικά χαρακτηριστικά.

Για την επαλήθευση της αναγνωρισιμότητας του προβλήματος, μετά την πρώτη παρουσίαση της ιστορίας η ομάδα των θεατών πρέπει να ερωτάται από τον «Διαμεσολαβητή - Εμφυωτή», εάν αναγνωρίζει το πρόβλημα, ποιος είναι ο καταπιεσμένος, ποιος δύναται να επιφέρει κάποια ουσιαστική αλλαγή στη ροή της ιστορίας.

Στις συγκεκριμένες εφαρμογές ακολουθώντας τη λογική αυτή, στην ιστορία *Μικρές σκηνές καθημερινής βίας* η Θ.Ο. επέλεξε να παρουσιάσει το πρόβλημα του καθημερινού ρατσισμού και τη δυσκολία ενός νέου ευαισθητοποιημένου πολίτη να αντιδράσει σ' αυτόν, ιδίως όταν προέρχεται από το οικογενειακό ή το άμεσο περιβάλλον του. Στην ιστορία *Διαφυγές* το πρόβλημα είναι οι εξαρτήσεις και τα κοινωνικά προβλήματα που επιφέρουν (εγκατάλειψη οικογενειακής στέγης, καταστροφή φιλικών σχέσεων, οικονομικό πρόβλημα) σε έναν έφηβο³ (Boal, 1992).

3. Οι καταπιεσμένοι είναι εκείνοι οι οποίοι δύναται να επιφέρουν κάποια αλλαγή.

Ο καταπιεσμένος για το ΘτΚ δεν είναι το θύμα μιας κατάστασης το οποίο είτε δεν μπορεί αντικειμενικά να αντιδράσει στην καταπίεση είτε μπορεί να διακρίνεται από απάθεια και αποδοχή της κατάστασής του. Ο καταπιεσμένος είναι εκείνος που έχει την ανάγκη και επιθυμία να αλλάξει, γιατί αλλιώς το θέατρο του καταπιεσμένου (oppressed) κινδυνεύει να γίνει θέατρο του καταθλιμμένου (depressed)⁴ και το κοινό να μείνει με την αίσθηση της ματαιότητας και του ανώφελου οποιασδήποτε αλλαγής, κάτι το ιδιαίτερα επικίνδυνο στην περίπτωση των εφήβων.

Στα συγκεκριμένα παραδείγματα των θεατροπαιδαγωγικών προγραμμάτων οι δύο πρωταγωνιστές είναι εκείνοι οι οποίοι κατά την κρίση των Θ.Ο. υφίστανται καταπίεση αλλά ταυτόχρονα είναι σε θέση να επιφέρουν κάποια αλλαγή στην ιστορία και να ανατρέψουν την καταπιεστική κατάσταση. Έτσι, στην ιστορία *Μικρές σκηνές καθημερινής βίας* πρωταγωνίστρια είναι η Γιάννα, κόρη της μεσοαστικής οικογένειας του μεσαίου ορόφου, και όχι οι μετανάστες χωρίς χαρτιά που κατοικούν στο υπόγειο, γιατί αυτοί κατά πάσα πιθανότητα είναι αρκετά αδύναμοι για να αντισταθούν στο φανατισμό ή την εθελοτυφλία των ρατσιστών ενοίκων της πολυκατοικίας. Η Χριστίνα στην άλλη ιστορία, τις *Διαφυγές*, είναι εκείνη που μπορεί να επιφέρει κάποια αλλαγή στις σκηνές όπου έρχεται αντιμέτωπη με τον κοινωνικό της περίγυρο και όχι ο Νίκος, ο φίλος της ο οποίος βρίσκεται ήδη στην εντατική για χρήση ουσιών.

³ Για τη διατύπωση της κεντρικής ιδέας μιας παράστασης Θεάτρου Φόρουμ, βλ. Boal (1992), σ. 51-58 και για το είδος του προβλήματος που θίγει, σ. 229-230.

⁴ Santos, ό.π.

Όμως το ποιος είναι ο πρωταγωνιστής σε μια ιστορία, όπου δεν είναι τα πάντα άσπρο-μαύρο και οι καταπιέσεις είναι πολλών ειδών, εξαρτάται από ποια οπτική επιλέγουμε να δούμε την ιστορία κάθε φορά. Και αυτό έχει να κάνει με τη σύνθεση του κοινού. Για παράδειγμα εάν σε κάποιο σχολείο γνωρίζουμε ότι η πλειοψηφία του κοινού αποτελείται από άτομα με παρόμοια κοινωνικά χαρακτηριστικά με αυτά της Γιάννας, η οποία ανήκει στην κυρίαρχη πολιτισμική ομάδα, τότε επιλέγουμε αυτήν για πρωταγωνίστρια. Εάν όμως το κοινό αποτελείται κατά κύριο λόγο από μέλη μειονοτήτων τότε ενδεχομένως ο «φακός» μας να πρέπει να «εστιάσει» στην ιστορία των μεταναστών και να θέσουμε στο επίκεντρο της δράσης ως πρωταγωνιστή το Μουχτάρ, το γιο των μεταναστών. Αντίστοιχα στις *Διαφυγές*, εάν η παράσταση παρουσιάζεται σε θεραπευτική κοινότητα, ενδεχομένως να χρειάζεται να εμφανίσουμε στη σκηνή και το Νίκο, ώστε να δώσουμε τη δυνατότητα να δοκιμαστούν συμπεριφορές που αφορούν τους χρήστες και τη σχέση τους με τον περίγυρο.

Ιδανικά, μας ενδιαφέρει να δίνεται η ευκαιρία ώστε ηθοποιοί και θεατές μέσα από το φόρουμ να αναστοχαστούν για τους ίδιους και να προβάρουν συμπεριφορές που θα μεταφέρουν στην πραγματικότητα τους και όχι να παίζουν απλά ένα θεατρικό παιχνίδι αντικατάστασης. Σε μια εποχή όπου η κοινωνικοποίηση των εφήβων κυριαρχείται από το θέαμα, η μετατροπή των μαθητών από παθητικούς θεατές σε δρώντες «θεα-ποιούς» συνιστά την ποιοτική μεταβολή που επιδιώκει το Θέατρο Φόρουμ.

4. Οι παρουσιαζόμενες συγκρούσεις πρέπει να έχουν θεατρικότητα.

Η δραματουργία του θεάτρου Φόρουμ στηρίζεται στους κλασσικούς κανόνες του «καλοφτιαγμένου» έργου του ρεαλισμού: οι συγκρούσεις ορατές και ενσάρκωμένες σε χαρακτήρες, οι χαρακτήρες στέρεα δομημένοι και η δομή πολύ καλά μελετημένη: προετοιμασία - θέση - αντίθεση - αποτέλεσμα. Τα ερωτήματα ποιος, που, πότε, γιατί είναι δουλεμένα από την Θ.Ο. σε τέτοιο βαθμό, ώστε ο αυτοσχεδιασμός κατά τη φάση της επέμβασης του κοινού να είναι αβίαστος και πειστικός. Οι ποιητικές σκηνές, οι σκηνές εσωτερικής σύγκρουσης, οι μονόλογοι μπορούν να εναλλάσσονται με σκηνές «ακαδημαϊκής» δομής, για να ενδυναμώσουν τα νοήματα και τα συναισθήματα και την καλλιτεχνική δύναμη μιας παράστασης, αλλά δεν προσφέρονται για αντικατάσταση χαρακτήρων. Ως προς τη δραματουργία τα σημεία προσοχής αφορούν την παρουσίαση με απλό και απέριπτο τρόπο των κινήτρων των χαρακτήρων και την πολύ καλή τεκμηρίωση για την ιδεολογία και την ψυχοσύνθεσή τους, με ιδιαίτερη προσοχή στους «ανταγωνιστές», στους οποίους πέφτει και το βάρος του αυτοσχεδιασμού. Είναι σημαντικό να προβλέπονται επίσης οι στιγμές όπου το κοινό θα μπορούσε να παρέμβει (οι σκηνές και οι χαρακτήρες «δολώματα») και τους πιθανούς συμμάχους του πρωταγωνιστή, έτσι ώστε να αποφεύγουμε την αίσθηση ματαιότητας που περιγράφηκε πιο πάνω, χωρίς όμως να υποδεικνύουμε συγκεκριμένες λύσεις.

Αν όμως η δραματουργία του θεάτρου φόρουμ έχει ορισμένους απαραίτητους περιορισμούς, από την άποψη του ύφους της παράστασης δεν χρειάζεται να μένουμε στον ρεαλισμό, αλλά μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε το συμβολισμό, τον εξπρεσιονισμό ή άλλες αισθητικές γραμμές που να απορρέουν από τις εκφραστικές ανάγκες και τις δυνατότητες της ομάδας⁵.

⁵ Boal, ό.π., 227-9.

5. Ο «Διαμεσολαβητής – Εμφυχωτής» (Curinga) προσφέρει ανατροφοδότηση στις απόψεις που ακούγονται.

Το θέατρο Φόρουμ δεν είναι ένας χώρος όπου απλά εκφράζονται ελεύθερα οι απόψεις όλων, αλλά χώρος αναστοχασμού, πράγμα το οποίο συνεπάγεται κριτική σκέψη, αντιπαράθεση, διάλογο⁶. Ο «Διαμεσολαβητής – Εμφυχωτής» θέτει κριτικά ερωτήματα που οδηγούν σε εμπάθυση και αναστοχασμό για την κοινωνική δομή και που συνδέουν τις απόψεις που ακούγονται με τις κοινωνικές τους συνεπαγωγές. Είναι σημαντικό με τις ερωτήσεις του ο Διαμεσολαβητής – Εμφυχωτής να φροντίζει ώστε να μην αναπαράγονται τα στερεότυπα, οι ρατσιστικές και οι σεξιστικές απόψεις, που συχνά ακούγονται στην τηλεόραση. Αυτή η λειτουργία του Διαμεσολαβητή – Εμφυχωτή ως δυναμικού καθρέφτη για το κοινό είναι δύσκολη, γιατί ελλοχεύει ο κίνδυνος του διδακτισμού, του πατερναλισμού και της επιβολής των απόψεών του. Για το λόγο αυτό, τα ζητούμενα ενός καλού εμφυχωτή είναι η διαρκής άσκηση της τέχνης της ενεργούς ακρόασης, του κριτικού αναστοχασμού και της σωκρατικής μαιευτικής.

Πολύ σημαντική είναι και η διαχείριση του Διαμεσολαβητή – Εμφυχωτή και της Θ. Ο. της τελικής φάσης ενός φόρουμ. Στο τέλος μιας παράστασης φόρουμ, εάν το επιτρέπει ο χρόνος, καλό είναι να ακολουθεί μια γενική συζήτηση εκτός θεατρικών συμβάσεων, για τις λύσεις που προτείνονται, τα ζητήματα που τίγονται, τη γενικότερη κατάσταση της οποίας άπτεται η παράσταση. Η παρουσία ενός «ειδικού» μπορεί να διασαφηνίσει τις δυνατότητες που υπάρχουν σε θεσμικό επίπεδο και να δώσει πληροφορίες, π.χ. για το που μπορεί να απευθυνθεί κανείς για την υποστήριξη των δικαιωμάτων των μεταναστών ή για τα βήματα που πρέπει να κάνει κάποιος έφηβος εάν αντιμετωπίζει προβλήματα στο σπίτι του ή για τις δυνατότητες απεξάρτησης κ.ά.

Το θεατροπαιδαγωγικό πρόγραμμα μπορεί να ολοκληρωθεί με ένα εκπαιδευτικό πακέτο με δραστηριότητες, θεατρικές ή μη, πληροφορίες και αξιολόγηση, το οποίο θα υποστηριχθεί σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό της σχολικής μονάδας.

⁶ Βλ. Barbara Santos, ό.π.

δραστηριότητες για ενεργούς θεατές

Νάγια Μποέμη

συνεργασία:

Νίκος Γκόβας, Χριστίνα Κρίθαρη,

Κέλλυ Μπούσια, Αλίνα Σαπρανίδου

Οι δραστηριότητες που ενδεικτικά προτείνονται παρακάτω είναι ειδικά επικεντρωμένες στις παραστάσεις *Διαφυγές από κάθε εξάρτηση* και *Μικρές σκηνές καθημερινής βίας*, χωρίς να σημαίνει ότι δεν μπορούν να αποτελέσουν αφορμή για άλλες δράσεις με διαφορετική θεματολογία. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να παραλλάξουν ή να εμπλουτίσουν τις δραστηριότητες. Επίσης μπορούν να επιλέξουν περισσότερα παιχνίδια και ασκήσεις ομαδικότητας, ευαισθητοποίησης, συνεργασίας, εμπιστοσύνης και επικοινωνίας από τη βιβλιογραφία που υπάρχει στο τέλος του βιβλίου.

Οι παρακάτω δραστηριότητες μπορούν να γίνουν πριν ή μετά την παρουσίαση του προγράμματος στο σχολείο, μπορούν εύκολα να εφαρμοστούν από τον εκπαιδευτικό ώστε όλοι - εκπαιδευτικοί και μαθητές - να μπορέσουν να εκφράσουν τις ιδέες τους μέσα από διαδραστικές ασκήσεις.

α) Παιχνίδια ενεργοποίησης, συνεργασίας και επικοινωνίας

Το παιχνίδι και οι ασκήσεις είναι απαραίτητα στο ξεκίνημα κάθε διαδικασίας θεατρικού μαθήματος, πρόβας ή παράστασης. Φέρνουν κέφι, ανεβάζουν την ενέργεια της ομάδας και μπορεί να αποτελέσουν σημαντικά εργαλεία παραγωγής ιδεών, να κινητοποιήσουν τη δημιουργική φαντασία ή να γίνουν αφετηρία για έναν αυτοσχεδιασμό. Επίσης βοηθούν στην προετοιμασία του σώματος και της φωνής, στη συγκέντρωση της προσοχής και στην ενεργοποίηση της φαντασίας, της μνήμης και των αισθήσεων.

Το κυνήγι της γάτας και του ποντικού!

Ένα μέλος της ομάδας είναι το ποντίκι και ένα άλλο η γάτα. Τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας πιάνονται χέρι-χέρι (αγκαζέ) σε τριάδες. Η γάτα κυνηγάει το ποντίκι και αν το πιάσει αλλάζουν οι ρόλοι τους. Το ποντίκι για να γλυτώσει από το κυνήγι της γάτας προσπαθεί να πιαστεί -κολλήσει πάνω σε μια από τις τριάδες που έχουν φτιάξει οι υπόλοιποι παίκτες. Μόλις πιαστεί σε κάποιον της τριάδας, προφανώς σε έναν από τους δύο εξωτερικούς, αυτός που είναι από την άλλη εξωτερική μεριά της τριάδας γίνεται τώρα ποντίκι, αποκολλείται και τρέχει να γλυτώσει από τη γάτα.

Σωτηρία στην αγκάλη σου!

Ένας «κυνηγός» κυνηγάει τους άλλους. Όποιον ακουμπά γίνεται εκείνος «κυνηγός». Ο μόνος τόπος όπου ένα «θήραμα» είναι ασφαλές είναι όταν βρίσκεται στην αγκαλιά ενός άλλου. Απαγορεύεται τα θηράματα να μένουν αγκαλιασμένα πάνω από 4 δευτερόλεπτα.

Παραλλαγή: Το «θήραμα» γλυτώνει από τον «κυνηγό» όταν είναι αγκαλιασμένο με κάποιον άλλον και δεν ακουμπάει στο έδαφος. Ο ένας από τους δυο αγκαλιασμένους δηλαδή, βρίσκεται στον αέρα!

Το μπαλόني ως προέκταση του σώματος

Ο εκπαιδευτικός πετάει στο χώρο κάποια μπαλόνια, όσα είναι απαραίτητα. Οι μαθητές πρέπει να τα διατηρήσουν τον αέρα, ακουμπώντας τα με οποιοδήποτε σημείο του σώματός τους, χέρια, γόνατο, κοιλιά, αγκώνας, σαν να είναι τα σώματά τους προέκταση των μπαλονιών. Οι μαθητές καλό είναι να νιώθουν τα σώματά τους σαν μπαλόνια, σαν να πετάνε μαζί με τα πραγματικά μπαλόνια.

Ενώνοντας τα σώματα

A) Χωρισμός σε ζευγάρια. Ο εκπαιδευτικός λέει τα μέλη του σώματος, τα οποία οι συμπαίκτης πρέπει να ενώσουν- κεφάλι με κεφάλι, πατούσα με πατούσα ή και διαφορετικά μέλη του σώματος – μάγουλο με ώμο, γόνατο με κοιλιά κλπ. Το παιχνίδι συνεχίζεται με αλλαγή συμπαίκτη, όταν ο εκπαιδευτικός πει «αλλαγή».

B) Ο εκπαιδευτικός δίνει εντολές όπως «Τρεις να ενώσουν τα κεφάλια τους», «Έξι να ενώσουν τις πλάτες τους».

Η άσκηση αυτή είναι επίσης κι ένας έξυπνος τρόπος να χωρίζονται οι συμμετέχοντες σε ζευγάρια ή ομάδες για επόμενη δραστηριότητα!

Τι μου αρέσει και τι όχι

Πιάνω και με τα δύο μου χέρια κάποιον από την ομάδα και του λέω τι μου αρέσει και τι απεχθάνομαι, με λόγια και με την έκφραση του προσώπου μου. Μπορεί να γίνει η άσκηση και σε κύκλο, οπότε κάθε μαθητής απευθύνεται σε όλους. Η άσκηση είναι κατάλληλη και για κλείσιμο.

Κίνηση στο χώρο

Η ομάδα κινείται στο χώρο σε διάφορους ρυθμούς: πολύ αργό - πιο γρήγορο - ακόμα πιο γρήγορο - πολύ γρήγορο κ.ο.κ. Τα επίπεδα κίνησης εναλλάσσονται με σκοπό να κατανοηθούν από την ομάδα και να ενισχυθεί η θεατρικότητά της. Περπατώντας λοιπόν φαντάζονται ότι βρίσκονται σε έναν χώρο (π.χ. μια πλατεία) και βάζουν έναν χαρακτήρα στο μυαλό τους (μία μαμά με το μωρό της, κάποιον που κάνει τζόκινγκ, έναν παππού που παίζει με το κομπολόι του, έναν κουστουμαρισμένο που μιλάει ακατάπαυστα στο κινητό κ.ά.). Καλό είναι να δοκιμαστούν χαρακτήρες από διάφορους κοινωνικούς χώρους.

Ζιπ- Ζαπ- Μπόινγκ

Η ομάδα στέκεται σε κύκλο, κάθε άτομο επικοινωνεί με τα άλλα χτυπώντας τις παλάμες του και χρησιμοποιώντας τους ήχους Ζιπ, Ζαπ και Μπόινγκ ως εξής: με το Ζιπ στέλνει ένα χτύπημα χεριών –επικοινωνεί- δεξιόστροφα, με το Ζαπ περνά το μήνυμα απέναντι και με το Μπόινγκ αλλάζει τη φορά της κατεύθυνσης.

Καθρέφτης

Καθρέφτης «αντικριστός»: Η ομάδα είναι σε ζεύγη, αντικριστά, σε μικρή απόσταση. Ο Α αρχίζει μια αργή κίνηση και ο Β ακολουθεί σαν να είναι ο καθρέφτης του. Οι κινήσεις του Α είναι αργές, ώστε να προλαβαίνει ο Β, και συνεχίζονται ομαλά η μία μετά την άλλη χωρίς να σταματούν για σκέψη ή σχόλια. Σε λίγο, με εντολή του εμπνευστή, ο Β θα γίνει «οδηγός» και θα ακολουθεί ο Α. Κατόπιν θα αλλάξει ο «οδηγός» χωρίς καμία εντολή ή συνεννόηση. Σε προχωρημένες ομάδες η άσκηση γίνεται και με περισσότερα από δύο άτομα και οδηγείται σε μικρές «χορογραφίες». Εξέλιξη: Ο Α μπορεί να εκφράζει ένα συναίσθημα. Ο Β, σαν καθρέφτης του, προσπαθεί να το αναπαράγει, αναγνωρίζει, μαντέψει κ.λ.π. Πρόκειται για μια σημαντική άσκηση επικοινωνίας, παρατηρητικότητας, ρυθμού, συνενοχής. Οι παίκτες φτάνουν σε τέτοιο επίπεδο συνεργασίας ώστε να μην καταλαβαίνουν οι θεατές ποιος οδηγεί κάθε φορά. Δοκιμάστε την άσκηση με μουσική!

Κολομβιανή ύπνωση

Η άσκηση αυτή μοιάζει με τον καθρέφτη μόνο που το ζευγάρι δε χρειάζεται να αντιγράφει ο ένας τις κινήσεις του άλλου. Σε ζευγάρια ο Α είναι ο οδηγός και ο Β σαν υπνωτισμένος ακολουθεί με το βλέμμα του στην ίδια πάντα απόσταση, κάπου 15-20 εκατοστά, την παλάμη του Α. Ο Α καθώς κινείται αλλάζει τα επίπεδα της κίνησης, άνω-κάτω-μεσαίο και την ταχύτητα γρήγορα-αργά προσπαθώντας να μη συγκρουστεί με τα υπόλοιπα ζευγάρια. Κατόπιν οι ρόλοι

αλλάζουν. Δοκιμάζονται διάφορα σημεία ύπνωσης, π.χ. ώμος, φτέρνες κ.ά. Είναι μια άσκηση η οποία ενισχύει την όχι λεκτική επικοινωνία ανάμεσα στα μέλη της ομάδας.

Παίζοντας με τη θέση ισχύος-το Status

Οι άνθρωποι αλλάζουν ή προσαρμόζουν τη συμπεριφορά τους (συνειδητά ή ασυνειδητά) ανάλογα με το χώρο που βρίσκονται ή τον άνθρωπο που έχουν απέναντι τους. Το status δηλώνει τη θέση ισχύος που έχει κάποιος σε διαφορετικές κοινωνικές περιστάσεις. Μέσα από τα παιχνίδια status ανακαλύπτονται διαφορετικά κοινωνικά και προσωπικά status (π.χ. ο εκπαιδευτικός και ο μαθητής, ο διευθυντής και ο υπάλληλος, η δούκισσα και η καμαριέρα, ο αστυνόμος και ο διαδηλωτής κ.τ.λ.) καθώς και η ανατροπή τους. Τα παιχνίδια βοηθούν τόσο στην κατανόηση της σχέσης εικόνας και βιώματος (τι αισθάνομαι και πώς το σωματοποιώ) όσο και στην κατανόηση της σχέσης εικόνας και αντίληψης του θεατή (τι δείχνω και πώς το καταλαβαίνουν οι άλλοι).

A) Η τάξη χωρίζεται σε δύο ή τρεις υποομάδες. Δίνουμε τόσα χαρτάκια ανάλογα με τον αριθμό των μαθητών της κάθε ομάδας, με αρίθμηση που ξεκινά από το 1. Αυτός που κρατά το 1 έχει τη χαμηλότερη θέση ισχύος και την υψηλότερη αυτός με τον μεγαλύτερο αριθμό. Χωρίς να πει κανείς τον αριθμό του, περπατάμε στο χώρο ανάλογα με τον αριθμό που μας έχει τύχει. Εκφράζουμε σωματικά-περπάτημα, βλέμμα, έκφραση προσώπου, ένταση του σώματος- το status. Κατόπιν ο εκπαιδευτικός ζητάει να βρουν όλοι τη θέση τους σχηματίζοντας μια γραμμή από το 1 μέχρι τον μεγαλύτερο αριθμό. Πριν αποκαλυφθεί το status μπορεί κάθε μαθητής να πει μια λέξη ή μια σύντομη φράση ανάλογα με το status του. Ακολουθεί συζήτηση για το πώς προσπάθησαν να εκφράσουν το status και τι αντιλήφθηκαν όσοι παρακολούθησαν.

B) Καρέκλες και Status: Τοποθετούμε 4 καρέκλες στο κέντρο της αίθουσας. Όποιος μαθητής επιθυμεί καλείται να τοποθετήσει τις καρέκλες με τέτοιο τρόπο ώστε να δηλωθούν σχέσεις εξουσίας, πχ μια καρέκλα μπορεί να τοποθετηθεί έτσι ώστε να δηλώνει «αδυναμία» σε σχέση με τις άλλες.

β) παίζοντας με τους χαρακτήρες

Από το παγκόσμιο στο τοπικό

Η δραστηριότητα βοηθά στην ενδυνάμωση της σκέψης των μαθητών σε ζητήματα που αφορούν τους εαυτούς τους, την κοινωνία όπου ζουν και τον κόσμο ευρύτερα.

Η τάξη χωρίζεται σε μικρές ομάδες των 3-4 ατόμων και κάθε ομάδα έχει 3 φύλλα χαρτιά στη διάθεσή της. Στο πρώτο χαρτί ο εκπαιδευτικός ζητά να γράψουν τι γνωρίζουν για ένα σημαντικό κοινωνικό θέμα, π.χ. τη μετανάστευση ή τις εξαρτήσεις, σε παγκόσμιο επίπεδο, στο δεύτερο πώς επηρεάζει το θέμα την τοπική κοινωνία και στο τρίτο πώς επηρεάζει τις ζωές τους. Όλα τα φύλλα τοποθετούνται στον τοίχο ώστε όλοι να έχουν πρόσβαση. Ακολουθεί συζήτηση για τα βασικά θέματα που έχουν θιχτεί και ποια ενδεχομένως έχουν παραλειφθεί.

Ιδεοθύελλα

Α) Όλοι λένε αυτό που τους έρχεται στο μυαλό, χωρίς σχόλια, με αφορμή ένα θέμα που υπάρχει στις παραστάσεις: π.χ. ρατσισμός, αποκλεισμός, προκατάληψη, στερεότυπα, μοναξιά, απαισιοδοξία, βία, αποτυχία, θυμός, ψευδαισθηση, ανασφάλεια, φυγή, εξάρτηση, δύναμη, περιθωριοποίηση, φιλία, οικογένεια, σχέσεις, συνήθεια κ.ά. Κάποιος αναλαμβάνει την καταγραφή όσων έχουν ειπωθεί στον πίνακα ή σε ένα μεγάλο χαρτί που μπορούν να το βλέπουν όλοι. Δεν σχολιάζουμε και δεν αποτρέπουμε καμία ιδέα.

Β) Ο εκπαιδευτικός δείχνει μια φωτογραφία και ζητάει από τους μαθητές να πουν ότι τους έρχεται στο μυαλό. Επίσης κάποιος αναλαμβάνει την καταγραφή όσων έχουν ειπωθεί στον πίνακα ή σε ένα μεγάλο χαρτί που μπορούν να το βλέπουν όλοι.

Γ) Μετά την παράσταση επανερχόμαστε στη λίστα που έχουμε καταγράψει. Η ομάδα μπορεί να συγκρίνει, να προτείνει νέες ιδέες, να ομαδοποιήσει, να συγχωνεύσει ή να αφαιρέσει για περαιτέρω επεξεργασία.

Η μηχανή του ρυθμού

Α) Ένας μαθητής ξεκινάει μια κίνηση με ήχο και ρυθμό, σαν να είναι εξάρτημα μιας σύνθετης μηχανής. Στη συνέχεια μπαίνει άλλος μαθητής προσθέτοντας τη δική του κίνηση και ήχο. Όταν η μηχανή έχει ολοκληρωθεί με τη συμμετοχή όλων των μαθητών και έχει συντονιστεί, ο εκπαιδευτικός ζητά από τον πρώτο μαθητή να επιταχύνει προοδευτικά τον ρυθμό μέχρι που η μηχανή τινάζεται και μετά να τον επιβραδύνει σιγά σιγά μέχρι να σταματήσει εντελώς.

Β) Η «μηχανή» ενός χαρακτήρα ή μιας κατάστασης από τις παραστάσεις. Μέσα από τους ήχους ή από λέξεις-κλειδιά και τις επαναλαμβανόμενες κινήσεις μπορούν να προσεγγιστούν τα συναισθήματα και οι προβληματισμοί των χαρακτήρων. Π.χ. μια μηχανή που δείχνει τις προσπάθειες της Χριστίνας να βρει λύση για να βοηθήσει το φίλο της το Νίκο να απεξαρτηθεί.

Η άδεια καρέκλα

Προτού οι μαθητές δουν τις παραστάσεις, τοποθετείτε μια άδεια καρέκλα στο χώρο της τάξης και ο εκπαιδευτικός κάνει μία δήλωση που σχετίζεται με τα θέματα που θίγονται στις παραστάσεις π.χ. ο Μουχτάρ είναι ο νέος σας συμμαθητής ή η Χριστίνα έχει μπλεξίματα με ναρκωτικά. Τα παιδιά πάνε κοντά ή μακριά στην καρέκλα ανάλογα με το πώς αισθάνονται ή τι άποψη έχουν σχετικά με αυτή τη δήλωση. Μετά την παράσταση επαναλαμβάνεται η ίδια τεχνική. Γίνεται η ίδια δήλωση ή μια παρεμφερής π.χ. ο Μουχτάρ δε μιλάει ελληνικά. Ακολουθεί συζήτηση με τα παιδιά σχετικά με τη στάση τους πριν και μετά την παράσταση.

Διαγώνιος

Α) Ορίζεται μια διαγώνια διαδρομή που πρέπει να διανυθεί. Όλοι μαζεύονται από την ίδια πλευρά και δύο δύο ξεκινούν να διανύσουν τη διαγώνια διαδρομή. Ο ένας έχει ως στόχο να φτάσει στην άλλη πλευρά ενώ ο άλλος να τον εμποδίσει με κάθε τρόπο, εκτός από τη χρήση

βίας. Αφού έχουν δοκιμάσει όλοι ο εκπαιδευτικός συζητά με τους μαθητές τα επιχειρήματα που επέλεξαν, τις στρατηγικές τους, πως ένιωσαν, γιατί δεν τα κατάφεραν, πόσο πειστήκαν από τα λεγόμενα του αντιπάλου τους κ.ά. Σημαντική άσκηση για την ανάπτυξη της λεκτικής επικοινωνίας και στρατηγικών προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος του καθενός.

Β) Επιλέγουμε χαρακτήρες από τις παραστάσεις, π.χ. η Χριστίνα και η φίλη της, όπου η Χριστίνα θέλει να συναντήσει το φίλο της Νίκο και η φίλη της την εμποδίζει ή η Γιάννα που θέλει να πάει στο διαμέρισμα των μεταναστών για να βοηθήσει τον Μουχτάρ στα μαθήματα και η μαμά της την εμποδίζει κ.ά.

Γλύπτης και γλυπτό

Α) Σε ζευγάρια ο Α είναι ο γλύπτης και ο Β αναλαμβάνει το ρόλο του γλυπτού. Κατά τη διάρκεια του «πλασίματος» του γλυπτού αποφεύγεται ο προφορικός λόγος και η διαδικασία εξελίσσεται μόνο με την αφή. Είναι σημαντικό το σώμα του γλυπτού να είναι χαλαρό και διαθέσιμο στις δοκιμές του γλύπτη. Στη συνέχεια όλοι οι γλύπτες παρατηρούν όλα τα γλυπτά από διάφορες οπτικές γωνίες. Τα ζευγάρια αλλάζουν ρόλους.

Β) Με αφορμή μία έννοια ή έναν ρόλο που σχετίζεται με την παράσταση ο Α αποδίδει στον Β μια σωματική στάση. Το γλυπτό θα πρέπει να αποδίδει την έννοια ή το ρόλο με τη στάση του σώματος, την έκφραση του προσώπου και το βλέμμα.

Ομαδική εικόνα: Σύνθεση γλυπτών

Ένας μαθητής αναλαμβάνει να πάρει μία ακίνητη στάση μέσα στο χώρο. Ακολουθεί ένας δεύτερος μαθητής που συμπληρώνει την εικόνα παίρνοντας μία ακίνητη στάση κοντά ή μακριά στον πρώτο, ακουμπώντας τον ή όχι. Στη συνέχεια ένας ένας οι μαθητές χωρίς να μιλάνε ή να

εξηγούνε παίρνουν θέση μέσα στην εικόνα. Η εικόνα μπορεί να ολοκληρωθεί με 4-5 άτομα ή και με τη συμμετοχή όλων των μαθητών. Όσοι δεν συμμετέχουν στην εικόνα συζητούν τη σύνθεση που προέκυψε, π.χ. ποιοι είναι, που είναι, τι σχέση έχουν μεταξύ τους, τι έχει συμβεί λίγο πριν ή λίγο μετά κτλ.. Με αυτόν τον τρόπο όλοι συνεισφέρουν στο χτίσιμο μιας ιστορίας χωρίς να ξέρουν τι αισθάνονται ή τι σκέπτονται οι χαρακτήρες. Δεν υπάρχει λόγος και σε ένα πρώτο επίπεδο ενδιαφέρει να ενεργοποιηθούν σωματικά ώστε να συμμετάσχουν και τα παιδιά που έχουν δυσκολία στο να εκτεθούν.

γ) Θέατρο εικόνων

Ακίνητες εικόνες

Α) Η ομάδα περπατά στο χώρο. Ο εκπαιδευτικός δίνει το σύνθημα «σταματώ» ή «παγώνω» και όλοι σταματούν. Στο αμέσως επόμενο σύνθημα «περπατώ» επανέρχονται στο αρχικό στάδιο κίνησης. Συνεχίζεται για μερικά λεπτά αυτή η εναλλαγή κίνησης και ακινησίας. Στο επόμενο στάδιο της άσκησης ο εκπαιδευτικός αγγίζει κάποια άτομα της ομάδας τα οποία όταν δώσει το σύνθημα παραμένουν ακινητοποιημένα (παγωμένα) στη θέση τους ενώ οι υπόλοιποι συγκεντρώνονται σε ένα σημείο του χώρου, κοιτούν τη διαμορφωμένη εικόνα από τα «παγωμένα» σώματα των άλλων και ανακοινώνουν τις σκέψεις για το περιεχόμενο της εικόνας που έχουν μπροστά τους (π.χ κάποιος ιππεύει, κάποιος σκάβει, κάποιος κάτι περιμένει κ.ο.κ). Επαναλαμβάνουμε μερικές φορές αυτή τη δραστηριότητα και καταλήγουμε να έχουμε μικρά σενάρια για τις ιστορίες των παγωμένων εικόνων.

Β) Χωρισμός σε υποομάδες των 5-6 μαθητών. Μία υποομάδα παίζει και οι υπόλοιπες παρακολουθούν. Κάθε μαθητής κάνει μία ακίνητη εικόνα ενός χαρακτήρα από τις παραστάσεις σε μία συγκεκριμένη στιγμή της δράσης. Ο εκπαιδευτικός αριθμεί την κάθε εικόνα-1, 2, 3, 4, 5. Αφού ολοκληρωθούν οι ακίνητες εικόνες, οι μαθητές περπατούν μέσα στο χώρο. Κάποια στιγμή ο εκπαιδευτικός λέει έναν αριθμό, και τότε οι μαθητές αμέσως κάνουν την ακίνητη εικόνα που αντιστοιχεί στον αριθμό. Στο τέλος της δραστηριότητας από κάθε υποομάδα, οι μαθητές λένε ποιον χαρακτήρα έκανε κάθε συμπαίκτης τους.

Γ) Οι μαθητές περπατούν όπως ένας χαρακτήρας από τις παραστάσεις σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Όταν ο εκπαιδευτικός λέει «σταματώ» ή «παγώνω» όλοι σταματούν όπου βρίσκονται. Στη συνέχεια ένας ένας με τη σειρά λένε μία λέξη ή μια μικρή πρόταση ανάλογα με τη στάση τους και με το χαρακτήρα που έχουν επιλέξει.

Εικονογραφώντας το θέμα με το σώμα μου

Η διαδικασία αυτή αποσκοπεί στην προσωπική και συλλογική εξερεύνηση του θέματος, τη διεύθυνση στις προσωπικές ιστορίες που έχουμε πλάσει για το κοινωνικό μας περιβάλλον και τους εαυτούς μας και στην αποκάλυψη βαθύτερων προβληματισμών.

A) Ο εκπαιδευτικός επιλέγει μία έννοια που έχει σχέση με τις παραστάσεις π.χ. προκατάληψη, δικαιώματα, εξάρτηση, ναρκωτικά κ.ά. Όλοι οι μαθητές μπαίνουν σε κύκλο με την πλάτη προς τα έξω, ώστε να μην επηρεάζεται ο ένας από τον άλλο. Προσπαθούν να φανταστούν έναν τρόπο να αναπαραστήσουν αυτή την έννοια. Όποιος είναι έτοιμος κατευθύνεται διαδοχικά προς το κέντρο του κύκλου και εκφράζει σωματικά την έννοια, παραμένοντας ακίνητος. Δε χρειάζεται εξήγηση. Ως επόμενο στάδιο, παραμένοντας στην παγωμένη στάση, παρατηρεί ο καθένας τις εικόνες των συμμαθητών του.

B) Οι μαθητές επιστρέφουν στον κύκλο και παρουσιάζουν ακριβώς τις ίδιες εικόνες, αλλά αυτή τη φορά όλοι ταυτόχρονα. Παρουσιάζοντας όλοι μαζί τις εικόνες αποδίδεται μία πολυεπίπεδη οπτική της έννοιας, όχι μόνο ατομικά, όπως συνέβαινε πριν, αλλά και κοινωνικά, πως δηλαδή η συγκεκριμένη έννοια αντικατοπτρίζεται στη συγκεκριμένη κοινωνία.

Γ) Οι μαθητές, αφού παρατηρήσουν τις εικόνες των συμμαθητών τους, μετακινούνται και αναζητούν παρόμοιες αποδόσεις την έννοιας. Όσοι έχουν φτιάξει παρεμφερείς εικόνες με το σώμα τους συγκεντρώνονται και έτσι σχηματίζονται διάφορες ομαδικές εικόνες από υποομάδες. Κάθε υποομάδα παρουσιάζει την εικόνα και οι άλλες υποομάδες-κοινό καλούνται να ανακαλύψουν τι παρουσιάζεται.

Στην τεχνική αυτή οι λέξεις καταργούνται για να αναδειχθεί η δύναμη της επικοινωνίας μέσω της σωματικής έκφρασης. Την αρχική ατομική ερμηνεία της έννοιας ακολουθεί η ερμηνεία σε κοινωνικό επίπεδο, αφού οι μεμονωμένες εικόνες εμφανίζονται όλες μαζί στη σκηνή και παραμένουν εκεί «παγωμένες» να οριοθετούν τις σκέψεις. Τέλος η ομαδική-κοινωνική εικόνα της έννοιας αποκτά μια οργανική ταυτότητα καθώς οι ερμηνείες σχετίζονται, δεν είναι πλέον μια προσωπική ή μια μεμονωμένη κοινωνική έκφραση π.χ. η βία, αλλά η βία που συνδέεται άρρηκτα με την συνύπαρξη σε ένα κοινωνικό χώρο και τις συνέπειές της.

Εικονογραφώντας το θέμα με τα σώματα άλλων ανθρώπων

A) Ο εκπαιδευτικός ζητά από ένα μαθητή να φτιάξει μία εικόνα μίας έννοιας σχετικής με τις παραστάσεις χρησιμοποιώντας τα σώματα των συμμαθητών του. Ο μαθητής-γλύπτης προκειμένου να ολοκληρώσει το γλυπτό του μπορεί να πλάσει τα σώματα όπως στις ασκήσεις Καθρέφτης ή Γλύπτης και γλυπτό. Το μόνο εργαλείο που δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει είναι ο προφορικός λόγος. Όταν ο γλύπτης τελειώνει την παρέμβασή του, όποιος από τους μαθητές δε συμφωνεί με την ερμηνεία, σηκώνεται και αλλάζοντας λίγο ή πολύ τη σύνθεση προσθέτει τη δική του άποψη. Η διαδικασία συνεχίζεται ως το σημείο που το σύνολο της ομάδας συμφωνεί ότι η εικόνα ερμηνεύει την έννοια σε ικανοποιητικό βαθμό.

B) Δραστηριοποίηση: Ο εκπαιδευτικός αγγίζει αυτούς που συνθέτουν το γλυπτό σε τρεις φάσεις: Πρώτα αγγίζει τον ώμο των ατόμων που σχηματίζουν το γλυπτό διαδοχικά και ένας-ένας δραστηριοποιούνται (ζωντανεύουν) κάνοντας μια μικρή κίνηση που μας δίνει επιπλέον πληροφορίες για τον χαρακτήρα τους και τις διαθέσεις τους. Στο επόμενο άγγιγμα, μαζί με τη κίνηση, προστίθεται κάποια φράση ή λέξεις που εμπλουτίζουν τις πληροφορίες μας για το ποιο είναι και πού είναι, τι αισθάνονται κ.ά. Στο τελευταίο άγγιγμα μαθαίνουμε για τις μελλοντικές τους διαθέσεις.

Ακίνητες εικόνες με αφορμή μία φωτογραφία ή ένα κείμενο

Ο εκπαιδευτικός προμηθεύει κάποιες φωτογραφίες και οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και τις αναπαριστούν με ακρίβεια. Μπορεί να μπει και ένας τίτλος για τη κάθε φωτογραφία είτε από την ομάδα που την παρουσίασε είτε από τους υπόλοιπους μαθητές.

Μέσα στην τάξη διαβάζεται ένα δελτίο τύπου ή ένα ρεπορτάζ ή ένα κείμενο που έχει φέρει κάποιος μαθητής σχετικό με τον ρατσισμό προς τους μετανάστες ή τα ναρκωτικά και την απεξάρτηση. Ζητάμε να γίνουν ακίνητες εικόνες που να ανασυνθέτουν το

συμβάν από ομάδες. Στη συνέχεια μπορεί να ακολουθήσουν οι τεχνικές *Εικονογραφώντας το θέμα με το σώμα μου* ή *Εικονογραφώντας το θέμα με τα σώματα άλλων ανθρώπων*.

Δυναμικές εικόνες

Χωρισμός σε υποομάδες. Κάθε ομάδα καλείται να αποδώσει σωματικά αναγνωρίσιμες εικόνες κοινωνικού ρατσισμού, εξάρτησης από ναρκωτικά κ.ά. (μπορεί να επιλεχθεί μία έννοια από την καταγραφή της Ιδεοθύελλας). Μία μια ομάδα παρουσιάζει την εικόνα της. Όποιος θέλει από τις ομάδες που δεν συμμετέχουν στην εικόνα μπορεί να αλλάξει κάτι με μία κίνηση για να γίνουν τα πράγματα καλύτερα, να «διορθώσει» την εικόνα. Η παρέμβαση γίνεται χωρίς προφορικό λόγο, σαν να είναι γλύπτης ο κάθε μαθητής. Η δραστηριότητα συνεχίζεται μέχρι οι μαθητές που παρακολουθούν αποφασίσουν ότι η εικόνα δεν επιδέχεται άλλη αλλαγή και ότι εκφράζει κατά τον καλύτερο τρόπο το θέμα. Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός μετράει αργά μέχρι το 5 και η ομάδα του γλυπτού περνάει από την αρχική εικόνα στην καινούρια ή και αντίστροφα, από την καινούρια στην αρχική. Μετά ακολουθεί συζήτηση κατά πόσο η πρόταση είναι εφικτή. Αν κάτι δεν ικανοποιεί τους μαθητές, μέσω της ίδιας διαδικασίας καταθέτουν τις ιδέες τους, πάντα ως γλύπτες.

δ) Αυτοσχεδιασμοί πάνω στους χαρακτήρες των παραστάσεων

Οι τρεις χώροι

Ορίζουμε τρεις χώρους: ο χώρος της σκηνής, ο χώρος των θεατών και ένας ενδιάμεσος χώρος πίσω από το χώρο της σκηνής. Οι τρεις χώροι μπορούν να διαμορφωθούν συμβολικά με τη χρήση καρεκλών, θρανίων, πάγκων, μαξιλαριών και αντικειμένων που μπορούν να βρεθούν μέσα στην τάξη. Είναι σημαντικό οι χώροι να περιχαρακωθούν και να υπάρχει σαφής διαχωρισμός τάξης και συμβολικών χώρων.

A) Στο χώρο της σκηνής όποιος μαθητής επιθυμεί δημιουργεί μία ακίνητη εικόνα με αφορμή

την έννοια του ρατσισμού προς τους μετανάστες: μπορεί να είναι ένας μετανάστης που δουλεύει, που πλένει τζάμια αυτοκινήτων, που πουλάει μπανάνες ή κάποιος που χτυπάει έναν μετανάστη. Κάθε μαθητής στέκεται στο χώρο της σκηνής 5-10 δευτερόλεπτα. Δεν μπορούν να είναι στο χώρο της σκηνής παραπάνω από 2 μαθητές. Καθένας περιμένει να φύγει ο προηγούμενος για να μπει στη σκηνή. Αυτός που θα μπαίνει στη σκηνή μπορεί να δημιουργήσει μια εικόνα με αφορμή την εικόνα του συμμαθητή του που είναι ήδη πάνω στη σκηνή. Δηλαδή αν ένας μαθητής παρουσιάζει έναν μετανάστη που περιμένει να βγάλει την άδεια παραμονής του, ένας άλλος μαθητής μπορεί να κάνει έναν αστυνομικό ή έναν υπάλληλο που προσπαθεί να συνεννοηθεί μαζί του. Με την προϋπόθεση ότι δεν υπάρχει δεύτερος μαθητής στη σκηνή.

Στον ενδιάμεσο χώρο όποιος μαθητής επιθυμεί δημιουργεί μία ακίνητη εικόνα που σχετίζεται με το ενδιάμεσο. Ως ενδιάμεσο ορίζεται το πριν μεταναστεύσει κάποιος στη χώρα του ή το ταξίδι του, ή ο υπάλληλος του γραφείου αλλοδαπών στο σπίτι του. Επίσης δεν επιτρέπονται παραπάνω από 2 μαθητές.

Οι δύο χώροι λειτουργούν παράλληλα, δηλαδή μπορούν να υπάρχουν μαθητές και στο χώρο της σκηνής και στον ενδιάμεσο. Όπως και μπορεί ο ίδιος μαθητής να περάσει από τον ενδιάμεσο χώρο στο χώρο της σκηνής ή αντίστροφα, χωρίς να πάει στο χώρο των θεατών. Σημασία έχει να μην μένουν άδειοι οι δύο χώροι.

Β) Όταν δεν υπάρχει άλλη πρόταση από τους μαθητές, επαναλαμβάνεται η διαδικασία με τις ίδιες εικόνες με την προσθήκη μίας μικρής φράσης. Οι μαθητές μπορούν να χρησιμοποιήσουν την εικόνα ενός συμμαθητή τους και να προσθέσουν τη δική τους φράση, που σημαίνει ότι μία εικόνα μπορεί να επαναληφθεί αρκετές φορές.

Γ) Ξεκινά η διαδικασία με τις ίδιες εικόνες και τις φράσεις και οι μαθητές που βρίσκονται στο χώρο της σκηνής μπορούν να εξελίξουν τις φράσεις σε διάλογο. Μπορούν να συμμετέχουν παραπάνω μαθητές και κάποιοι να λάβουν δράση στον ενδιάμεσο χώρο. Οι αρχικές ακίνητες εικόνες που δεν σχετίζονταν μεταξύ τους μπορούν να οδηγήσουν σε έναν αυτοσχεδιασμό, που ακούει προσεκτικά ο ένας τον άλλον και βοηθάει την εξέλιξη της ιστορίας.

Ακολουθεί συζήτηση με την ολοκλήρωση του αυτοσχεδιασμού.

Η ίδια τεχνική μπορεί να χρησιμοποιηθεί ώστε να δουλευτούν κι άλλες έννοιες.

Ανολοκλήρωτο υλικό

Ο εκπαιδευτικός φέρνει στους μαθητές ένα υλικό που δεν βρίσκεται σε πλήρη μορφή, όπως απόσπασμα από μία εφημερίδα π.χ. «*στις 26 Σεπτέμβρη προσήχθη στο Α.Τ. Νίκαιας, δόθηκε για κακοποίηση ανηλίκου, ο Μοχάμεντ Καμράν Ατίφ. Την Παρασκευή 9 Οκτώβρη κατέληξε νεκρός*», την αρχή μιας ιστορίας, μία αφίσα κτλ.. Οι μαθητές καλούνται να αντιλήσουν πληροφορίες από το υλικό και να κάνουν υποθέσεις ώστε να διερευνήσουν τα θέματα που ανακύπτουν. Με αυτόν τον τρόπο οι μαθητές αισθάνονται ότι οι ίδιοι δημιουργούν την ιστορία.

Ταξίδι στο χρόνο

Ζητάμε από την τάξη να χωριστούν σε τέσσερις ομάδες με τουλάχιστον 5 άτομα η καθεμία. Ο καθένας από τις ομάδες θα πρέπει να διαλέξει έναν από τους ρόλους που παρουσιάστηκαν στις παραστάσεις ή κάποιων από τους χαρακτήρες που δεν παρουσιάστηκαν αλλά επηρεάζουν την εξέλιξη της ιστορίας. Π.χ. από την παράσταση *Διαφυγές*, ο πατέρας της Χριστίνας, ο Νίκος, ένας θεραπευτής (και όχι ο γραμματέας) του Κέντρου Πρόληψης, από την παράσταση *Μικρές σκηνές καθημερινής βίας* ο πατέρας της Γιάννας, ο άντρας μετανάστης ή όποιον άλλο χαρακτήρα μπορούν αιτιολογημένα να βάλουν στους αυτοσχεδιασμούς. Σε κάθε ομάδα μπο-

ρούν να υπάρχουν διπλές ή τριπλές φορές ρόλοι, αλλά προσπαθούμε να υπάρχει μια ισορροπία και διαθεσιμότητα όλων των ρόλων.

Τι έγινε πριν από 6 μήνες: Ζητάμε από κάθε ομάδα να μας παρουσιάσει τρεις μικρούς αυτοσχεδιασμούς των 3 λεπτών. Η ομάδα επιλέγει μόνη της τη διανομή των ρόλων. Ζητάμε από τα παιδιά να φανταστούν τι μπορεί να έχει συμβεί 6 μήνες πριν από το συμβάν που παρουσιάστηκε στους χρόνους που έχουμε υποδείξει. Τονίζουμε πως ο στόχος των συγκεκριμένων αυτοσχεδιασμών είναι να δούμε ποιες αιτίες και δυναμικές σχέσεων συνέβαλαν ώστε να έχουμε την κατάληξη του έργου. Τουλάχιστον σ' έναν από τους αυτοσχεδιασμούς θα πρέπει να υπάρχει ο ρόλος της Χριστίνας ή της Γιάννας.

Τι θα μπορούσε να αλλάξει: Στις σκηνές του αυτοσχεδιασμού που συμμετέχει ο ρόλος της Χριστίνας ή της Γιάννας ζητάμε από τα παιδιά να το ξαναπαίξουν. Αυτή τη φορά όμως η ομάδα θα πρέπει να αυτοσχεδιάσει με στόχο, για την παράσταση *Διαφυγές*, η Χριστίνα μετά από έξι μήνες να μην φύγει από το σπίτι και, για την παράσταση *Μικρές σκηνές καθημερινής βίας*, η Γιάννα να πάρει θέση και να αντιδράσει στους γείτονες. Σημαντικό είναι να τονιστεί πως το μόνο που θα αλλάζει στη σκηνή θα είναι ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει τα πράγματα η Χριστίνα ή η Γιάννα.

Σημείωση: Μας ενδιαφέρει η αλλαγή της στάσης του πρωταγωνιστή ως προς τη λήψη αποφάσεων, ώστε να μπορέσουν οι μαθητές να ταυτιστούν με αυτόν και να βρουν εφαρμογές στην δική τους καθημερινότητα.

Πώς φαντάζομαι τον ρόλο μετά από 10 χρόνια: (χρειάζονται χαρτιά Α4 και μολύβια). Κάθε μαθητής διαλέγει όποιο ρόλο θέλει και για 15 λεπτά μόνος του γράφει σ' ένα χαρτί πως τον φαντάζεται 10 χρόνια μετά, πως είναι, με ποιους είναι, που βρίσκεται και τι κάνει; Μόλις ολοκληρώσουν προτείνουμε να χωριστούν ανά ρόλους. Π.χ. όλοι όσοι επέλεξαν τη Χριστίνα, όλοι μαζί σε μια ομάδα και ούτω καθεξής για κάθε ρόλο. Αφού διαμορφωθούν οι ομάδες ζητάμε από την κάθε μια να σκημαθεί ταυτόχρονα στο χώρο. Τα μέλη της κάθε ομάδας, ατομικά και ταυτόχρονα δραματοποιεί βουβά αυτό που φαντάστηκε για τον ρόλο που έχει επιλέξει. Όσο μια ομάδα παίζει οι υπόλοιπες έχουν ρόλο παρατηρητή μέχρι να έρθει η σειρά τους. Κάθε ομάδα έχει στη διάθεσή της 4 λεπτά για να παίξει. Αφού έχουν παρουσιάσει όλες οι ομάδες ξανασυγκεντρώνονται κάθε μια χωριστά ώστε το κάθε μέλος μετά τον αυτοσχεδιασμό να μπορέσει να συζητήσει με την ομάδα του τι παρουσίασε. Μετά ορίζεται ένας εκπρόσωπος από κάθε ομάδα που παρουσιάζει στην ολομέλεια τι συζητήθηκε και ακολουθεί ομαδική συζήτηση.

Κλείσιμο αυτοσχεδιασμών-Ομαδική συζήτηση: Πώς ένοιωσε και τι σκέφτηκε καθένας μέσα από τους ρόλους που ενσάρκωσε; Το αποτέλεσμα σας αρέσει ή όχι σαν προοπτική του ρόλου σας; Θα επιθυμούσατε κάτι διαφορετικό για τον ρόλο; Αυτά που κάνει ο ρόλος που διαλέξατε τώρα συνδέονται μ' αυτές τις προοπτικές;

Ανακριτική καρτέλα

Ένας μαθητής αναλαμβάνει το ρόλο κάποιου χαρακτήρα από μία εικόνα ή έναν αυτοσχεδιασμό που έχει δημιουργηθεί. Ο εκπαιδευτικός βάζει στο κέντρο της τάξης μία καρτέλα, όπου κάθεται ο ανακρινόμενος χαρακτήρας. Οι υπόλοιποι μαθητές θέτουν ερωτήματα για τον ίδιο, τη ζωή του, τα συναισθήματα και τις σκέψεις τους. Ο μαθητής απαντά σε πρώτο πρόσωπο, ως ρόλος. Είναι βοηθητικό ο εκπαιδευτικός να εισάγει το χαρακτήρα στην τάξη και να στέκε-

ται πλάι του. Επίσης ενθαρρύνει όλους τους μαθητές να κάνουν ερωτήσεις. Μέσω αυτής της τεχνικής συγκεντρώνονται νέα στοιχεία, διερευνώνται σχέσεις και καταστάσεις και εμπλουτίζεται το περιβάλλον του χαρακτήρα.

Η επιλογή μου

Ο εκπαιδευτικός έχει προετοιμάσει 6 μεγάλα κομμάτια χαρτί, όπου γράφει με μεγάλα γράμματα τους 6 τρόπους με τους οποίους αντιδράμε όταν αντιμετωπίζουμε μια κατάσταση σύγκρουσης: «συγκρούομαι», «παραιτούμαι», «κόβω επικοινωνία», «διαπραγματεύομαι», «συμβιβάζομαι», «επιβάλλω». Στις παραστάσεις *Διαφυγές από κάθε εξάρτηση* και *Μικρές σκηνές καθημερινής βίας* υπάρχουν διάφορες συγκρούσεις π.χ. η Χριστίνα με τη μητέρα της και με τους φίλους της, η Γιάννα με τη μητέρα της και με τη φίλη της Ρία κ.ά. Επιλέξτε ένα χαρακτήρα και σταθείτε πάνω στο χαρτί που συμβολίζει την αντίδραση που έχει στην παράσταση. Όσοι βρίσκονται στο χαρτί που συμβολίζει π.χ. τον «συμβιβασμό» λένε (ένας-ένας) πώς νιώθουν αυτή τη στιγμή. Στη συνέχεια μιλούν όσοι στέκονται στο επόμενο χαρτί. Όταν έχουν μιλήσει όλοι, όποιος θέλει μπορεί να μετακινηθεί στο χαρτί που συμβολίζει την επιθυμητή αντίδραση, πώς πιθανόν ο χαρακτήρας να ήθελε να αντιδράσει. Επίσης λένε πώς νιώθουν αυτή τη στιγμή. Στη συνέχεια οι μαθητές χαλαρώνουν. Ο εκπαιδευτικός ζητάει από τους μαθητές να γράψουν σε ένα χαρτί, στο πάνω μέρος την πρώτη τους αντίδραση και τα συναισθήματα τους και στο κάτω μέρος την επιθυμητή αντίδραση και τα συναισθήματά τους. Στη συνέχεια τους ζητάει να φανταστούν τα βήματα που πρέπει να κάνουν μέχρι να φτάσουν στην επιθυμητή αντίδραση και να τα καταγράψουν.

Από την καταγραφή στη δοκιμή: Ο εκπαιδευτικός τοποθετεί δύο άδεια καθίσματα, όπου κάθονται δύο χαρακτήρες που βρίσκονται σε σύγκρουση. Όποιος μαθητής επιθυμεί, ως χαρακτήρας σε πρώτο πρόσωπο και σε χρόνο ενεστώτα εκφράζει τις σκέψεις και τα συναισθήματά του. Σε αυτό το στάδιο μπορούν να ακουστούν και γεγονότα ή καταστάσεις που οδήγησαν τους χαρακτήρες στην αρχική τους σύγκρουση. Το πιο σημαντικό όμως είναι να δοκιμάσουν αν τα βήματα που κατέγραψαν για να φτάσουν στην επιθυμητή τους αντίδραση μπορούν να πραγματωθούν, τι δυσκολίες αντιμετωπίζουν και πώς διαχειρίζονται τις καταστάσεις.

Συλλογικός ρόλος

Η τεχνική αυτή είναι προτιμότερο να έπεται της παράστασης. Μία ομάδα υποδύεται συλλογικά ένα ρόλο από την παράσταση. Προσοχή πρέπει να δοθεί από τον εκπαιδευτικό ώστε οι μαθητές να παραμένουν πιστοί στους χαρακτήρες της παράστασης. Κάθε μαθητής αυτοσχεδιάζοντας μπορεί να πάρει το λόγο, περιμένοντας να ολοκληρώσει ο προηγούμενος συμμαθητής του. Παροτρύνονται να μιλήσουν όλοι έχοντας υπόψη ότι δεν είναι αναγκαίο να υπάρχει συμφωνία στα λεγόμενά του καθενός. Έτσι διαμορφώνεται ένα είδος διάλογου ανάμεσα στα άτομα που συμμετέχουν στο συλλογικό ρόλο.

Ο διάδρομος της συνείδησης

Η ομάδα σχηματίζει δύο παράλληλες αντικριστές σειρές, αφήνοντας ένα διάδρομο απ' όπου θα περάσει ένας χαρακτήρας της παράστασης. Καθώς ο χαρακτήρας περπατάει τα παιδιά του λένε: α) σκέψεις και συναισθήματα που νομίζουν ότι ο χαρακτήρας έχει στο μυαλό του β) σκέψεις και συναισθήματα που έχουν τα παιδιά για το χαρακτήρα.

Αντιπαράθεση απόψεων (Debate)

A) Οι μαθητές χωρίζονται σε δύο ομάδες με αφορμή την παράσταση *Μικρές σκηνές καθημερινής βίας* και τους χαρακτήρες της Γιάννας (θετική και βοηθητική απέναντι στους μετανάστες) και της Ρίας (επιθετική και αδιάλλακτη). Η μία ομάδα θα έχει ρατσιστικές θέσεις και η άλλη όχι. Κάθε μαθητής θα μιλάει σε πρώτο πρόσωπο και σε χρόνο ενεστώτα. Αρχικά μιλάει ένας ένας, εναλλάξ από κάθε ομάδα. Ο εκπαιδευτικός δίνει γύρω στα 2-3 λεπτά στον καθένα για να εκφραστεί. Αφού εκφράσουν όλοι τις απόψεις τους, η διαδικασία συνεχίζεται με διάλογο.

B) Κάθε ομάδα έχει στη διάθεση της λίγο χρόνο για να προετοιμάσει τα επιχειρήματα και την τακτική της και να ορίσει έναν Εκπρόσωπο-Ομιλητή. Ο Εκπρόσωπος μπορεί να πει «Time out» προκειμένου να συμβουλευτεί την ομάδα του. Επίσης μπορεί να γίνει και αντικατάσταση του Εκπροσώπου.

Μέσα από τη συγκεκριμένη αντιπαράθεση θα διαφανούν οι επιπτώσεις των προκαταλήψεων όχι μόνο προς τα άτομα που αποτελούν στόχο τους αλλά και στους ίδιους τους φορείς των προκαταλήψεων. Ενώ στα παιδιά χωρίς προκαταλήψεις παρατηρείται έλλειψη δογματισμού, ευελιξία και ρεαλιστικές γενικεύσεις, στα παιδιά με προκαταλήψεις παρατηρείται δογματισμός, κατακερματισμός και υπερβολικές γενικεύσεις.

Είναι χρήσιμο να γίνεται καταγραφή όσων διατυπώνονται και ένας πίνακας με τις χαρακτηριστικές διαφορές των δύο ομάδων.

Ομαδική ζωγραφική

Η τεχνική αυτή είναι προτιμότερο να έπεται της παράστασης. Οι μαθητές ζωγραφίζουν από κοινού ή σε υποομάδες μια ζωγραφιά που αναπαριστά κάποιο χώρο ή κάποια πρόσωπα της παράστασης ή κάνουν μία αφίσα που σχετίζεται με τη θεματολογία της παράστασης π.χ. μετανάστευση, πρόσφυγας, ξενοφοβία.

Συζήτηση

Ο εκπαιδευτικός ως συντονιστής προωθεί μία συζήτηση όπου θα γίνει ανταλλαγή απόψεων και συναισθημάτων αναφορικά με τις παραστάσεις που είδαν. Προσπαθεί να ενταχθούν στη συζήτηση όλα τα παιδιά.

ε) Ενδυνάμωση

Τα κέικ

Αυτή η δραστηριότητα μπορεί να χρησιμοποιηθεί γενικότερα σε θέματα πρόληψης – προβληματισμού σχετικά με τη διαχείριση του χρόνου, σε διαφορετικό χρόνο απ' αυτόν του εργαστηρίου.

Συνιστώμενος Χρόνος: 35'

Στόχοι

1. Να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές πως περνούν τον χρόνο τους
2. Να προσδιορίσουν προτεραιότητες στον τρόπο που χρησιμοποιούν το χρόνο τους
3. Να αναπτύξουν την ικανότητα να ελέγχουν το χρόνο τους

Μέσα – Υλικά

1. Αντίγραφο από το έντυπο με τους δύο κύκλους (βλ. παρακάτω)
2. Αντίγραφο από τον ημερολογιακό πίνακα (βλ. παρακάτω)

Οδηγίες

Δίνουμε πρώτα το αντίγραφο με τους δύο κύκλους, ένα σε κάθε μαθητή. Εξηγούμε ότι οι κύκλοι συμβολίζουν δύο εξάισια κέικς.

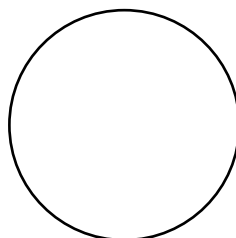
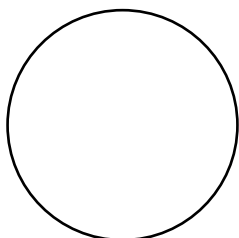
Ζητούμε να χωρίσουν το πρώτο κέικ σε κομμάτια που συμβολίζουν τι τους ευχαριστούν να κάνουν στη ζωή τους ΤΩΡΑ. Έτσι θα κόψουν μεγάλο κομμάτι για κάτι που τους ευχαριστεί πολύ, μικρότερο για κάτι που τους ευχαριστεί πιο λίγο κ.ο.κ. χρησιμοποιούν δικό τους λεξιλόγιο και επιγράμματα ονομάζοντας τα κομμάτια (ουσιαστικά, επιρρήματα, ρήματα κ.λ.π).

Ζητούμε να κόψουν το δεύτερο κέικ. Θα χρησιμοποιήσουν τα ίδια επιγράμματα αλλά τα κομμάτια θα συμβολίζουν το χρόνο που αφιερώνεται σ' αυτά που τους ευχαριστεί και επομένως το κέικ θα χωριστεί διαφορετικά.

Η τάξη χωρίζεται σε ομάδες των 4 ή 5. Στις ομάδες συζητούνται οι ερωτήσεις:

Υπάρχει κάτι που σας ξάφνιασε στους κύκλους σας;

Υπάρχει κάτι που σας ξάφνιασε στους κύκλους των άλλων;

Κέικ ικανοποίησης Τι με ευχαριστεί να κάνω;	Κέικ χρόνου Πόσο χρόνο αφιερώνω σε ότι μ' ευχαριστεί;
---	---

Πίνακας χρόνου

ώρες	12-2	2-4	4-6	6-8	8-10	10-12	12-2	2-4	4-6	6-8	8-10	10-12
ΔΕΥΤΕΡΑ												
ΤΡΙΤΗ												
ΤΕΤΑΡΤΗ												
ΠΕΜΠΤΗ												
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ												
ΣΑΒΒΑΤΟ												
ΚΥΡΙΑΚΗ												

Ερωτηματολόγιο

Πόσο χρόνο έδωσα σε ότι μου αρέσει;

Πόσο χρόνο αφιέρωσα σε ότι δε μου αρέσει;

Έχω σπαταλήσει χρόνο; πώς;

Πόσο χρόνο έδωσα σε ότι νομίζω σπουδαίο;
Χρησιμοποίησα κάποιο χρόνο που περίμενα ή ταξίδευα εποικοδομητικά;
Πόσο χρόνο έδωσα σε προτεραιότητες που εγώ έκανα;
Πόσο οργανωμένος/η ήμουν κάθε μέρα με το να ξέρω τι ήθελα να καταφέρω;
Υπάρχει κάτι που ενώ θα ήθελα να είχε γίνει δεν έγινε επειδή το ανέβαλα για κάποιαν άλλη φορά;
Χρησιμοποίησα κάποιο χρόνο μου με ιδιαίτερη επιτυχία;
Πέρασα κάποιο χρόνο σε συνήθειες ή πράξεις ρουτίνας που θα ήθελα να σταματήσω;
Έχω ανταμείψει τον εαυτό μου για τυχόν καλή χρησιμοποίηση του χρόνου;
Έχω σπαταλήσει το χρόνο άλλων ανθρώπων; Αν ναι, πως;
Βρήκα χρόνο για ξεκούραση;
Έχω αναρωτηθεί συχνά «*Πώς θα μπορούσα να χρησιμοποιήσω καλύτερα το χρόνο μου τώρα;*»

πηγές

> Α) ΘΕΑΤΡΟ/ΔΡΑΜΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, ΘΕΑΤΡΟ ΦΟΡΟΥΜ, ΘΕΑΤΡΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΒΙΒΛΙΑ

Δραστηριότητες, Θεατρικές ασκήσεις, υλικό εργαστηρίων

Αρχοντάκη, Ζ. & Φιλίππου, Δ. (2003). 205 βιωματικές ασκήσεις για την εμπύκωση των ομάδων. Αθήνα: Καστανιώτης.

Αυδή, Α. & Χατζηγεωργίου, Μ. (2007). Η τέχνη του δράματος στην εκπαίδευση. 48 προτάσεις για εργαστήρια θεατρικής αγωγής. Αθήνα: Μεταίχμιο

Boal, A. (1992). Games for actors and non-actors. London: Routledge

Γιαννούλη, Μ. (2010). Δημοκρατία και Συλλογική Θεατρική δημιουργία. Νεανικές θεατρικές φωνές 2009. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το θέατρο στην Εκπαίδευση.

Γκόβας, Ν. (2003). Για ένα δημιουργικό, νεανικό θέατρο. Ασκήσεις-Παιχνίδια-Τεχνικές. Αθήνα: Μεταίχμιο

Καραβίτη, Τ., Χατζηδημητρίου, Π., & Σακατζής, Δ. (2004). Το πορτοκάλι με την περόνη: θεατρικές ασκήσεις και δημιουργικές δραστηριότητες. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το θέατρο στην Εκπαίδευση

Πάντα, Δ. Ασκήσεις στον προσανατολισμό- Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός μέσα από Ασκήσεις – Παιχνίδια. Θεσσαλονίκη: Μπαρμπουνάκη.

Τσιάκαλος, Γ. (2009). Οδηγός Αντιρατσιστικής Εκπαίδευσης. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Φιλίππου, Δ., Καραντάνα, Π. (2010). Ιστορίες για να ονειρεύεσαι... Παιχνίδια για να μεγαλώνεις... Για εμπύκωση βιωματικών ομάδων προσωπικής ανάπτυξης. Αθήνα: Καστανιώτης.

Χολέβα, Α., (2010). Εσύ όπως κι εγώ: εξερευνώντας τη διαφορετικότητα μέσα από το θέατρο. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το θέατρο στην Εκπαίδευση.

Εκπαιδευτικό Δράμα, Δραματοποίηση, Θεατρικό παιχνίδι

Άλκπστις, (1989). Το βιβλίο της δραματοποίησης. Αθήνα: Άλκπστις

Άλκπστις, (2000). Η δραματική τέχνη στην εκπαίδευση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Άλκπστις, (2008). Μαύρη αγελάδα-άσπρη αγελάδα: Δραματική τέχνη στην εκπαίδευση και διαπολιτισμικότητα. Αθήνα: Τόπος

Jackson, T. (Ed.) (1993). Learning through Theatre. 2nd ed. London: Routledge

Κουκουνάρας-Λιάγκης, Μ. (2009). Ο Θεός, ο δικός μου, ο δικός σου. Πολιτισμός, εκπαίδευση, ετερότητα. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.

Κουρετζής, Λ. (1991). Το θεατρικό παιχνίδι. Αθήνα: Καστανιώτης

Κουρετζής, Λ. (1990). Το θέατρο για παιδιά στην Ελλάδα. Αθήνα: Καστανιώτης

Σέξτου, Π. (2007). Πρακτικές εφαρμογές θεάτρου στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Αθήνα: Καστανιώτης

Σέξτου, Π. (2005). Θεατρο-παιδαγωγικά προγράμματα στα σχολεία. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Somers, J. (1994). Drama in the Curriculum. London: Cassel Educational Limited

Augusto Boal & Θέατρο του Καταπιεσμένου

- Babbage, F. (2004). *Augusto Boal*. Abingdon: Routledge.
- Baumann, T. (2001). *Von der Politisierung des Theaters zur Theatralisierung der Politik. Theater der Unterdrückten im Rio de Janeiro der 90er Jahre*. Stuttgart: ibidem-Verlag.
- Boal, A. (1995). *The Rainbow of Desire*. London: Routledge
- Boal, A. (1979). *Theatre of the Oppressed*. London: Pluto Classic
- Boal, A. (1998). *Legislative Theatre: Using Performance to Make Politics*. London: Routledge.
- Boal, A. (2001). *Hamlet and the Baker's Son: My Life in Theatre and Politics*. London: Routledge.
- Cohen-Cruz & Schutzman M. (Ed.) (2006). *A Boal Companion: Dialogues on Theatre and Cultural Politics*. New York: Routledge.
- Senor Paolo (2004). *La ribalta degli invisibili: Storie e strumenti del Teatro dell'Oppresso*. Milano, Piacenza: Cart'armata edizioni srl & EditriceBerti.

Πρακτικά Συνεδρίων για το Θέατρο στην Εκπαίδευση

- Γκόβας, Ν. (επιμ.) (2009). *Θέατρο και Εκπαίδευση στο κέντρο της σκηνής, πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης 2008*. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση
- Γιαννούλη, Μ., Γκόβας, Ν., & Μερκούρη, Α. (επιμ.) (2006). *Θέατρο στην εκπαίδευση: δημιουργώντας νέους ρόλους στον 21ο αιώνα, πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης 2006*. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση
- Γκόβας, Ν. (επιμ.) (2004). *Το θέατρο στην εκπαίδευση: Δημιουργικότητα & Μεταμορφώσεις, πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης 2004*. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση
- Γκόβας, Ν. (επιμ.) (2003). *Το θέατρο στην εκπαίδευση: Χτίζοντας Γέφυρες, πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης 2003*. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση
- Γκόβας, Ν. (επιμ.) (2002). *Το θέατρο στην εκπαίδευση: μορφή τέχνης και εργαλείο μάθησης, πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης 2001*. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση
- Γκόβας, Ν., Κακλαμάνη, Φ. (επιμ.) (2002). *Αναζητώντας τη θέση του θεάτρου στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης 2000*. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση. Β' έκδ.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «Εκπαίδευση & Θέατρο»

ISSN 1109-821X, Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση

ΑΡΘΡΑ για το Θέατρο του Καταπιεσμένου και τα Θεατροπαιδαγωγικά Προγράμματα

- Allen, Garth, et al. (1999). *Ideology, Practice and Evolution: Developing the Effectiveness of Theatre in Education*. *Research in Drama Education*, 4.1, 21-29.
- Αουν, Ι. (2006). *Θέατρο Φόρουμ- μια εύκολη τεχνική για δύσκολες συγκρούσεις*. Στο Γιαννούλη, Μ., Γκόβας, Ν., & Μερκούρη Α., (επιμ.) *Θέατρο στην εκπαίδευση: δημιουργώντας νέους ρόλους στον 21ο αιώνα, πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης 2006*. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση.
- Boal, A. (2008). *Πολιτισμός & Εκπαίδευση*. Περιοδικό «Εκπαίδευση & Θέατρο» Τεύχος 9.
- Boal, A. *The Aesthetics of the Oppressed*. Άρθρο στην ιστοσελίδα: www.thetheatreoftheoppressed.org
- Boal, A. (2009). *Μήνυμα για την Παγκόσμια Ημέρα του Θεάτρου*. Άρθρο στην ιστοσελίδα <http://www.hellastheatre.gr/>
- Boal, J. (2003). *Το θέατρο του καταπιεσμένου*. Στο Γκόβας, Ν. (επιμ.) (2003). *Το θέατρο στην εκπαίδευση: Χτίζοντας Γέφυρες, πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης 2003*. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση

- Jackson, A. (2010). Το θέατρο του Καταπιεσμένου και οι Πολίτες σε Χαρτόκουτα. Συνέντευξη στη Ζώνιου Χ. και Κουκουνάρα - Λιάγκη Μ. Περιοδικό «Εκπαίδευση & Θέατρο» Τεύχος 12.
- MacDonald, S. & Rachel, D. (2001). Το θέατρο Φόρουμ για εκπαιδευτικούς. Περιοδικό «Εκπαίδευση & Θέατρο» Τεύχος 1.
- Muiguri, Sh. (2004). Το όνειρο συνεχίζεται: ένα θεατροπαιδαγωγικό πρόγραμμα σε εξέλιξη. Περιοδικό «Εκπαίδευση & Θέατρο» Τεύχος 5.
- Somers, J. (2008). Αφήγηση, εκπαιδευτικό δράμα και το πακέτο εξερεύνησης. Περιοδικό «Εκπαίδευση & Θέατρο» Τεύχος 9.
- Somers, J. (2000). Μπαίνοντας στον κόσμο του φανταστικού (1). Στο Γκόβας, Ν., Κακλαμάνη, Φ. (επιμ.). Αναζητώντας τη θέση του θεάτρου στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης 2000. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το θέατρο στην Εκπαίδευση.
- Somers, J. (2002). Μπαίνοντας στον κόσμο του φανταστικού (2). Στο Γκόβας, Ν. (επιμ.). Το θέατρο στην εκπαίδευση: μορφή τέχνης και εργαλείο μάθησης, πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης 2001. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το θέατρο στην Εκπαίδευση
- Ζώνιου, Χ. (2003). Το θέατρο του Καταπιεσμένου. Περιοδικό «Εκπαίδευση & Θέατρο» Τεύχος 4
- Ζώνιου, Χ. (2006). Το θέατρο φόρουμ στην τυπική και άτυπη εκπαίδευση. Στο Γιαννούλη, Μ., Γκόβας, Ν., & Μερκούρη, Α. (επιμ.). Θέατρο στην εκπαίδευση: δημιουργώντας νέους ρόλους στον 21ο αιώνα, πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης 2006, Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το θέατρο στην Εκπαίδευση
- Ζώνιου, Χ. (2007). Το εφαρμοσμένο θέατρο στη μη τυπική και την άτυπη εκπαίδευση: το κοινωνικό θέατρο. Στο Τσιάρας, Α. (επιμ.). Το θέατρο στην εκπαίδευση, πρακτικά Επιστημονικών Ημερίδων. Αθήνα: Παπαζήση
- Ζώνιου, Χ. (2010). Augusto Boal 1931-2009. Περιοδικό «Εκπαίδευση & Θέατρο» Τεύχος 11
- Κουκουνάρας-Λιάγκης, Μ. (2010). Αν ήταν έτσι το σχολείο, θα ήθελα να πηγαίνω όλη μέρα- θεατροπαιδαγωγικά προγράμματα: η πρόταση για το νέο σχολείο. Περιοδικό «Εκπαίδευση & Θέατρο» Τεύχος 11
- Κουκουνάρας-Λιάγκης, Μ. (2009). Θρησκευτική ετερότητα στο σχολείο και θεατροπαιδαγωγικά προγράμματα: μια έρευνα που συμβάλλει στον πολιτισμό της επικοινωνίας με τον άλλο. Στο Γκόβας, Ν. (επιμ.). Θέατρο και Εκπαίδευση στο κέντρο της σκηνής, πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης 2008. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το θέατρο στην Εκπαίδευση
- Λαμπρίδου, Σ., & Αντζελ, Δ. (2009). 16 σκίτσα πίσω από τα Πέντε μπουτρωμένα απογεύματα. Στο Γκόβας, Ν. (επιμ.) (2009). Θέατρο και Εκπαίδευση στο κέντρο της σκηνής, πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης 2008. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το θέατρο στην Εκπαίδευση
- Λούρου, Μ., & Ρεβελάκη, Μ. (2006). Σε πιστεύω εγώ: ένα θεατροπαιδαγωγικό πρόγραμμα για την έλλειψη επικοινωνίας και στόχων στην εφηβεία. Στο Γιαννούλη, Μ., Γκόβας, Ν., & Μερκούρη, Α. (επιμ.). Θέατρο στην εκπαίδευση: δημιουργώντας νέους ρόλους στον 21ο αιώνα, πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης 2006, Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το θέατρο στην Εκπαίδευση
- Μποέμη, Ν. (2010). Ανιχνεύοντας τη θεατρικότητα: περιγραφικές διαστάσεις του θεάτρου του καταπιεσμένου – το παράδειγμα της Βαρκελώνης. Περιοδικό «Εκπαίδευση & Θέατρο» Τεύχος 11
- Πιτούλη, Γ. (2000). Θεατροπαιδαγωγικές Ομάδες στην Εκπαίδευση-αναζητώντας έκφραση στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Στο Γκόβας, Ν., Κακλαμάνη, Φ. (επιμ.). Αναζητώντας τη θέση του θεάτρου στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης 2000. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το θέατρο στην Εκπαίδευση.
- Πιτούλη, Γ. (2007). The Aesthetics of the Oppressed του Augusto Boal-παρουσίαση βιβλίου. Περιοδικό «Εκπαίδευση & Θέατρο» Τεύχος 8.
- Πιτούλη, Γ., & Μουρατίδου, Χ. (2000). Θεατροπαιδαγωγικές Ομάδες στην Εκπαίδευση: Δια-φυγες από τις εξαρτήσεις και τα ναρκωτικά. Στο Γκόβας, Ν., Κακλαμάνη, Φ. (επιμ.). Αναζητώντας τη θέση του θεάτρου στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης 2000. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το θέατρο στην Εκπαίδευση.

Πιτούλη, Γ., Γιαννούλη, Μ., & Γκόβας, Ν. (2003). Θεατροπαιδαγωγικό πρόγραμμα Διαφυγές-όχι με λόγια! Παρουσίαση μιας εφαρμογής. Στο Γκόβας, Ν. (επιμ.) (2003). Το θέατρο στην εκπαίδευση: Χτίζοντας Γέφυρες, πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης 2003. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το θέατρο στην Εκπαίδευση

Πιτούλη, Γ. (2003). Θέατρο Forum: διαπραγμάτευση στάσεων προς μια διαπολιτισμική αγωγή. Στο Γκόβας, Ν., (επιμ.). Το θέατρο στην εκπαίδευση: Χτίζοντας Γέφυρες, πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης 2003. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το θέατρο στην Εκπαίδευση

Σέξτου, Π. (2003). Θεατρο-παιδαγωγικά προγράμματα στα σχολεία. Περιοδικό «Εκπαίδευση & Θέατρο» Τεύχος 6

Σέξτου, Π., & Χατζηνικολάου, Σ. (2007). Θεατρο-παιδαγωγικά προγράμματα Αγωγής Υγείας: Η Στεφανία και το Μπαλόνι. Περιοδικό «Εκπαίδευση & Θέατρο» Τεύχος 8.

Σέξτου, Π. (2003). Δείγματα ελληνικής πρακτικής που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως χρήσιμα παραδείγματα για την εισαγωγή του Theatre-In-Education στην Ελλάδα. Στο Γκόβας, Ν., (επιμ.). Το θέατρο στην εκπαίδευση: Χτίζοντας Γέφυρες, πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης 2003. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το θέατρο στην Εκπαίδευση,.

Σέξτου, Π., Αντζελ, Δ., & Λαμπρίδου Σ., (2006). Μυρωδιά από κακάο: ένα θεατροπαιδαγωγικό πρόγραμμα για το δημοτικό. Στο Γιαννούλη, Μ., Γκόβας, Ν., & Μερκούρη Α., (επιμ.). Θέατρο στην εκπαίδευση: δημιουργώντας νέους ρόλους στον 21ο αιώνα, πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης 2006. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το θέατρο στην Εκπαίδευση

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ:

www.theatreoftheoppressed.org

www.theatroedu.gr

> Β) ΠΡΟΛΗΨΗ

Morati, L. (1994). Ο Κήπος με τις 11 γατες, μτφ. Κωνσταντινίδου Μαρία. Θεσσαλονίκη: Σχήμα και Χρώμα

Μπέρτ, Ρ. (1989). Η κοινωνική ανάπτυξη του εφήβου. Αθήνα: Καστανιώτης.

Σιλβερστάιν Σέλ. (1998). Το κομμάτι που λείπει συναντά το μεγάλο Ο, μτφ. Στεφάν Άννα Μαρία. Αθήνα: Δωρικός

Statman, P. (1995). On the safe side: Teach your child to be safe strong and street-smart. New York: Harper Perennial.

Τσιμπούκης, Κ. (1991). Έφηβοι, Αλκοόλ και Ναρκωτικά: Τι μπορούν να κάνουν οι γονείς. Αθήνα: Έρευνα.

Χουρδάκη, Μ. (1995). Οδηγός Υπηρεσιών Πρόληψης και Αντιμετώπισης των Ουσιοεξαρτήσεων (ναρκωτικών και οινοπνευματωδών). Αθήνα: Σύγχρονη εποχή

Χουρδάκη, Μ. (1995). Ναρκωτικά-Πρόληψη: Πρωτογενής τομέας, οικογένεια-παιδεία-τοπική αυτοδιοίκηση. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.

Χριστοφόρου-Civili, A. (2001). Ο εκπαιδευτικός και το πρόβλημα της εξάρτησης των εφήβων: Γνώση του προβλήματος, στάση και ρόλος των εκπαιδευτικών, (Διπλωματική εργασία), Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Παιδοψυχιατρική Εταιρεία Ελλάδος, (2003), Εφηβεία και ψυχική υγεία. Νέες πραγματικότητες- Νέες προκλήσεις: 3ο Πανελλήνιο Συνέδριο, Αθήνα.

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ:

<http://www.prevention.gr/home.asp>

ΚΕΘΕΑ www.kethea.gr

ΟΚΑΝΑ www.okana.gr

18 ΑΝΩ www.18ano.gr

> Γ) ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ & ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Αζιζι-Καλατζή, Α., Ζώνιου-Σιδέρη, Α., & Βλάχου, Α. (1998). Προκαταλήψεις και στερεότυπα: Δημιουργία και αντιμετώπιση, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Αθήνα: Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, Β' έκδοση.

Banks, J. (2004). Εισαγωγή στην Πολυπολιτισμική Εκπαίδευση. Αθήνα: Παπαζήση.

Bernard Van Leer Foundation (1996). Το πολύχρωμο σχολείο. Μια εμπειρία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης μέσα από την τέχνη. Αθήνα: Σχεδία, Κέντρο Παιδαγωγικής και Καλλιτεχνικής Επιμόρφωσης.

Γκόβαρης, Χρ. (2001). Εισαγωγή στη διαπολιτισμική εκπαίδευση. Αθήνα: Ατραπός.

Γκόβαρης, Χρ. (2003). Αναγνώριση της διαφορετικότητας: Διλήμματα και δυνατότητες πραγμάτωσης του κεντρικού στόχου της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης., Στο Γκόβας, Ν. (επιμ.). Το θέατρο στην εκπαίδευση: Χτίζοντας Γέφυρες, πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης 2003. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση

Γκότοβος, Α. (2003). Εκπαίδευση και ετερότητα: Ζητήματα διαπολιτισμικής παιδαγωγικής. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Elalamy Youssouf, A. (2009). Οι λαθρομετανάστες. Αθήνα: Έσοπρον.

Λαδάς, Β. (2008). Μουσαφεράτ: Οι χίλιες και μία νύχτες ενός καταυλισμού προσφύγων. Αθήνα: Futura.

Νικολάου, Γ. (2005). Διαπολιτισμική Διδακτική: Το νέο περιβάλλον, βασικές αρχές. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Νικολάου, Γ. (2000). Ένταξη και εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο δημοτικό σχολείο: Από την «ομοιογένεια» στην πολυπολιτισμικότητα. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Παλαιολόγου, Ν. & Ευαγγέλου, Ο. (2003). Διαπολιτισμική Παιδαγωγική: Εκπαιδευτικές, Διδακτικές και Ψυχολογικές Προσεγγίσεις. Αθήνα: Ατραπός

Gollob, R., Krampf, P., & Weidinger, W. (Ed.) (2011). EDC/HRE Volume I: Educating for democracy - Background materials on democratic citizenship and human rights education for teachers. Council of Europe

Smith, P.B. & Bond, M.H. (2005). Διαπολιτισμική Κοινωνική Ψυχολογία, επιμ. Α. Παπαστυλιανού. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Φραγκουδάκη, Α. & Δραγώνα, Θ. (1997). «Τι είν' η πατρίδα μας;»: Εθνοκεντρισμός στην Εκπαίδευση. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ:

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο: <http://book.coe.int/EN/>

Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής: <http://www.imepo.gr/>

Υπουργείο Εσωτερικών – Μετανάστες: <http://www.ypes.gr/el/Foreigner/>

Ύπατη αρμοστέια του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες: <http://www.unhcr.gr/>

Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ – Παρατηρητήριο μετανάστευσης: <http://www.inegsee.gr/equal>

Διεθνής Αμνηστία – ελληνικό τμήμα: <http://www.amnesty.org.gr/>

Ελληνικό Φόρουμ Μεταναστών: <http://www.migrant.gr/>

Κίνηση «ενωμένοι ενάντια στο ρατσισμό και τη φασιστική απειλή»: <http://www.antiracismfascism.org/>

συντελεστές

Ο **Νίκος Γκόβας** έχει συνεργαστεί ως ηθοποιός, μουσικός, σκηνοθέτης και εμπυκωτής με διάφορες ομάδες νέων και θέατρα στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Έχει σχεδιάσει και διδάξει σε πολλά προγράμματα επιμόρφωσης εκπαιδευτικών σε συνεργασία με Πανεπιστήμια, ΠΕΚ και άλλους φορείς εκπαίδευσης. Είναι υπεύθυνος έκδοσης του περιοδικού «εκπαίδευση & θέατρο», μέλος της διεθνούς Συντακτικής Επιτροπής του περιοδικού *Research in Drama Education: The Journal of Applied Theatre and Performance (RiDE)* και ιδρυτικό μέλος και πρόεδρος από 1998-2008 της επιστημονικής ένωσης «Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση». Το 2002 κυκλοφόρησε το βιβλίο «Για ένα νεανικό δημιουργικό θέατρο: ασκήσεις, παιχνίδια, τεχνικές» (Μεταίχμιος). Έχει τιμηθεί με το διεθνές βραβείο «Grozdanin Kikot» (2002).

Η **Χριστίνα Ζώνιου** είναι διδάσκουσα (μέλος ΕΕΔΙΠ) του τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Πραγματοποίησε θεατρικές σπουδές στην Αθήνα (Πανεπιστήμιο Αθηνών), στη Γλασκόβη (Glasgow University) και τη Φλωρεντία (Δραματική Σχολή Laboratorio Nove/ Πανεπιστήμιο Φλωρεντίας), με ειδίκευση στη σύγχρονη θεατρική πρακτική και δραματολογία. Εκπαιδεύτηκε επίσης ως εμπυκώτρια θεάτρου του Καταπιεσμένου. Εκπονεί διατριβή στο ΠΤΠΕ - Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας με θέμα το θέατρο και τη διαπολιτισμική εκπαίδευση. Διατέλεσε σκηνοθέτης και δραματολόγος (Intercity Festival, Teatro della Limonaia, Teatro Verdi, Prima Del Teatro - European School for the Art of the Actor, Νέα Σκηνή), καθηγήτρια υποκριτικής, θεατροπαιδαγωγός και εμπυκώτρια κοινωνικού θεάτρου. Είναι ιδρυτικό μέλος της ΜΚΟ Όσωση και της Ακτιβιστικής Ομάδας ΘΤΚ.

Η **Χριστίνα Κρίθαρη** είναι επί πτυχίω φοιτήτρια του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου με κατεύθυνση Υποκριτικής και Σκηνοθεσίας. Φοίτησε για έναν χρόνο στη Γαλλία (Erasmus) στο Τμήμα Θεάτρου του Πανεπιστημίου Charles de Gaulle Lille3 και έκανε την πρακτική της άσκηση στο Teatro della Limonaia της Φλωρεντίας. Η πτυχιακή της εργασία είναι πάνω στο θέατρο του Καταπιεσμένου στο χώρο της απεξάρτησης. Εργάστηκε ως θεατροπαιδαγωγός και εμπυκώτρια ομάδων στα προγράμματα «Διαφυγές» και «Εσύ όπως κι εγώ» (2010). Είναι μέλος της θεατροπαιδαγωγικής ομάδας δρΑΝ και της Ακτιβιστικής Ομάδας ΘΤΚ.

Η **Νάγια Μπόεμ** είναι καθηγήτρια θεατρικής αγωγής στην τυπική εκπαίδευση. Είναι απόφοιτος του Τμήματος Θεάτρου του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου στην Κοινωνική και Ιστορική Ανθρωπολογία του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Έχει παρακολουθήσει σεμινάρια για το θέατρο του Καταπιεσμένου και το θέατρο στην εκπαίδευση στη Βαρκελώνη. Συμμετείχε σε θεατρικές παραστάσεις ως ηθοποιός και ως βοηθός σκηνοθέτη. Έχει σκηνοθετήσει παραστάσεις και θεατρικές δράσεις με μαθητές, εκπαιδευτικούς και ομάδες πολιτών. Έχει διδάξει θεατρικό παιχνίδι στο ΤΕΙ Βρεφονηπιοκομίας στη Θεσσαλονίκη και σε θεατρικά εργαστήρια των δήμων. Από το 2001 διδάσκει στη δημόσια και ιδιωτική υποχρεωτική εκπαίδευση (Α/βάθμια και Β/βάθμια) και σε δημόσια ΙΕΚ (θεατρικό παιχνίδι, κουκλοθέατρο, ιστορία θεάτρου). Είναι μέλος-εμπυκώτρια της Ακτιβιστικής Ομάδας ΘΤΚ.

Η **Κέλλυ Μπούσια** είναι ψυχοθεραπεύτρια - σύμβουλος ομάδων και οργανισμών. Ολοκλήρωσε τις βασικές και μεταπτυχιακές της σπουδές στην Ψυχολογία (BSc) στο Πανεπιστήμιο Essex της Μ. Βρετανίας και στη συνέχεια παρακολούθησε κι ολοκλήρωσε το μεταπτυχιακό πρόγραμμα Ειδίκευσης (MA) στην Ψυχανάλυση. Έχει εργαστεί για 6 χρόνια στο ΚΕΘΕΑ (Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων) και έχει συνεργαστεί τόσο με δημόσιους όσο και με ιδιωτικούς φορείς στο χώρο της ψυχικής υγείας. Είναι μέλος του Ελληνικού Οργανισμού Ψυχοθεραπείας και Παιδείας στην Ομαδική Ανάλυση.

Η **Μελίνα Πλαστή** είναι πτυχιούχος του Νομικού Τμήματος της Νομικής Σχολής και του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πατρών. Εργάζεται ως Νομικός στη Δημόσια Διοίκηση. Ιδρυτικό μέλος της Ακτιβιστικής Ομάδας του ΘτΚ και υπεύθυνη διοργάνωσης και δραματουργίας, ιδρυτικό μέλος και πρόεδρος του Συλλόγου Αποφοίτων του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πατρών, που δραστηριοποιείται σε πολλαπλά πεδία της θεατρικής θεωρίας και πράξης στην Πάτρα και στην Αθήνα. Έχει παρακολουθήσει σεμινάρια με αντικείμενα την εκπαίδευση και τον πολιτισμό, καθώς και διεθνή φεστιβάλ. Έχει εργαστεί στην οργάνωση πολλών εκδηλώσεων, συνεδρίων και φεστιβάλ. Συνεργάζεται με το θέατρο studio Μαυρομικάλη ως υπεύθυνη επικοινωνίας και ανάπτυξης κοινού και επιμέλειας ύλης θεατρικών προγραμμάτων.

Η **Αλίνα Σαπρανίδου** είναι τελειόφοιτη του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Είναι μέλος της θεατροπαιδαγωγικής ομάδας δρΑΝ και της Ακτιβιστικής Ομάδας ΘτΚ. Έχει εργαστεί ως θεατροπαιδαγωγός και μουσικοπαιδαγωγός σε σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (2007-2009), στο φεστιβάλ Έκφρασης και Δημιουργίας στην Ερμούπολη της Σύρου (2010), στα προγράμματα «Εσυ όπως κι εγώ» και «Διαφυγές» (2010-2011) και ως βοηθός σκηνογράφου στην παράσταση «Ο Άρντεν απο το Φέβερσαμ» σε σκηνοθεσία Μαξιμου Μουμούρη (Φεστιβάλ Αθηνών, 2009). Έχει συνεργαστεί επίσης με το Δημοτικό Θέατρο Ναυπλίου και με το Θέατρο της Ημέρας.

Ο **Χάρης Χιώτης** είναι αριστούχος απόφοιτος του τμήματος Θεατρικών Σπουδών της σχολής Καλών Τεχνών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Το 2010 παρουσίασε στο θέατρο Σημείο την παράσταση «Δυο μεγάλες Μύτες» σε κείμενο και σκηνοθεσία δικά του και συμμετείχε σ' ένα επεισόδιο του «3ου Νόμου» σε σκηνοθεσία του Πάνου Κοκκινόπουλου. Το καλοκαίρι 2010 συμμετείχε στην παράσταση «Πλούτος» του Αριστοφάνη με τη θεατρική έξοδο Αιγαίου σε σκηνοθεσία του Νίκου Παροίκου. Το δεύτερό του έργο «...στο ορφανοτροφείο» παρουσιάζεται στο θέατρο Σημείο το χειμώνα του 2011. Κατά τη σχολική χρονιά 2010-2011 πήρε μέρος στο θεατροπαιδαγωγικό πρόγραμμα «Διαφυγές» με τη Ομάδα δρΑΝ

